Η πλάνη τού "Ελληνοχριστιανισμού" (Αρχ. Επιφάνιος Θεοδωρόπουλος)

Categories : ΘΕΟΛΟΓΙΑ

Date : 10 Δεκεμβρίου, 2015

Η συλλογή αυτή επιστολών / άρθρων του π. Επιφάνειου Θεοδωρόπουλου μπορεί να ξενίσει κάποιους. Τι συμβαίνει λοιπόν; Μήπως αποκηρύττουμε την εθνική μας ταυτότητα με τον ίδιο τρόπο που οι παγανιστές αποκηρύττουν την συμπόρευση Ελληνισμού και Χριστιανισμού εδώ και δύο χιλιάδες χρόνια; Τίποτα τέτοιο. Ο μακαριστός Γέροντας σε καμία περίπτωση δεν εννοεί κάτι τέτοιο, όπως θα δείτε διαβάζοντας. Όμως λανθασμένοι και αντιεκκλησιαστικοί όροι όπως "Ελληνοχριστιανισμός" γεννήθηκαν από εθνοφυλετικά ιδεολογήματα και υπονοούν όχι απλά συμπόρευση, αλλά ταύτιση και ένωση των δύο, πράγμα άτοπο, αφού ο Χριστιανισμός είναι και πανανθρώπινος και υπερφυλετικός αλλά και ο Εθνοφυλετισμός (όχι: Πατριωτισμός) έχουν καταδικαστεί από την Εκκλησία μας. Ορθότερο ίσως είναι να μιλάμε για "Ελληνορθόδοξη πολιτισμική παράδοση", ή καλύτερα: "Ρωμηοσύνη", όπως λεγόταν. Αυτή είναι υπαρκτότατη και πρόκειται περί ενός πολιτισμικού μεγέθους πολλών αιώνων στο οποίο βρίσκουμε να συμβιώνουν και να διαλέγονται τις ταυτότητες της Ορθοδοξίας και του Ελληνικού πολιτισμού. Όμως το να μιλάμε περί "Ελληνοχριστιανισμού" (η ακόμα και περί Ελληνορθοδοξίας) είναι πέρα για πέρα λάθος, όσο το να μιλάμε για "Ρωσοχριστιανισμό" ή "κινεζοχριστιανισμό" ή «κινεζορθοδοξία», όπως μας εξηγεί και ο μακαριστός Πατέρας. Για όσους δεν γνωρίζουν θα πρέπει να πούμε πως σε όσα αρχαία κείμενα παραθέτοντας αναφέρεται η λέξη «Έλληνας», αυτή θα πρέπει να μεταφράζεται σήμερα ως «Ειδωλολάτρης», και όχι με την σημερινή εθνική σημασία.

Περί τας «Ελληνοχριστιανικάς συνθέσεις»

1. «Ο Ελληνοχριστιανικός πολιτισμός» και ο Μέγας Βασίλειος

Αξιότιμε κ. Διευθυντά

Έχω ενώπιον μου κείμενον του σεβαστού και προσφιλούς διδασκάλου μου κ. Παν. Ι. Μπρατσιώτου, αναφερόμενον εις την υποστήριξιν και εξύμνησιν του «Ελληνοχριστιανικού Πολιτισμού» (Βλέπε «Ελληνοχριστιανικήν Αγωγήν», φ. Μαρτίου και Απριλίου 1958). Η ταπεινότης μου δεν έχει βεβαίως ούτε το εν χιλιοστόν της σοφίας του κ. Καθηγητού και πολλών άλλων υποστηρικτών της συζεύξεως Ελληνισμού και Χριστιανισμού και συγκράσεως στοιχείων ελληνικών και Χριστιανικών προς μίαν καινήν δημιουργίαν (του «Ελληνοχριστιανικόν

πολιτισμόν»), αλλά τούτο δεν σημαίνει ότι δεν δύναμαι να έχω τας απορίας μου. Ατυχώς παρ' όλην την καλήν μου θέλησιν, μεθ' ης εμελέτησα και μελετώ τα κατά καιρούς κείμενα των οπαδών αυτής της θεωρίας, δεν κατόρθωσα να πεισθώ, ότι εγένετο όντως (ή ότι ήτο καν δυνατή) τοιαύτη σύζευξις και σύγκρασις.

Τόσον η ταπεινότης μου, όσον και πολλοί άλλοι, δεν βλέπομεν συγγενείας και συζεύξεις μεταξύ Ελληνισμού και Χριστιανισμού, αλλά χάσματα και αβύσσους. Ο δεύτερος, ως νομίζομεν, είναι άρνησις και καταδίκη της ουσίας του πρώτου. Ο Χριστιανισμός έχει κοινόν προς τον Ελληνισμόν ό,τι περίπου έχει κοινόν προς πάντας τους λαούς. Τούτο δε, διότι στοιχειά τινα του Χριστιανισμού (ως π. χ. η θεοσέβεια) είναι πανανθρώπινα. Πέρα τούτου, ποίαν πραγματικήν συγγένειαν είναι δυνατόν να εύρωμεν μεταξύ αυτών; Ποίον συγκεκριμένον στοιχείον (ουσιαστικόν, εννοείται,) παρέλαβεν ο Χριστιανισμός εκ του Ελληνισμού; Δια ποίον δε λόγον δεν είναι αυτάρκης ο όρος «Χριστιανικός», εφ’ όσον ο Χριστιανισμός έχει μεν εν εαυτώ και εξ εαυτού πάντα τα υγιά και καλά στοιχεία του Ελληνισμού (ελάχιστα όντα), έχει δ’ άμα και άπειρα άλλα, θειότατα και εξαισιώτατα, άτινα ουδέ διενοήθη καν ο Ελληνισμός; Ας μοι συγχωρηθεί η έκφρασις, αλλά νομίζω, ότι μόνον δια πνευματικής αλχημείας είναι δυνατόν να προέλθει σύνθεσις των ελληνικών και Χριστιανικών στοιχείων. Φαίνεται μοι αλλόκοτος αυτή η σύνθεσις και παράνομος, μάλλον ο ειπείν αφύσικος, αυτή η σύζευξις. Αν πλανώμεθα, ας διαφωτισθώμεν.

Ακούομεν του Παύλου βοώντος, ότι «Ιουδαίοι σημείον αιτούσι και Έλληνες σοφίαν ζητούσιν ημείς δε κηρύσσομεν Χριστόν εσταυρωμένον, Ιουδαίοις μεν σκάνδαλον, Έλλησι δε μωρίαν» (Α' Κορινθίους α', 22) και φοβούμεθα να μείξωμεν την σοφίαν του κόσμου προς την μόνην σωτήριον «μωρίαν» του Σταυρού. Ακούομεν αυτού διδάσκοντος, ότι ο Θεός «εμώρανε την σοφίαν του κόσμου τούτου» (Α' Κορινθίους α', 20) και ότι «ευδόκησεν ο Θεός δια της μωρίας του κηρύγματος σώσαι τους πιστεύοντας» (Α' Κορινθίους α', 21) και αδυνατούμεν να εννοήσωμεν ότι είναι κατορθωτή η σύζευξις των πραγμάτων τούτων…

-Ο Έλλην έχει βεβαίως την θέσιν αυτού (ως και πας λαός) εν τω Χριστιανισμώ. Η θέσις όμως αυτή είναι θέσις οπαδού και μαθητού και ταπεινού υπηρέτου και ουχί θέσις συνεταίρου! Αν δε προπαρεσκεύασεν ούτως ή άλλως το έδαφος δια την διάδοσιν του Χριστιανισμού, εαυτόν πρώτον ωφέλησε, διότι απηλλάγη εκ του βορβόρου και ανυψώθη εξ αθλιότητος ασυλλήπτου. (Πολλώ δε πλείον αυτού προπαρεσκεύασε το έδαφος ο Ιουδαϊσμός, οπόθεν και η σωτηρία ανέτειλεν. Ας μη λησμονώμεν, επί τέλους, ότι ο Θεός, Ώ σήμερον λατρεύομεν, δεν είναι ο Θεός (γράφε οι θεοί) του Όμηρου και του Ησιόδου, του Πλάτωνος και του Αριστοτέλους, αλλ’ ο Θεός του «Αβραάμ και Ισαάκ και Ιακώβ και του σπέρματος αυτών του δικαίου»…). Αν μετέδωκεν άλλοις τον Χριστιανισμόν, οφειλήν απέδωκε και ου παρέσχε χάριν. (Εις αυτόν άλλωστε ποίος μετέδωκε τον Χριστιανισμόν; Ουχί ο Ιουδαίος Παύλος; Διατί μόνον των Ελλήνων τας υπηρεσίας βλέπομεν;). Αν τέλος ο Χριστιανισμός

έγραψεν εις την Ελληνικήν γλώσσαν, ην εύρε διαδεδομένην, τούτο υποχρεώσεις και καθήκοντα δια τους Έλληνας γεννά και προνόμια δεν παρέχει!...

Φρονεί δε ο σεβαστός μοι Διδάσκαλος, ότι νυμφαγωγοί και μυσταγωγοί της συζεύξεως Ελληνικού και Χριστιανικού πνεύματος εγένοντο οι μεγάλοι Πατέρες και μάλιστα ο Μέγας Βασίλειος. -Ο Μέγας Βασίλειος!... Αμφιβάλλω αν υπ' άλλου εθεωρήθη τόσον αδιανόητος η σύζευξις Ελληνικού και Χριστιανικού πνεύματος, όσον εθεωρήθη υπό του Μ. Βασιλείου! Αμφιβάλλω αν άλλος (μετά τον Παύλον) απεδοκίμασε τόσον οξέως και κατεδίκασε τόσον αυστηρώς την Ελληνικήν και εν γένει την κοσμικήν σοφίαν, όσον ο εκ Καισαρείας Πατήρ. Λέγω ταύτα, διότι πολλούς μεν των Πατέρων είδον υποτιμώντας και απορρίπτοντας την σοφίαν αυτήν, ουδένα όμως είδον κλαίοντα και οδυρόμενον δια τον χρόνον, ον χάριν της σπουδής αυτής εδαπάνησεν!...

Αλλά πριν η ακούσωμεν τους κλαυθμούς του ιερού Πατρός, ανάγκη να τονίσωμεν μίαν λεπτομέρειαν μεγάλης σημασίας: Η ελληνική σοφία λαμβανομένη αυτοτελώς (άνευ ουδεμιάς, δηλαδή, συγκρίσεως προς το ευαγγέλιον), είναι άξια τιμής, ενίοτε δε και θαυμασμού. Έχει ποιαν τινα αξίαν και ωφέλειαν, ως έχει και το φέγγος των αστέρων εν τη νυκτί, οπότε ο ήλιος απουσιάζει. Αλλ’ όπως, ανατελλούσης της ημέρας και του ηλίου φαινομένου, το φέγγος των αστέρων εκμηδενίζεται πάμπαν, ούτω και ενώπιον του αδύτου και ανεσπέρου της Αληθείας Ηλίου, του Σωτήρος Χριστού, η ελληνική σοφία, ως και πάσα ανθρώπινη σοφία, αποδεικνύεται μωρία απύθμενος. Εμωράνθησαν πλέον (ως ψάλλομεν εν τω Ακαθίστω) οι δεινοί συζητηταί, άμα δ’ εμαράνθησαν οι των μύθων ποιηταί. Άσοφοι οι φιλόσοφοι εδείχθησαν, άλογοι δ’ οι τεχνολόγοι ηλέχθησαν. Διεσπάσθησαν αι των Αθηναίων σοφών και ρητόρων πλοκαί, και μόνον των αλιέων της Γαλιλαίος αι σαγήναι δεν έμειναν κεναί... Οσάκις λοιπόν οι Πατέρες χαρίζονται εις την Ελληνικήν σοφίαν και βλέπουσιν ωφέλειαν τινα εις αυτήν, λαμβάνουσιν αυτήν αυτοτελώς. Και ότι η ελληνική σοφία, αυτοτελώς κρινομένη, έχει αξίαν τινά, είναι αναμφισβήτητον. Υπάρχει όμως χωρίον των μεγάλων Πατέρων, ένθα αυτή επαινείται, θεωρούμενη εν συγκρίσει προς τον Χριστιανισμόν; Υπάρχει χωρίον των Πατέρων ομιλούν περί του δυνατού συζεύξεως Ελληνικού και Χριστιανικού πνεύματος, περί του δυνατού συγκράσεως ελληνικών και Χριστιανικών στοιχείων; Οι Πατέρες, οσάκις βλέπουσι την Ελληνικήν σοφίαν εν αντιπαραβολή και συγκρίσει προς τον Χριστιανισμόν, δεν πλέκουσι δι’ αυτήν στεφάνους, αλλά μαστίγια, δεν ευρίσκουσιν αυτήν σοφίαν, αλλά μωρίαν και άνοιαν, δεν ετοιμάζουσι δι’ αυτήν θρόνους παρά ή, έστω, υπό τον θρόνον του Χριστιανισμού (ως πράττομεν ημείς δια των «Ελληνοχριστιανικών» συνθέσεων), αλλά βάραθρα, εις ά και καταρρίπτουσιν αυτήν ως ματαίαν και άχρηστον.

Ας περατώσει όμως τον λόγον ο Μ. Βασίλειος. Το κείμενον αυτού έχει όλως ιδιαιτέραν σημασίαν, διότι δεν είναι απλή τις θεωρητική διδασκαλία, αλλά μία βαθεία και συγκινητικωτάτη εξομολόγησις της εαυτού ψυχής.

Εξομολογείται λοιπόν προς Ευστάθιον τον Σεβαστηνόν: «Εγώ πολύν χρόνον προσαναλώσας τη ματαιότητι και πάσαν σχεδόν την εμαυτού νεότητα εναφανίσας τη ματαιοπονία, ην είχον προσδιατρίβων τη αναλήψει των μαθημάτων της παρά του Θεού μωρανθείσης σοφίας, επειδή ποτε ώσπερ εξ ύπνου βαθέος διαναστάς, απέβλεψα μεν προς το θαυμαστόν φως της αληθείας του ευαγγελίου, κατείδον δε το άχρηστον της σοφίας των αρχόντων του αιώνος τούτου των καταργουμένων, πολλά την ελεεινήν μου ζωήν αποκλαύσας, ηυχόμην δοθήναί μοι χειραγωγίαν προς την εισαγωγήν των δογμάτων της ευσέβειας. Και προ γε πάντων επιμελές ην μοι διόρθωσίν τινα του ήθους ποιήσασθαι, πολύν χρόνον εκ της προς τους φαύλους ομιλίας διαστραφέντος» (Ε. Π. Migne 32,824).

Δεν νομίζομεν, ότι χρειάζονται σχόλια εις κείμενα τόσον σαφή, τόσον φωτεινά και τόσον κατηγορηματικά.

Μετά πολλής τιμής και θερμών ευχαριστιών.

2. Αι Ελληνοχριστιανικαί συνθέσεις και οι Πατέρες

Αξιότιμε κ. Διευθυντά

Ανέγνων ου μόνον μετά προσοχής, αλλά και μετά σεβασμού την εν τω προσφάτω φύλλω των «Τριών Ιεραρχών» επιστολήν του Διδασκάλου μου κ. Π. Μπρατσιώτου, γραφείσαν εξ αφορμής προηγηθέντος άρθρου μου περί «Ελληνοχριστιανικού Πολιτισμού και Μ. Βασιλείου». Μάτην όμως ανέμενον ποιαν τινα διαφώτισιν. Ο κ. Καθηγητής ασχολείται, απ’ αρχής μέχρι τέλους σχεδόν, ουχί περί το άρθρον μου, αλλά περί το ταπεινόν πρόσωπόν μου. Σεβαστέ μοι Διδάσκαλε! Βεβαίως οίδα τις ειμί και τίνι γράφω. Εγώ (ίνα χρησιμοποιήσω παρεμφερή έκφρασιν του Αγίου Ιγνατίου) νεότερος, Υμείς πολιός. Εγώ άσοφος και άσημος, Υμείς σοφός και διάσημος. Εγώ κενός τίτλων και αξιωμάτων, Υμείς έμφορτος. Εγώ τέλος μαθητής, Υμείς Διδάσκαλος. Αλλά ταύτα δεν μοι απέκλειον, ως έγραψα, το δικαίωμα να έχω απορίας και αντιρρήσεις, θα με εχαροποίουν δε πάσαι αι συστάσεις και συμβουλαί Υμών, αν όμως εν ταυτώ έβλεπον απάντησίν τινα εις τας απορίας και ερωτήσεις μου. Αλλ’ ατυχώς δεν ηξιώθην ταύτης... Τα λόγια ή τα κείμενα ανθρώπου τινός, νομίζω ότι είναι ορθά ή αστήρικτα αυτά καθ’ εαυτά και ουχί αναλόγως του λέγοντος ή γράφοντος. «Ου ζητητέον τις ο λέγων, αλλά τι το λεγόμενον», είπεν ορθώς ο αρχαίος φιλόσοφος. Εάν το άρθρον μου ήτο αστήρικτον, εύκολον ήτο να καταδειχθεί τούτο. Τίνα σημασίαν είχε το εάν ο γράψας αυτό ήτο νέος ή γέρων, είχε λάβει προ ολίγων ή προ πολλών ετών δίπλωμα, ή δεν είχε καν δίπλωμα; Ουδείς δύναται να ισχυρισθεί, ότι η ηλικία ή τα διπλώματα προφυλάσσουσι μαγικώ τω τρόπω τους ανθρώπους από του να γράφωσιν αστήρικτα κείμενα.

Ομολογώ ότι ελυπήθην, διότι ελύπησα σεβαστόν και προσφιλή Διδάσκαλον.

Πρόθεσίς μου πάντως δεν ήτο να «δογματίσω», ουδέ να επιδείξω ανύπαρκτον σοφίαν, ουδέ να αντιδικήσω προς τον κ. Καθηγητήν. Εάν τυχόν ούτως ενεφανίσθην, δεν διστάζω να ζητήσω συγγνώμην. Πρόθεσίς μου ήτο να εκφράσω ταπεινάς υποκειμενικάς αντιλήψεις, ομού μετ' απορίων και αμφιβολιών μου, ίνα τύχω διαφωτίσεώς τινος, μήπως εις κενόν τρέχω η δραμούμαι. Τα ζητήματα ταύτα δεν είναι εκ των ψυχρών εκείνων, άτινα όλως ξηρώς και απαθώς απασχολούσι τον νουν και ουδαμώς συγκινούσι την ψυχήν... Θα μοι ήτο δε δύσκολον άχρι του αδυνάτου να πνίξω ζωηροτάτας αμφιβολίας και απορίας της ψυχής μου.

Την μελέτην Υμών, σεβαστέ μοι Διδάσκαλε, «Ελληνισμός και Χριστιανισμός εν αντιθέσει και συνθέσει» ανέγνων ευθύς μετά την Αποστολήν του άρθρου μου, προσκομισθείσαν μοι κατ' εκείνας τας ημέρας υπό φίλου μου θεολόγου. (Την εισήγησιν εις το Συνέδριον του «Ελληνοχριστιανικού Πολιτισμού» είχον μελετήσει ενωρίτερον). Εν αυτή είδον, ότι εν εκ των κυρίων συμπερασμάτων και μία εκ των κυρίων θέσεων Υμών είναι τούτο: Ότι ουδόλως ο Χριστιανισμός παρέλαβεν εκ του Ελληνισμού στοιχεία ουσίας, αλλά μόνον μορφής. Ότι η επίδρασις του δευτέρου επί τον πρώτον υπήρξε καθαρώς μορφολογική και ουδαμώς ουσιαστική. Εν όμως εμβάλλει με εις δεινήν απορίαν: Κατά πόσον δυνάμεθα, λόγω απλής μορφολογικής επιδράσεως (και ταύτης σφόδρα αντιλεγόμενης και αμφισβητούμενης υπ' άλλων, ως και η μελέτη Υμών διαλαμβάνει), να ομιλώμεν περί «Ελληνοχριστιανικών συνθέσεων».

Υμείς, σεβαστέ Διδάσκαλε, οι Ορθόδοξοι Έλληνες Καθηγηταί της θεολογίας, μετέβητε, σχεδόν άπαντες, εις το εξωτερικόν και εμαθητεύσατε εις ξένα Πανεπιστήμια, κυρίως Προτεσταντικά. Αναμφιβόλως δε μετέβητε ουχί προς απώλειαν χρόνου, ουδέ χάριν αναψυχής, αλλά χάριν ωφελείας. Πού δε έγκειται η ωφέλεια αυτή; Τι παρελάβετε εκείθεν; Στοιχεία ουσίας; Τούτο δια πολλούς και ιδιαιτέρως δι’ Υμάς, δεν δύναται να είπη τις χωρίς να εισέλθει εις τον χώρον της συκοφαντίας. Κατ' ακολουθίαν, πάσαν εκείθεν επήρειαν δέον να ίδωμεν ως καθαρώς μεθοδολογικήν, μορφολογικήν. Εκ του γεγονότος όμως τούτου, θα ηδύνατο αράγε τις να διατύπωση τον ισχυρισμόν, ότι η διδασκαλία του δείνα ή του δείνα Καθηγητού δεν είναι απλώς Ορθόδοξος, αλλά Προτεσταντ-Ορθόδοξος, και ότι τα βιβλία αυτού δεν είναι απλώς Ορθόδοξα, αλλά Προτεσταντ-Ορθόδοξα; Τις θα ηνείχετο τούτο; Τις θα ηνείχετο να ομιλώσι περί «Προτεσταντ-Ορθοδόξων συνθέσεων» απλώς και μόνον, διότι Ορθόδοξοι θεολόγοι διαπραγματεύονται Ορθοδόξους θέσεις κατά Γερμανικάς μεθόδους (άσχετον αν πράττουσι καλώς ή κακώς), ή διότι μεταξύ Ορθοδοξίας και Προτεσταντισμού υπάρχουσιν επί τέλους κοινά τινα σημεία; Αλλά τότε, πώς δυνάμεθα δια τους αυτούς λόγους να ομιλώμεν περί «Ελληνοχριστιανικών συνθέσεων»; Ιδού η απορία μου! Ίσως να τυγχάνει ανόητος, αλλ’ υμείς οι δυνατοί «σοφοίς τε και ανοήτοις οφειλέται εστέ»...

Την επιστολήν του Μ. Βασιλείου προς Ευστάθιον τον Σεβαστηνόν, εν ή οδύρεται δια

τον χρόνον, ον εδαπάνησε σπουδάζων την θύραθεν σοφίαν, εμελέτησα ουχί ηκρωτηριασμένην, αλλ’ ολόκληρον και πολλάκις. Ουδόλως όμως διεπίστωσα ότι αυτή, καθ’ όλου θεωρούμενη, εμφανίζει τον Μ. Βασίλειον επί άλλης θέσεως ως προς την εκτίμησιν της του κόσμου σοφίας. Περί δε της χρησιμοποιήσεως της επιστολής ταύτης υπ' άλλων προ εμού, ειλικρινώς λέγω ότι δεν εγνώριζον (ή μάλλον δεν ενεθυμούμην) τούτο. Ουδεμίαν όμως σημασίαν έχει το πράγμα, διότι ούτε η επανειλημμένη χρησιμοποίησις κειμένων εξατμίζει την δύναμιν και αξίαν αυτών, ούτε εγώ, δημοσιεύων την επιστολήν, διεξεδίκησα τίτλους ανακαλύψεως άγνωστου κειμένου.

Την πραγματείαν του αυτού Πατρός «Προς τους νέους όπως αν εξ ελληνικών ωφελοίντο λόγων» (ήτις πάντως ουδέ πόρρωθεν εξικνείται εις «Ελληνοχριστιανικάς συνθέσεις») δεν απεσιώπησα σκοπίμως. Εν ενί άρθρω πόσα να περιλάβει τις; Εάν δ’ εγώ όφειλον να μνημονεύσω της πραγματείας ταύτης, πόσω μάλλον ώφειλον να μνημονεύσωσι της προς Ευστάθιον τον Σεβαστηνόν επιστολής του Ι. Πατρός, οι γράψαντες ολόκληρους διατριβάς περί του θέματος τούτου;

Τα υποδεικνυόμενα μοι κείμενα του Ι. Γρηγορίου Ναζιανζηνού (Επιτάφιος εις Μ. Βασίλειον, παρ. ια') και Ι. Δαμασκηνού («Έκδοσις Ορθοδ. Πίστεως», δ΄ 90) ανέγνων αύθις, καίτοι δεν μοι ήσαν άγνωστα. Το ζήτημα όμως δεν είναι αν υπάρχουσι χωρία τινά των Πατέρων χαριζόμενα πώς εις την Ελληνικήν σοφίαν και ευρίσκοντα ποιαν τινα αξίαν εις αυτήν. Ρητώς ανεγνώριζον εν τω άρθρω μου, ότι τοιαύτα χωρία υπάρχουσι. Το ζήτημα είναι έτερον: Υπάρχουσι χωρία των Πατέρων, ους ανακηρύσσομεν «νυμφαγωγούς και πρωτεργάτας της συζεύξεως Ελληνικού και Χριστιανικού πνεύματος», ομιλούντα περί του δυνατού έστω της τοιαύτης συζεύξεως; Υπάρχουσι χωρία των Πατέρων, ομιλούντα περί «Ελληνοχριστιανικών συνθέσεων»; Τοιαύτα χωρία υπάρχουσι; Περί αυτού ηρώτων εν τω άρθρω μου. Άλλωστε και οι μνημονευθέντες δύο Πατέρες δεν έχουσι μίαν μόνον όψιν, αλλά και ετέραν. Πως λοιπόν να λυθώσιν αι απορίαι μου και να διασκεδασθώσιν αι αμφιβολίαι μου δια τας «Ελληνοχριστιανικάς συνθέσεις»; Αληθώς! Εάν ο Ι. Γρηγόριος αποδοκιμάζει εν τω εις Μ. Βασίλειον επιταφίω αυτού την υπό τίνων ολοκληρωτικήν καταδίκην της θύραθεν παιδείας, ουχ ήττον όμως είναι γνωστόν πόσον διακωμωδεί τους Έλληνας φιλοσόφους εν τω Α΄ λόγω αυτού (κατά Ιουλιανού) και ιδία εν παραγράφοις μγ' μδ' (Migne 35, 568) και νθ' (αυτόθι, 581) και οβ', ένθα φθέγγεται:

«Ταύτα (τα των Χριστιανών) πολλώ τιμιότερα της Σόλωνος απληστίας, του σοφού και νομοθέτου, ην Κροίσος ήλεγξε τω Λυδίω χρυσώ· και της Σωκράτους φιλοκαλίας· αιδούμαι γαρ ειπείν παιδεραστίας, καν σεμνοποιείται ταις επινοίαις· και της Πλάτωνος λιχνείας της Σικελικής, δι’ ην και πιπράσκεται και ουδ' υπό τίνος εξωνείται των αυτού μαθητών ή όλως Έλληνος·... Και της Επικούρου φιλοσοφίας, ουδέν υπέρ την ηδονήν αγαθόν οριζόμενης... » (Migne 35, 593 κ. ε.).

Εν δε τω Εγκωμιαστικώ Λόγω αυτού εις Μ. Αθανάσιον, λέγει, ότι ο Αθανάσιος «ετράφη μεν ευθύς εν τοις θείοις ήθεσι και παιδεύμασιν, ολίγα των εγκυκλίων φιλοσοφήσας, του μη δοκείν παντάπασι των τοιούτων απείρως έχειν, μηδέ αγνοείν ων υπεριδείν εδοκίμασεν. Ουδέ γαρ ηνέσχετο το της ψυχής ευγενές και φιλότιμον εν τοις ματαίοις ασχοληθήναι, ουδέ ταυτόν παθείν των αθλητών τοις απείροις, οι, τον αέρα πλείω παίοντες ή τα σώματα, των άθλων αποτυγχάνουσιν» (Migne 35, 1088). Εν τω κε΄ πάλιν λόγω αυτού, πολλά της «έξω φυλοσοφίας» κατηγορεί και εν παρ. δ΄ χαρακτηρίζει αυτήν ως «παίζουσαν τας της αληθείας σκιάς εν τω της φιλοσοφίας σχήματι και προβλήματι» (αυτόθι, 1204). Εν δε τη ια' Επιστολή αυτού προς Γρήγοριον τον Νύσσης αποκαλεί τας της θύραθεν σοφίας βίβλους «αλμυράς και απότους» και ελέγχει τον ομώνυμον φίλον, διότι ασχολείται περί αυτάς και αφήκε τας «ιεράς και ποτίμους βίβλους», δηλαδή τας Αγίας Γραφάς. Καλεί δ’ αυτόν όπως «εκνήψη οψέ γουν και προς εαυτόν επανέλθη» (Migne 37,41), όπερ και εποίησεν ούτος.

Ο δε Ι. Δαμασκηνός, εάν λέγει εν τη «Εκδόσει της Ορθοδ. Πίστεως» το αθωότατον εκείνο «ει δε τι και παρά των έξωθεν χρήσιμον καρπώσασθαι δυνηθείημεν, ου των απηγορευμένων εστί» (Migne 94, 1177), ουχ ήττον όμως ου μόνον εν τη αρχή του «Περί Αιρέσεων» βιβλίου αυτού (Migne 94, 680 κ. ε.) κατατάσσει εις τας αιρέσεις τα Ελληνικά φιλοσοφήματα, αλλά και εν τω Β΄ Λόγω αυτού περί ιερών Εικόνων, λέγει, ότι περιπτυσσόμεθα και ασπαζόμεθα «πάσαν την Παλαιάν και Καινήν Διαθήκην, τους τε λόγους των Αγίων και εγκρίτων Πατέρων. Την δε αισχράν και μυσαράν και ακάθαρτον γραφήν την καταράτων Μανιχαίων τε και Ελλήνων και των λοιπών αιρέσεων, ως ψευδή και μάταια περιέχουσαν και προς δόξαν του διαβόλου και των δαιμόνων αυτού και χαράν αυτών εφευρεθείσαν, αποπτύομεν και αποβαλλόμεθα, καίτοι γε και όνομα Θεού περιέχουσαν» (Migne 94, 1293). Εν δε τω «Τόμω προς τον επίσκοπον δήθεν του Δαραίας τον Ιακωβίτην», γράφει, ελέγχων πλάνας τινάς αυτού: « … Και τις ου γελάσεται, μάλλον δε αποδύρεται της μανίας την υπερβολήν; Ουκ εστί τούτο ειμή φλήναφος και διανοίας ανάπλασμα κακοδαίμονος, δαιμόνων εύρημα σκοτεινόν, και της Ελληνικής τερθρείας τεράτευμα. Τις τούτο των θεοφόρων είρηκε πώποτε; Ει μη που, τον παρ' υμίν άγιον Αριστοτέλην, ημίν ως τρισκαιδέκατον Απόστολον εισαγάγοιτε, και των θεοπνεύστων τον ειδωλολάτρην προκρίνοιτε» (Migne 94, 1440-1441). Ερμηνεύων δε χωρία της Α' προς Κορινθίους (Migne 95, 569 κ. ε.) υιοθετεί αυτολεξεί ερμηνείας του θείου Χρυσοστόμου, όστις είναι γνωστόν μεθ' οίας δριμύτητος, μάλλον ο ειπείν βιαιότητος, καταφέρεται κατά της Ελληνικής σοφίας.

Αλλ’ ας επιστρέψωμεν εις τον άγιον Γρηγόριον, ίνα δι’ αυτού περατώσωμεν τον λόγον: «Σοφία πρώτη βίος επαινετός και Θεώ κεκαθαρμένος η καθαιρόμενος… Σοφία πρώτη σοφίας υπεροράν της εν λόγω κειμένης και στροφαίς λέξεων και ταις κιβδήλοις και περιπαίς αντιθέσεσιν… Εμοί δε γένοιτο πέντε λόγους εν Εκκλησία λαλήσαι μετά συνέσεως, ή μυρίους εν γλώσση και φωνή σάλπιγγος ασήμω τον εμόν

οπλίτην ουκ εγειρούσι προς τον πνευματικόν πόλεμον. Ταύτην επαινώ την σοφίαν εγώ, ταύτην ασπάζομαι δι’ ης αγεννείς εδοξάσθησαν και εις ην εξουθενημένοι προετιμήθησαν και μεθ' ης αλιείς την Οικουμένην όλην τοις του ευαγγελίου δεσμοίς εσαγήνευσαν, τω συντετελεσμένω και συντετμημένω λόγω την καταργουμένην σοφίαν νικήσαντες» (Λόγος ις', Migne 35, 936). Πως λοιπόν να θεωρήσωμεν τους τοιαύτα (και άλλα ακόμη) φθεγγομένους, ως νυμφαγωγούς και πρωτεργάτας των «Ελληνοχριστιανικών συνθέσεων»;

Μετά πολλής τιμής και θερμών ευχαριστιών

3. Ο Ιερός Χρυσόστομος και η Θύραθεν Σοφία

Α'.

Κατά το παρελθόν είχομεν γράψει απλάς τινας σκέψεις ημών περί της στάσεως των μεγάλων Πατέρων έναντι της θύραθεν σοφίας. Και ελέγομεν ότι είναι αδύνατον να θεωρηθώσιν ούτοι ως δημιουργοί «Ελληνοχριστιανικών συνθέσεων», όπως επιχειρείται εσχάτως. Επειδή δε αθωότατα τινα χωρία των Πατέρων, χαριζόμενα πως εις την θύραθεν σοφίαν και ευρίσκοντα ποιαν τινα αξίαν εις αυτήν, διατυμπανίζονται κατά κόρον υπό των οπαδών των «Ελληνοχριστιανικών συνθέσεων» και γίνονται σημαίαι και λάβαρα θριάμβου εν ταις χερσίν αυτών, αποσιωπώνται δε και παρακάμπτονται δριμύταται κατά της θύραθεν σοφίας εκφράσεις των Πατέρων, κρίνομεν σκόπιμον να στρατολογήσωμεν τοιαύτας τινάς εκφράσεις και να καταχωρίσωμεν αυτάς εν ταις στήλαις του αγαπητού τούτου περιοδικού. Εννοείται ότι ουδεμίαν αξίωσιν συστηματικής εργασίας έχει η δημοσίευσις αυτή. Πρόκειται περί απλούστατης αντιγραφής, άνευ τινός συστήματος και άνευ τινός τάξεως. Αρκούμεθα δηλαδή εις απλήν μεταφοράν των Πατερικών φωνών. Κατ' αρχήν θα ακούσωμεν τον θείον Χρυσόστομον, τον μέγιστον των Πατέρων της Ορθοδόξου Εκκλησίας. Βραδύτερον ίσως ακούσωμεν και άλλους.

Σήμερον ο ιερός Πατήρ ερμηνεύει το χωρίον Α' Κορινθ. Α', 17, «ευαγγελίζεσθαι ουκ εν σοφία λόγου, ίνα μη κενωθεί ο σταυρός του Χριστού». Και λέγει:

«Καθελών το φύσημα των δια το βαπτίζειν μέγα φρονούντων, μεθίσταται λοιπόν προς τους επί σοφία τη έξωθεν κομπάζοντας, και κατ' αυτών οπλίζεται σφοδρότερον. Προς μεν γαρ τους επί τω βαπτίζειν πεφυσιωμένους έλεγεν: ευχαριστώ, ότι ουδένα εβάπτισα, και ότι, ουκ απέστειλέ με ο Χριστός βαπτίζειν και ούτε σφοδρώς ούτε κατασκευαστικούς κέχρηται τω λόγω, αλλ’ αινιξάμενος δι’ ολίγων άπερ εβούλετο, παρέδραμεν ενταύθα δε εκ προσιμίων χαλεπήν δίδωσι την πληγήν λέγων «ίνα μη κενωθεί ο σταυρός του Χριστού».

Τι τοίνυν μέγα φρονείς εφ’ ω εγκαλύπτεσθαι έδει; Ει γαρ πολεμεί τω σταυρώ και

μάχεται τοις ευαγγελίοις η σοφία αύτη, ουκ αυχείν επ’ αυτή, αλλά και καταδύεσθαι δει. Τούτο γαρ αίτιον του μη γενέσθαι τους Αποστόλους σοφούς, ουκ ασθένεια του χαρίσματος, αλλ’ ίνα μη βλαβή το κήρυγμα. Ουκ άρα εκείνοι (οι σοφοί) ήσαν οι συνιστώντες τον λόγον, αλλά και λυμαινόμενοι, οι δε ιδιώται οι βεβαιούντες. Τούτο οίδε κολάσαι τύφον, τούτο καταστείλαι φλεγμονήν, τούτο πείσαι μετριάζειν. Και ει ουκ εν σοφία λόγου, τίνος ένεκεν τον Απολλώ, λόγιον όντα, έπεμψαν, φησί; Ου τη των λόγων δυνάμει θαρρούντες, αλλ’ ότι δυνατός ην εν ταις Γραφαίς, και ήλεγχε τους Ιουδαίους. Άλλως δε το ζητούμενον ην, το τους πρωτοστάτας και αρξαμένους σπείρειν τον λόγον μη είναι λογίους. Ούτοι γαρ ήσαν οι πολλής δεόμενοι δυνάμεως, ώστε απώσασθαι την πλάνην εκ προοιμίων και τότε πολλής έδει της ισχύος εις αυτήν την είσοδον. Ο τοίνυν μη δεηθείς ευπαιδεύτων εκ προοιμίων, ει μετά ταύτα λογίους εδέξατο, ουχ ως δεόμενος τούτο εποίησεν, αλλ’ ως ου διακρινόμενος. Ώσπερ γαρ ουκ εδείτο σοφών εις το κατορθώσαι άπερ εβούλετο, ούτως ουδέ μετά ταύτα ευρεθέντος δια τούτο εξέβαλε. Συ δε εκείνο μοι δείξον, ει Πέτρος λόγιος ην και Παύλος. Αλλ’ ουκ αν έχοις· ιδιώται γαρ ήσαν και αγράμματοι. Ώσπερ ουν ο Χριστός, ότε τους μαθητάς έπεμπεν εις την Οικουμένην, δείξας αυτού την δύναμιν αυτοίς εν Παλαιστίνη πρώτον, και ειπών, «Ότε απέστειλα υμάς χωρίς βαλαντίου και πήρας και υποδήματος, μη τίνος υστερήσατε;» τότε επέτρεψε λοιπόν και πήραν και βαλάντιον έχειν ούτω και ενταύθα εποίησε. Το γαρ ζητούμενον ην δειχθήναι του Χριστού την δύναμιν, ου δια την έξωθεν σοφίαν εκβάλλεσθαι της πίστεως τους προσιόντας. Όταν ουν Έλληνες κατηγορήσωσι των μαθητών ως ιδιωτών, πλέον ημίν εκείνων κατηγορώμεν αυτών. Μηδέ λεγέτω τις, ότι σοφός ην ο Παύλος· αλλ’ επαίροντες επί σοφία τους μεγάλους παρ' εκείνοις και επί ευγλωττία θαυμασθέντας, τους παρ' ημίν άπαντας λέγωμεν ιδιώτας γεγονέναι. Ου μικρώς γαρ αυτούς και κατά τούτο καταβαλούμεν το μέρος· ούτω γαρ έσται λαμπρά τα νικητήρια.

Ταύτα δε είπον, επειδή τίνος ήκουσά ποτε Χριστιανού προς Έλληνα καταγελάστως διαλεγομένου, και αμφοτέρων εν τη προς αλλήλους μάχη, τα εαυτών καταλυόντων. Ά γαρ έδει τον Χριστιανόν ειπείν, ταύτα ο Έλλην έλεγε· και ο τον Έλληνα εικός ην ειπείν, ταύτα ο Χριστιανός προεβάλλετο. Περί Παύλου γαρ και Πλάτωνος ζητήσεως ούσης, ο μεν Έλλην επειράτο δεικνύναι, ότι ο Παύλος ην άμαθης και ιδιώτης· ο δε Χριστιανός υπό αφελείας εσπούδαζε κατασκευάζειν, ότι Πλάτωνος λογιότερος ην ο Παύλος. Ούτω δε του Έλληνος εγίνετο τα νικητήρια, τούτου κρατούντος του λόγου. Ει γαρ Πλάτωνος ελλογιμότερος ην ο Παύλος, πολλούς εικός αντιλέγειν, ότι ου τη Χάριτι, αλλά τη ευγλωττία περιεγένετο. Ώστε υπέρ του Έλληνος ην το λεγόμενον υπό του Χριστιανού· ο δε έλεγεν ο Έλλην, υπέρ του Χριστιανού ην. Ει γαρ Παύλος απαίδευτος ην, εκράτησε δε Πλάτωνος, όπερ έλεγον, λαμπρά γέγονεν η νίκη. Τους γαρ εκείνου μαθητάς λαβών ο άμαθης άπαντας έπεισε, και προς εαυτόν ήγαγεν. Όθεν δήλον, ότι ουκ εν σοφία ανθρώπινη το κήρυγμα περιγέγονεν, αλλά Θεού χάριτι. Ιν' ουν μη ταύτα πάσχωμεν, μηδέ καταγελώμεθα ούτω διαλεγόμενοι προς Έλληνας, επειδάν ημίν προς αυτούς αγών ή, κατηγορώμεν των Αποστόλων ως αμαθών η γαρ κατηγορία αυτή εγκώμιον. Και όταν είπωσι εκείνοι ότι αγροίκοι ήσαν οι Απόστολοι,

προσθώμεν ημείς, και είπωμεν, ότι και αμαθείς και αγράμματοι και πένητες και ευτελείς και ασύνετοι και αφανείς. Ουκ εστί βλασφημία των Αποστόλων ταύτα, αλλά και δόξα, το τους τοιούτους της οικουμένης πάσης λαμπρότερους φανήναι. Ούτοι γαρ οι ιδιώται και αγροίκοι και αμαθείς, τους σοφούς και δυνατούς και τους τυράννους, και τους επί πλούτω και δόξη και τοις έξωθεν πάσι κομπάζοντας, ως ουδέ άνδρας, ούτω κατηγωνίσαντο. Όθεν δήλον, ότι μεγάλη η του σταυρού δύναμις και ουκ ανθρώπινη ισχύι ταύτα εγίνετο. Ου γαρ έχει φύσιν τα γενόμενα, αλλ’ υπέρ φύσιν ην τα κατορθούμενα. Όταν δε υπέρ φύσιν τι γένηται, και υπέρ φύσιν παρά πολύ μετά του προσήκοντος και του χρησίμου, εύδηλον ότι θεία τινί ταύτα δυνάμει και συνεργεία γίνεται. Σκόπει δε. Ο αλιεύς, ο σκηνοποιός, ο τελώνης, ο ιδιώτης, ο αγράμματος, εκ Παλαιστίνης της χώρας μακράν κειμένης ελθόντες, τους φιλοσόφους, τους ρήτορας, τους δεινούς ειπείν εκ της οικίας απωσάμενοι πάντας, αυτοί τούτων εκράτησαν εν χρόνω βραχεί μετά κινδύνων πολλών, δήμων, βασιλέων αντιπιπτόντων, της φύσεως αυτής μαχόμενης, του χρόνου της παλαιότητος, της πολλής συνήθειας αντιπαλαιούσης σφοδρώς, δαιμόνων οπλιζομένων, διαβόλου παραταττομένου και πάντα κινούντος, βασιλέας, άρχοντας, δήμους, έθνη, πόλεις, βαρβάρους, Έλληνας, φιλοσόφους, ρήτορας, σοφιστάς, λογογράφους, νόμους, δικαστήρια, κολάσεις ποικίλας, θανάτους μυρίους και παντοδαπούς. Αλλ’ όμως άπαντα ταύτα ούτως ηλέγχετο και παρεχώρει, των αλιέων φθεγγομένων, ως κόνις λεπτή σφοδρών ανέμων εμβολήν ενεγκείν μη δυναμένη. Μάθωμεν τοίνυν ούτω προς Έλληνας διαλέγεσθαι, ίνα μη ώμεν ως θρέμματα και βοσκήματα αλλ’ ώμεν παρεσκευασμένοι περί της εν ημίν ελπίδος. Και τέως τούτο το κεφάλαιον μελετήσωμεν ουκ αν μικρόν, και λέγωμεν προς αυτούς· Πόθεν οι ασθενείς των ισχυρών περιεγένοντο, οι δώδεκα της οικουμένης, ουχί τοις αυτοίς όπλοις κεχρημένοι, αλλά γυμνοί προς ένοπλους μαχόμενοι;» (Ε. Π. Migne 61,26-28).

Χρειάζονται σχόλια; Αναμφιβόλως όχι! υπογράφομεν απλώς δια το ακριβές της αντιγραφής.

***

Β΄

Συνεχίζομεν και σήμερον την άνευ σχολίων δημοσίευσιν περικοπών του θείου Πατρός, ενδεικτικών της ... συμπαθείας αυτού προς τας «Ελληνοχριστιανικάς Συνθέσεις»:

«Αλλά ταύτα ημίν γνώριμα, τοις δε απίστοις ουκέτι. Δια τούτο έλεγεν, ότι «ο λόγος ο του σταυρού τοις μεν απολλυμένοις μωρία εστί, τοις δε σωζομένοις ημίν δύναμις Θεού εστί. Γέγραπται γαρ· Απολώ την σοφίαν των σοφών και την σύνεσιν των συνετών αθετήσω». Ουδέν παρ' εαυτού φορτικόν τέως τίθησιν, αλλά πρότερον επί την μαρτυρίαν έρχεται της Γραφής και τότε την εκείθεν παρρησίαν λαβών

καταφορικότερον κέχρηται τοις λόγοις και φησιν «Ουχί εμώρανεν ο Θεός την σοφίαν του κόσμου τούτου; που σοφός; που γραμματεύς; που συζητητής του αιώνος τούτου; Ουχί εμώρανεν ο Θεός την σοφίαν του κόσμου τούτου; Επειδή γαρ εν τη σοφία του Θεού ουκ έγνω ο κόσμος δια της σοφίας τον Θεόν, ευδόκησεν ο Θεός δια της μωρίας του κηρύγματος σώσαι τους πιστεύοντας». Ειπών ότι γέγραπται· «Απολώ την σοφίαν των σοφών», την από των πραγμάτων απόδειξιν επάγει λέγων «Πού σοφός; πού γραμματεύς;» ομού και Ελλήνων και Ιουδαίων καθαπτόμενος. Ποίος γαρ φιλόσοφος, τις των περί τους συλλογισμούς εσχολακότων, τις των τα Ιουδαίων ειδότων έσωσε, και την αλήθειαν εγνώρισεν; Ουκ εστίν ουδείς, αλλά των αλιέων το παν γέγονε. Συμπεράνας τοίνυν το προκείμενον, και κατενεγκών αυτών τον τύφον, και ειπών: «Ουχί εμώρανεν ο Θεός την σοφίαν του κόσμου τούτου;» λέγει και την αιτίαν, δι’ ην ταύτα γέγονεν ούτως. «Επειδή γαρ εν τη σοφία του Θεού, φησίν, ουκ έγνω ο κόσμος δια της σοφίας τον Θεόν», ο σταυρός εφάνη. Τι δε εστίν, Εν τη σοφία του Θεού; Τη δια των έργων φαινόμενη, δι’ ων ηθέλησε γνωρισθήναι. Δια τούτο γαρ αυτά και τοιαύτα κατεσκεύασεν, ίνα αναλόγως εκ των δρωμένων ο ποιητής θαυμάζηται. Μέγας ο ουρανός, και απειροπληθής η γη. Θαύμασον τοίνυν τον πεποιηκότα. Και γαρ ο μέγας ούτος ου μόνον εγένετο υπ' αυτού, αλλά και μετ' ευκολίας, και η άπειρος εκείνη γη και αυτή ως ουδέν παρήγετο. Δια τούτο περί μεν εκείνου φησίν, ότι έργα των δακτύλων σου εισιν οι ουρανοί· περί δε της γης, Ο ποιήσας την γην ως ουδέν. Επεί ουν δια της σοφίας ταύτης ουκ ηθέλησε γνωρίσαι τον Θεόν, δια της δοκούσης μωρίας είναι του κηρύγματος έπεισεν, ου δια λογισμών, αλλά δια της πίστεως. Λοιπόν όπου σοφία Θεού, ουκέτι χρεία ανθρώπινης. Το μεν γαρ ειπείν ότι τον κτίσαντα τον κόσμον τον τοσούτον και ούτω μέγαν, Θεόν είναι εικός δύναμιν αμήχανόν τινα έχοντα και απόρρητον, σοφίας ανθρώπινης λογίζεσθαι ην, και δια τούτων αυτόν καταλαμβάνειν νυν δε ουκέτι λογισμών, αλλά πίστεως δει μόνης. Το γαρ εις τον σταυρωθέντα και ταφέντα πιστεύειν και πεπληροφορήσθαι, ότι ούτος αυτός και ανέστη και άνω κάθηται, τούτο σοφίας ου δείται ουδέ λογισμών, αλλά πίστεως. Και γαρ οι Απόστολοι ου σοφία προσήλθον, αλλά πίστει, και γεγόνασι των έξω σοφών σοφότεροι και υψηλότεροι, και τοσούτω μάλλον, όσω του λογισμούς κινείν το πίστει τα του Θεού δέχεσθαι μείζον τούτο γαρ ανθρωπίνην υπερβαίνει διάνοιαν. Πώς δε απώλεσε την σοφίαν; Δια Παύλου και των τοιούτων γνωρισθείς ημίν, έδειξεν αυτήν ούσαν ανόνητον. Προς γαρ το δέξασθαι το κήρυγμα το ευαγγελικόν ούτε ο σοφός ωφελείται τι παρά της σοφίας, ούτε ο ιδιώτης εβλάβει τι παρά της αμαθίας· αλλ’ ει δει τι και θαυμαστόν ειπείν, μάλλον ιδιωτεία, η σοφία προς την υποδοχήν εστίν επιτήδειον και ευκολότερον. Ο γαρ ποιμήν και αγροίκος ταύτην θάττον υποδέξεται, καθάπαξ και τους λογισμούς καταστέλλων, και τω Δεσπότη εαυτόν παραδιδούς. Ούτω τοίνυν την σοφίαν απώλεσεν. Επειδή γαρ πρότερα εαυτήν κατέβαλε, προς ουδέν χρήσιμη λοιπόν εστίν. Ότε γαρ έδει τα εαυτής αυτήν ενδείξασθαι και δια των έργων ιδείν τον Δεσπότην, ουκ ηθέλησε. Δια τούτο, καν θέλει νυν επεισαγαγείν εαυτήν, ου δύναται· ου γαρ τοιαύτα τα πράγματα· η γαρ οδός η της θεογνωσίας πολλώ μείζων εκείνης αυτή. Δια τοι τούτο πίστεως και αφελείας χρεία, και ταύτην πανταχού ζητείν δει, και της έξωθεν προτιμάν σοφίας. Εμώρανε

γαρ ο Θεός, φησί, την σοφίαν. Τι δε εστίν, Εμώρανε; Μωράν έδειξεν ούσαν προς την της πίστεως κατάληψιν. Επειδή γαρ μέγα εφρόνουν επ’ αυτή, ήλεγξεν αυτήν ταχέως. Ποία γαρ σοφία, όταν το κεφάλαιον των αγαθών μη ευρίσκει; εποίησε τοίνυν φανήναι μωράν, επειδή εαυτήν εκείνη πρώτη ήλεγξεν. Ει γαρ ότε λογισμοίς ην ευρείν, ουδέν έδειξε, νυν ότε μείζονα φέρεται τα πράγματα, πως ανύσαι τι δυνήσεται, ότε πίστεως χρεία μόνης, και ουχί δεινότητος; Μωράν τοίνυν αυτήν έδειξεν ο Θεός· ηυδόκησε δε δια της μωρίας του κηρύγματος σώσαι, μωρίας δε ουχί της ούσης, αλλά της είναι δοκούσης. Το γαρ μείζον τούτο εστίν, ότι ουχ ετέραν σοφίαν τοιαύτην εκείνης πλείονα εισαγαγών, αλλά την δοκούσαν είναι μωρίαν, ούτω περιγέγονε. Και γαρ Πλάτωνα εξέβαλεν, ουχί δι’ ετέρου φιλοσόφου σοφωτέρου, αλλά δια αλιέως αμαθούς. Ούτω γαρ γέγονε μείζων η ήττα και λαμπρότερα η νίκη. Είτα δεικνύς του σταυρού την δύναμιν φησίν: Επειδή και οι Ιουδαίοι σημεία αιτούσι, και Έλληνες σοφίαν ζητούσιν ημείς δε κηρύσσομεν Χριστόν εσταυρωμένον, Ιουδαίοις μεν σκάνδαλον, Έλλησι δε μωρίαν, αυτοίς δε τοις κλητοίς Ιουδαίοις τε και Έλλησι Χριστόν Θεού δύναμιν και Θεού σοφίαν.

Πολλή των ειρημένων η σύνεσις. Θέλει γαρ ειπείν, πως δια των εναντίων εκράτησεν ο Θεός, και πως ουκ εστίν ανθρώπινον το κήρυγμα. Ο δε λέγει, τοιούτον εστίν. Όταν είπωμεν, φησίν, Ιουδαίοις, Πιστεύσατε, λέγουσιν, Αναστήσατε νεκρούς, ιάσασθε δαιμονώντας, δείξατε ημίν σημεία. Ημείς δε αντί τούτων τι λέγομεν; Ότι εσταυρώθη και απέθανεν ο κηρυττόμενος. Τούτο δε ικανόν ου μόνον τους μη βουλομένους μη εφέλκεσθαι, αλλά και τους βουλομένους διακρούσασθαι· αλλ’ όμως ου διακρούεται, αλλά εφέλκεται και κρατεί και περιγίνεται. Πάλιν Έλληνες απαιτούσιν ημάς ρητορείαν λόγων και δεινότητα σοφισμάτων ημείς δε και τούτοις σταυρόν κηρύττομεν και όπερ επί Ιουδαίων δοκεί ασθενείας είναι, τούτο επί Ελλήνων μωρία. Όταν ουν μη μόνον ά αιτούσι μη παρέχωμεν, αλλά και εναντία ων αιτούσιν ο γαρ σταυρός ου μόνον ου δοκεί σημείον είναι κατά λογισμόν εξεταζόμενον, αλλά και σημείου αναίρεσις· και ου μόνον ου δοκεί δυνάμεως απόδειξις, αλλά και ασθενείας έλεγχος· ου μόνον ου δοκεί σοφίας επίδειξις είναι, αλλά και μωρίας υπόληψις· όταν ουν οι σημεία και σοφίαν ζητούντες μη μόνον μη λαμβάνωσιν άπερ αιτούσιν, αλλά και τα εναντία ων επιθυμούσιν, ακούωσιν, είτα δια των εναντίων πείθονται, πώς ουκ άφατος εστίν η του κηρυττομένου δύναμις;...

Ό γαρ ουκ ίσχυσαν φιλόσοφοι δια των συλλογισμών ποιήσαι, τούτο η δοκούσα είναι μωρία κατόρθωσε. Τις ουν σοφότερος; ο τους πολλούς πείθων, ό ο ολίγους, μάλλον δε ουδένα; Ο περί των μεγίστων πείθων ή ο περί των μη δεόντων; Πόσα έκαμε Πλάτων και οι κατ' αυτόν περί γραμμής και γωνίας και στιγμής και αριθμών άρτιων και περιττών, και ίσων αλλήλοις και άνισων, και των τοιούτων διαλεγόμενος ημίν αραχνίων (και γαρ των υφασμάτων εκείνων αχρηστότερα ταύτα τω βίω) και ου μέγαν, ου μικρόν εντεύθεν ωφελήσας, ούτω τον βίον κατέλυσε! πόσα έκαμε δείξαι επιχειρών ως αθάνατος η ψυχή, και ουδέν σαφές ειπών, ουδέ πείσας τινά των ακουόντων, ούτως απήλθεν! Ο δε σταυρός δια ιδιωτών έπεισε, και την Οικουμένην

άπασαν επεσπάσατο και ουχ υπέρ των τυχόντων πραγμάτων, αλλά περί Θεού διαλεχθείς και της κατά αλήθειαν ευσέβειας, και της ευαγγελικής πολιτείας και της των μελλόντων κρίσεως· και πάντας εποίησε φιλοσόφους, τους αγροίκους, τους ιδιώτας. Όρα πώς το μωρόν του Θεού σοφότερον των ανθρώπων, και το ασθενές ισχυρότερον. Πώς ισχυρότερον; Ότι την Οικουμένην επέδραμεν άπασαν, και πάντας κατά κράτος είλε, και μυρίων επιχειρούντων σβέσαι του σταυρωθέντος το όνομα, τουναντίον εγένετο. Τούτο μεν γαρ ήνθησε και επέδωκεν επί μείζον, εκείνοι δε απώλοντο και διεφθάρησαν, και οι ζώντες τω νεκρωθέντι πολεμούντες, ουδέν ίσχυσαν. Ώστε επειδάν είπη με μωρόν ο Έλλην, τότε δείκνυσιν εαυτόν μεθ' υπερβολής μωρόν όταν εγώ νομιζόμενος είναι παρ' αυτώ μωρός του σοφού φαίνωμαι σοφότερος· όταν εμέ καλέσει ασθενή, τότε εαυτόν ασθενέστερον δείκνυσιν. Ά γαρ ίσχυσαν κατορθώσαι τη του Θεού χάριτι τελώναι και αλιείς, ταύτα φιλόσοφοι και ρήτορες και τύραννοι και πάσα απλώς η οικουμένη μυρία περιδραμούσα ουδέ φαντασθήναι ίσχυσαν» (Ε. Π. Migne 61, 31 κ. ε.).

«Οι Τρεις Ιεράρχαι», φύλλον Δεκεμβρίου 1959

Γ΄

Συνεχίζομεν πάλιν την άνευ σχολίων δημοσίευσιν περικοπών του θείου Πατρός, ενδεικτικών της … Συμπαθείας αυτού προς τας «Ελληνοχριστιανικάς Συνθέσεις»:

«Τι γαρ ουκ εισήγαγεν ο σταυρός; Τον περί αθανασίας ψυχής λόγον, τον περί της αναστάσεως των σωμάτων, τον περί της υπεροψίας των παρόντων, τον περί της επιθυμίας των μελλόντων; Και αγγέλους τους ανθρώπους εποίησε και πάντες πανταχού φιλοσοφούσι, και πάσαν ανδρείαν επιδείκνυνται. Αλλά και παρ' αυτοίς (τοις έξωθεν φιλοσόφοις), φησί, πολλοί θανάτου καταφρονούντες γεγόνασι. Τίνες, είπε μοι; άρα ο το κώνειον πιών; Αλλ’ ει βούλει, τοιούτους μυρίους από της Εκκλησίας παράσχωμαι. Ει γαρ ενήν διωγμού καταλαβόντος, κώνειον πιόντας απελθείν, πάντες αν εκείνου λαμπρότεροι γεγόνασι. Άλλως δε εκείνος ουχί κύριος ων του μη πιείν η πιείν, έπιεν αλλά και άκοντα και εκόντα έδει τούτο παθείν όπερ ουκ ην ανδρείας, αλλά ανάγκης λοιπόν. Και γαρ και λησταί και ανδροφόνοι, υπό τη ψήφω γενόμενοι των δικαζόντων, χαλεπότερα έπαθον. Παρ' ημίν δε τουναντίον άπαν. Ου γαρ άκοντες οι μάρτυρες υπέμειναν αλλ’ εκόντες και κύριοι του μη παθείν όντες, αδάμαντος παντός στερροτέραν επιδεικνύντες την ανδρείαν. Ου τοίνυν τούτο θαυμαστόν, ει κώνειον έπιεν εκείνος, και μηκέτι κύριος ων του μη πιείν, και προς έσχατον γήρας ελληλακώς· και γαρ έλεγεν ετών εβδομήκοντα είναι, ότε κατεφρόνησε ζωής, ει γε και τούτο καταφρονήσαι εστίν ου γαρ έγωγε αν είποιμι, μάλλον δε ουδέ. Άλλος ουδείς. Αλλά δείξόν μοί τινα υπέρ ευσέβειας βασάνοις εγκαρτερήσαντα, καθάπερ εγώ μυρίους πανταχού της οικουμένης. Τις των ονύχων ανορυπομένων, γενναίως ήνεγκε; Τις των άρθρων ανασκαπτομένων; Τις του σώματος αυτού κατά μέρους πορθουμένου; Τις των οστέων της κεφαλής αναμοχλευομένων; Τις επί τήγανα

συνεχώς τιθέμενος; Τις εις λέβητα εμβαλλόμενος; Ταύτα μοι δείξον. Το γαρ κωνείω τελευτήσαι, ίσον εστί τω καθευδήσαντα εναπομείναν και γαρ ύπνου ηδίων ούτος ο θάνατος λέγεται είναι. Ει δε τίνες και βασάνους υπέμειναν, αλλά και τούτων το εγκώμιον απόλωλεν υπέρ γαρ αισχράς αιτίας απώλοντο, οι μεν ως απόρρητα εξειπόντες, οι δε ως τυραννίδι επιθέμενοι, οι δε επί τοις αισχίστοις αλόντες· οι δε εική και μάτην και απλώς, αιτίας μη ούσης, εαυτούς απήνεγκαν. Αλλ’ ουχί παρ' ημίν ούτω. Δια τούτο τα μεν εκείνων σεσίγηται, ταύτα δε ανθεί και καθ’ εκάστην επιδίδωσι την ημέραν. Όπερ εννοών ο Παύλος έλεγε: «Το ασθενές του Θεού πάντων ισχυρότερόν εστί των ανθρώπων». Ότι γαρ θείον το κήρυγμα, και εντεύθεν δήλον. Πόθεν γαρ επήλθεν ανθρώποις δώδεκα και ιδιώταις πράγμασιν επιχειρήσαι τοσούτοις, εν λίμναις, εν ποταμοίς, εν ερημίαις διατρίβουσιν, ουδέποτε εις πόλιν ταχέως ουδέ εις αγοράν εμβεβηκόσι; πόθεν επήλθε προς την Οικουμένην πάσαν παρατάξασθαι; Ότι γαρ δειλοί ήσαν και άνανδροι, δείκνυσιν ο περί αυτών γράψας, και μη παραιτησάμενος, μηδέ υπομείνας συσκιάσαι αυτών τα ελαττώματα, όπερ μέγιστον και τούτο της αληθείας εστί τεκμήριον.

Τι ουν ούτος φησι περί αυτών; Ότι του Χριστού συλληφθέντος, μετά μυρία θαύματα, οι μεν έφυγον, ο δε μείνας, κορυφαίος ων των άλλων, ηρνήσατο... Πόθεν ουν οι ζώντος του Χριστού την Ιουδαϊκήν ορμήν ουκ ενεγκόντες, τελευτήσαντος και ταφέντος και μη αναστάντος, ως φάτε, μηδέ διαλεχθέντος αυτοίς, μηδέ θάρσος ενθέντος, προς τοσαύτην παρετάττοντο Οικουμένην; Ουκ αν είπον προς εαυτούς· Τι δη τούτο εστίν; εαυτόν ουκ ίσχυσε σώσαι και ημών προστήσεται; εαυτώ ουκ ήμυνε ζων, και ημίν χείρα ορέξει τετελευτηκώς; αυτός ζων ουδέ εν έθνος υπέταξε και ημείς την Οικουμένην όλην πείσομεν, το εκείνου λέγοντες όνομα; και πώς αν έχοι λόγον ουχί ποιήσαι ταύτα μόνον, αλλ’ εννοήσαι γουν; Όθεν δήλον ότι, ει μη είδον αναστάντα και της δυνάμεως αυτού μεγίστην έλαβον απόδειξιν, ουκ αν τοσούτον ανέρριψαν κύβον. Ει γαρ και φίλους είχον μυρίους, ουκ αν ευθέως εχθρούς εκτήσαντο πάντας, παλαιά έθη κινούντες και πατρώα όρια μεταίροντες; νυνί δε και πάντας πολεμίους εκέκτηντο και τους ιδίους και τους αλλότριους. Ει γαρ και αιδέσιμοι πάντων ένεκεν ήσαν των έξωθεν, ουκ αν πάντες αυτούς εβδελύξαντο καινήν πολιτείαν εισάγοντας; νυν δε και έρημοι πάντων ετύγχανον, και εικός ην καντεύθεν μισητούς γενέσθαι παρά πάσι και ευκαταφρόνητους. Τίνας γαρ βούλει ειπείν; Ιουδαίους; Αλλ’ άφατον είχον προς αυτούς μίσος εκ των προς τον διδάσκαλον γεγενημένων. Αλλ’ Έλληνας; Αλλά και ούτοι ουκ ελάττονα εκείνων απεστράφησαν, και ίσασι ταύτα μάλιστα Έλληνες. Πλάτων γαρ ο πολιτείαν τινά καινοτομήσαι βουληθείς, μάλλον δε μέρος πολιτείας, και ου τα των θεών μετατιθείς νόμιμα, αλλ’ απλώς πράξεις εισαγαγών ετέρας ανθ' ετέρων, εκινδύνευσε Σικελίας εκπεσών αποθανείν επειδή δε τούτο ου γέγονε, της ελευθερίας εξέπεσεν αυτής. Και ει μη βάρβαρος τις του Σικελίας τυράννου γέγονεν ημερότερος, ουδέν εκώλυε διαπαντός δουλεύειν τον φιλόσοφον εν αλλοτρία. Καίτοιγε ουκ ίσον εστί τα περί βασιλείας καινοτομείν, και τα περί θρησκείας· τούτο γαρ μάλιστα θορυβεί και ταράττει τους ανθρώπους. Το γαρ ειπείν ότι: Ο δείνα και ο δείνα την δείνα γαμείτωσαν, και: Οι

φύλακες τούτον τον τρόπον έστωσαν φύλακες, ου σφόδρα ικανόν θορύβησαν και μάλιστα, όταν εν βιβλίω ή ταύτα κείμενα, και μη πολλή σπουδή του νομοθετούντος γίνηται εις έργον άγειν τα λεγόμενα· το μέντοι γε λέγειν, ότι ουκ εισί θεοί οι θεραπευάμενοι, αλλ’ ότι δαίμονες εισιν, ότι ο Εσταυρωμένος Θεός, ίστε πόσην ανήψεν οργήν, πόσην αν εποίησε δούναι δίκην, πόσον ανερρίπισε πόλεμον. Και γαρ Πρωταγόρας παρ' αυτοίς, επειδή ετόλμησεν ειπείν ότι ουκ οίδα θεούς, ου την Οικουμένην περιιών και κηρύττων, αλλ’ εν μια πόλει, περί των έσχατων εκινδύνευσε. Και Διαγόρας ο Μιλήσιος, και Θεόδωρος ο λεγόμενος Άθεος, καίτοι φίλους είχον και δύναμιν την από των λόγων, και επί φιλοσοφία εθαυμάζοντο, αλλ’ όμως ουδέν τούτων αυτούς ώνησε· και ο μέγας δε Σωκράτης και πάντων των παρ' αυτοίς φιλοσοφία κρατών, δια τούτο το κώνειον έπιεν, επειδή εν τοις περί θεών λόγοις μικρόν τι παρακινείν υποπτεύετο.

Ει δε υπόληψις μόνη καινοτομίας τοσούτον κίνδυνον ήνεγκε φιλοσόφοις ανδράσι και σοφοίς και μυρίας απολελαυκόσι θεραπείας, και ου μόνον ουκ ίσχυσαν άπερ ήθελον αλλά και αυτοί και ζωής και πατρίδος εξέπεσον, πώς ου θαυμάζεις και εκπλήπει, τον αλιέα ορών επί της οικουμένης τοσαύτα εργασάμενον, και κατορθώσαντα άπερ εσπούδασε και περιγενόμενον και βαρβάρων και Ελλήνων απάντων; Αλλ’ ούτοι, φησίν, ουχί θεούς εισήγαγον ξένους ώσπερ εκείνοι. Αυτό μεν ουν μάλιστα το θαυμαστόν μοι λέγεις, ότι διπλή η καινοτομία και το τους όντας καθαιρείν, και τον Εσταυρωμένον αναγγέλλειν. Πόθεν γαρ αυτοίς επήλθε τοιαύτα κηρύττειν; πόθεν υπέρ του τέλους αυτών θαρρείν; Τίνας των προ αυτών τοιούτόν τι κατωρθωκότας είχον ιδείν; ου πάντες δαίμονας προσεκύνουν; ου πάντες τα στοιχεία εθεοποίουν; ου διάφορος ην της ασεβείας ο τρόπος; Αλλ’ όμως τα πάντα επήλθον, και κατέλυσαν ταύτα, και επέδραμον εν βραχεί καιρώ την Οικουμένην άπασαν, καθάπερ υπόπτεροι τίνες, ου κινδύνους λογιζόμενοι, ου θανάτους, ου την του πράγματος δυσκολίαν, ου την ολιγότητα την εαυτών, ου το πλήθος των εναντιουμένων, ου την εξουσίαν, ου την δυναστείαν, ου την σοφίαν των πολεμούντων. Είχον γαρ τούτων απάντων μείζονα συμμαχίαν, την του σταυρωθέντος και αναστάντος δύναμιν. Ουκ ην ούτω θαυμαστόν, ει πολεμήσαι είλοντο τη οικουμένη πόλεμον αισθητόν, ως τούτο το γεγενημένον νυν. Επί μεν γαρ του νόμου της μάχης εξήν απεναντίας ίστασθαι των πολεμίων, και χώραν απολαμβάνοντας εναντίαν ούτω παρατάττεσθαι προς τους εναντιουμένους, και καιρόν έχειν επιθέσεως και συμβολής· ενταύθα δε ουχ ούτως· ου γαρ στρατόπεδον ίδιον είχον, αλλά αυτοίς ανεμίγνυντο τοις πολεμίοις, και ούτως αυτών εκράτουν και εν μέσοις τοις εχθροίς αναστρεφόμενοι, διωλίσθαινον αυτών τας λαβάς, και περιεγίνοντο και ενίκων νίκην λαμπράν πληρούσαν προφητείαν λέγουσαν: «Και κατακυριεύσεις εν μέσω των εχθρών σου». Τούτο γαρ ην το πολλής εκπλήξεως γέμον, ότι κατέχοντες αυτούς οι εχθροί, και εις δεσμωτήριον εμβάλλοντες και δεσμούς, ου μόνον αυτών ου περιεγίνοντο, αλλά και αυτοί μετά ταύτα αυτοίς υπέκυπτον, οι μαστίζοντες τοις μαστιζομένοις, οι δεσμούντες τοις δεδεμένοις, οι διώκοντες τοις ελαυνομένοις. Ταύτα δη πάντα προς Έλληνας λέγωμεν, μάλλον δε και τούτων πλείονα· πολλή γαρ της αληθείας η περιουσία. Καν γαρ παρακολουθείτε

τη υποθέσει, πάσαν υμάς την προς αυτούς διδάξομεν μάχην τέως δε ταυτί δύο διατηρώμεν κεφάλαια, πώς οι ασθενείς τους ισχυρούς ενίκησαν, και πόθεν αυτοίς επήλθε τοιούτοις ούσι τοιαύτα βουλεύσασθαι, ει μη θείας απέλαυον συμμαχίας. Και τα μεν παρ' ημών ώδε. Παρεχώμεθα δε επί των έργων τα του βίου κατορθώματα, και δαψιλές το πυρ ανάπτωμεν της αρετής. Φωστήρες γαρ εστε, φησίν, εν μέσω του κόσμου λάμποντες· και μείζονα ημών εκάστω χρείαν ενεχείρισεν ο Θεός η τω ηλίω, μείζονα ουρανού και γης και θαλάττης, και τοσούτω μείζονα, όσω τα πνευματικά των αισθητών διενήνοχεν. Όταν ουν προς τον ηλιακόν ίδωμεν κύκλον, και θαυμάσωμεν το κάλλος και το σώμα και την φαιδρότητα του άστρου, λογιζώμεθα πάλιν, ότι μείζον και άμεινον το εν ημίν φως, καθάπερ και το σκότος χαλεπότερον, αν μη προσέχωμεν και γαρ νυξ βαθεία κατέχει την Οικουμένην άπασαν. Ταύτην τοίνυν ανατρέψωμεν και λύσωμεν. Νυξ ουκ εν αιρετικοίς ουδέ εν Έλλησι μόνον, αλλά και πολλοίς τοις παρ' ημίν, δογμάτων ένεκεν και βίου. Πολλοί γαρ τη αναστάσει διαπιστούσι, πολλοί και γένεσιν εαυτοίς επιτειχίζουσι, πολλοί και παρατηρήσεις φυλάττουσι, και κλυδωνισμοίς και οιωνισμοίς και συμβόλοις· οι δε και περιάπτοις και επωδαίς κέχρηνται. Αλλά και προς τούτους μεν ύστερον ερούμεν, όταν τα προς Έλληνας διανύσωμεν τέως δε τα ειρημένα κατέχετε, και συλλάβεσθέ μοι της μάχης, δια του βίου προς ημάς έλκοντες αυτούς και μεθιστώντες. Όπερ γαρ αεί λέγω, τον περί φιλοσοφίας διδάσκοντα, πρότερον εν εαυτώ τούτο διδάσκειν χρη και ποθεινόν είναι τοις ακούουσι» (E. N. Migne 61 ,35 κ. ε.)

«Οι Τρεις Ιεράρχαι», φύλλον Ιανουαρίου 1960.

Δ΄

Συνεχίζει ο Ι. Πατήρ και σήμερον τον έλεγχον της θύραθεν σοφίας: «Γενώμεθα τοίνυν ποθεινοί, και ευνοϊκώς διαθώμεν προς ημάς τους Έλληνας. Τούτο δε έσται, εάν μη κακώς ποιείν, αλλά και κακώς πάσχειν ώμεν παρεσκευασμένοι. Ουχ ορώμεν τα παιδία όταν υπό των πατέρων βασταζόμενα εντείνη πληγάς εις τας γνάθους του φέροντος, πώς ο πατήρ ηδέως παρέχει τω παιδί της οργής εμφορηθήναι, και όταν ίδη κενώσαντα τον θυμόν φαιδρύνεται; Ούτω και ημείς ποιώμεν και καθάπερ πατέρες προς παιδία, τοις Έλλησι διαλεγώμεθα. Παιδία γαρ εισιν άπαντες Έλληνες και ταύτα τίνες των παρ' αυτοίς ειρήκασιν, ότι αεί παίδες εκείνοι, και γέρων Έλλην ουδείς. Τα παιδία υπέρ ουδενός ανέχεται φροντίζειν χρησίμου· ούτω και οι Έλληνες παίζειν αεί βούλονται και χαμαί κείνται, χαμαιπετείς όντες και χαμαίζηλοι. Τα παιδία πολλάκις περί αναγκαίων ημών διαλεγομένων ουδενός επαισθάνεται των λεγομένων, αλλ’ αεί και γελά· τοιούτοι και οι Έλληνες· όταν περί βασιλείας διαλεγώμεθα, γελώσι. Και καθάπερ εκ παιδικού στόματος πολύς αποβλύζων σίελος πολλάκις και σιτίον και ποτόν εμόλυνεν ούτω και τα από του στόματος των Ελλήνων απορρέοντα ρήματα μάταια και ακάθαρτα· καν ανακαίαν δως τροφήν, λυπούσι τους παρέχοντας δια βλασφημίας αεί, και δέονται διαβαστάζεσθαι. Τα παιδία πάλιν όταν ίδωσι ληστήν εισιόντα και τα ένδον αφαιρούμενον, ου μόνον ουκ

αμύνει, αλλά και προσγελά τω επιβούλω· αν δε τον καλαθίσκον ή τα σείστρα αφέλης, ή άλλο τι των αθυρμάτων, δεινοπαθεί και δυσχεραίνει, σπαράττεται και λακτίζει το έδαφος. Ούτω δη και οι Έλληνες, τον μεν διάβολον ορώντες πάντα υφαιρούμενον αυτών τα πατρώα και τα συνέχοντα αυτών την ζωήν, γελώσιν ώσπερ φίλω προστρέχοντες· αν δε κτήμα τις ή πλούτον ή οτιούν τοιούτον των παιδικών αφέληται, οδύρονται, σπαράττονται· και καθάπερ τα παιδία αναισθήτως γυμνούται και ουκ ερυθριά, ούτω και οι Έλληνες πόρνοις και μοιχοίς συγκυλινδούμενοι, και τους της φύσεως γυμνούντες νόμους και παρανόμους εισάγοντες μίξεις, ουκ επιστρέφονται...

«Βλέπετε γαρ την κλήσιν υμών, αδελφοί, ότι ου πολλοί σοφοί κατά σάρκα, ου πολλοί δυνατοί, ου πολλοί ευγενείς· αλλά τα μωρά του κόσμου εξελέξατο ο Θεός, ίνα καταισχύνη τους σοφούς» (Α' Κορινθίους α', 26, 27). Ειπών, ότι το μωρόν του Θεού σοφότερον των ανθρώπων εστίν, έδειξεν ότι εκβέβληται η σοφία η ανθρώπινη, από τε της μαρτυρίας των Γραφών, από τε της των πραγμάτων εκβάσεως.

Από μεν της μαρτυρίας, ειπών, «Απολώ την σοφίαν των σοφών»· από δε της εκβάσεως κατά ερώτησιν προαγαγών τον λόγον και ειπών, «Πού σοφός; πού γραμματεύς;». Πάλιν συνεπέδειξεν, ότι και ου νεότερον το πράγμα αλλά και παλαιόν, ως άνωθεν αυτό προδιατυπούσθαι και προλέγεσθαι. Γέγραπται γαρ, φησίν: «Απολώ την σοφίαν των σοφών». Μετά τούτων απέδειξεν, ότι και χρησίμως και ευλόγως ταύτα ούτω γέγονεν.

«Επειδή γαρ εν τη σοφία του Θεού, φησίν, ουκ έγνω ο κόσμος τον Θεόν, ευδόκησεν ο Θεός δια της μωρίας του κηρύγματος σώσαι τους πιστεύοντας» και ότι ο σταυρός αφάτου δυνάμεως και σοφίας απόδειξις, και ότι πολλώ μείζον το μωρόν του Θεού της ανθρώπινης σοφίας, και τούτο πάλιν ουχί δια των διδασκάλων, αλλά και δι’ αυτών αποδείκνυσι των μαθητών.

«Βλέπετε γαρ, φησί, την κλήσιν υμών». Ου γαρ μόνον διδασκάλους ιδιώτας, αλλά και μαθητάς επελέξατο τοιούτους. «Ου γαρ πολλοί σοφοί, φησί, κατά σάρκα». Ούτω δείκνυται τούτο και ισχυρότερον και σοφότερον, όταν και πολλούς πείσει και ασόφους πείσει. Και γαρ δυσκολώτατον ιδιώτην πείσαι, μάλιστα, όταν περί πραγμάτων αναγκαίων και μεγάλων ο λόγος ή. Αλλ’ όμως έπεισαν, και τούτου μάρτυρας αυτούς καλεί.

«Βλέπετε γαρ την κλήσιν υμών, αδελφοί», φησίν, επισκέψασθε, διερευνήσασθε. Το γαρ δόγματα ούτω σοφά και πάντων σοφότερα καταδέξασθαι τους ιδιώτας, μεγίστην τω διδασκάλω μαρτυρεί σοφίαν. Τι δε εστί, κατά σάρκα; Κατά το φαινόμενον, κατά τον παρόντα βίον, κατά την έξωθεν παίδευσιν.

Είτα, ίνα μη δόξη εαυτώ περιπίπτειν (και γαρ τον ανθύπατον έπεισε και τον

Αρεοπαγίτην και τον Απολλώ, και έτερους δε είδομεν σοφούς τω κηρύγματι προσελθόντας), ουκ είπεν, Ότι ουδείς σοφός, αλλ’ ου πολλοί σοφοί. Ου γαρ αποκεκληρωμένως τους ιδιώτας εκάλει και τους σοφούς ηφίει, αλλά και τούτους εδέχετο, πολλώ δε πλείους εκείνους. Τι δήποτε; Ότι ο κατά σάρκα σοφός πολλής γέμει της άνοιας, και ούτος μάλιστα εστίν ο μωρός, όταν την διεφθαρμένην διδασκαλίαν εκβαλείν μη βούληται. Καθάπερ ουν τις ιατρός, ει βουληθείη διδάξαι τινάς τα από της τέχνης, οι μεν ολίγα ειδότες, κακώς και εναντίως χρώμενοι τη τέχνη και κατέχειν φιλονικούντες, ουκ αν ανάσχοιντο μαθείν ραδίως· οι δε μηδέν επισταμένοι μάλιστα αν καταδέξαιντο τα λεγόμενα· ούτω δη και ενταύθα γέγονεν. Οι ιδιώται μάλλον επείσθησαν την γαρ εσχάτην απόνοιαν ουκ είχον, το νομίζειν εαυτούς είναι σοφούς. Και γαρ οι σφόδρα μωροί, ούτοι μάλιστα εισιν οι λογισμοίς επιτρέποντες άπερ ουκ εστίν ευρείν, αλλ’ ή δια πίστεως. Και γαρ ει τις, του χαλκευτικού δια της πυράγρας τον πεπυρακτωμένον εξέλκοντος σίδηρον, ούτος δια της χειρός φιλονεικοίη τούτο ποιείν, την εσχάτην αυτού καταψηφιούμεθα άνοιαν ούτω και οι φιλόσοφοι δι’ εαυτών ταύτα ευρείν φιλονεικήσαντες, την πίστιν ητίμασαν. Δια τοι τούτο ουχ εύρον των ζητουμένων ουδέν. «Ου πολλοί δυνατοί, ου πολλοί ευγενείς». Και γαρ και ούτοι τύφου πεπληρωμένοι εισίν.

Ουδέν δε ούτω προς ακριβή θεογνωσίαν άχρηστον, ως απόνοια και το προσηλώσθαι πλούτω. Και γαρ παρασκευάζει τα παρόντα θαυμάζειν και μηδένα των μελλόντων ποιείσθαι λόγον, και εμφράττει τα ώτα τω πλήθει των φροντίδων. Αλλά «τα μωρά του κόσμου εξελέξατο ο Θεός». Όπερ εστί μέγιστον της νίκης δείγμα, όταν δια των ιδιωτών νικά. Ου γαρ ούτω καταισχύνονται Έλληνες, όταν δια των σοφών ηττηθώσιν αλλά τότε εγκαλύπτονται, όταν ίδωσιν τον χειροτέχνην και τον επί της αγοράς υπέρ αυτούς φιλοσοφούντα. Διο και αυτός έλεγεν: «ίνα καταισχύνη τους σοφούς». Και ουκ ενταύθα μόνον τούτο εποίησεν, αλλά και επί των άλλων πλεονεκτημάτων του βίου. Και γαρ «τα ασθενή του κόσμου εξελέξατο, φησί, ίνα καταισχύνη τα ισχυρά». Ου γαρ ιδιώτας μόνον, αλλά και πένητας και ευκαταφρόνητους και άσημους εκάλεσεν, ίνα τους εν δυναστείαις όντας ταπείνωση. «Και τα αγενή του κόσμου και τα εξουθενημένα, και τα μη όντα ίνα τα όντα κατάργηση». Και τίνα τα μη όντα καλεί; Τους μηδέν είναι λογιζόμενους δια την πολλήν ουδένειαν. Ούτω την πολλήν δύναμιν επεδείξατο, δια των μηδέν είναι δοκούντων τους μεγάλους κατενεγκών όπερ και αλλαχού λέγει ότι «Η δύναμις μου εν ασθενεία τελειούται». Μεγάλη γαρ δύναμις το τους απερριμμένους και μηδενός μηδέποτε μαθήματος αψαμένους, τούτους αθρόον τα υπέρ τον ουρανόν παιδεύειν φιλοσοφείν. Επεί και ιατρόν και ρήτορα και τους άλλους άπαντας τότε μάλιστα θαυμάζομεν, όταν τους σφόδρα ιδιώτας πείθωση και παιδεύωσιν. Ει δε τους περί τέχνης λόγους θαύμα μέγα ενθείναι ιδιώτη, πολλώ μάλλον τους υπέρ τοσαύτης φιλοσοφίας. Ου θαύματος δε ένεκεν μόνον, ουδέ του δείξαι την εαυτού δύναμιν τούτο πεποίηκεν, αλλά και υπέρ του καταστείλαι τους αλαζόνας. Διο και έμπροσθεν έλεγεν: «ίνα καταισχύνη τους σοφούς, ίνα κατάργηση τα όντα». Και ενταύθα πάλιν «Όπως μη καυχήσηται πάσα σαρξ ενώπιον του Θεού». Πάντα γαρ ο Θεός δια τούτο

ποιεί, ίνα τον τύφον και το φρόνημα καταστείλει, ίνα το καυχάσθαι καθέλη· και υμείς επί τούτω, φησί, ενδιατρίβετε; Πάντα ποιεί, ίνα μηδέν εαυτοίς λογιζώμεθα, ίνα πάντα τω Θεώ επιγράφωμεν. Και υμείς επί τω δείνι και τω δείνι υμάς αυτούς προσενείματε; Και ποίας τεύξεσθε συγγνώμης; Και γαρ έδειξεν ο Θεός, ότι ου δυνατόν δι’ εαυτών σωθήναι μόνον, και τούτο παρά την αρχήν εποίησεν. Ου γαρ τότε δι’ εαυτών σωθήναι εν ην, αλλ’ έδει κάλλος ουρανού και γης μέγεθος και της άλλης κτίσεως το σώμα περιελθόντας ούτω χειραγωγείσθαι προς τον των έργων Δημιουργόν. Εποίησε δε τούτο, προαναστέλλων την μέλλουσαν οιησισοφίαν. Ως αν ει τις διδάσκαλος κελεύσας έπεσθαι τω μαθητή ήπερ αν ηγείται, επειδάν ίδη προλαβόντα και βουλόμενον αφ' εαυτού πάντα μαθείν, αφείς διαμαρτείν, και δείξας ως ουκ αρκεί προς την μάθησιν, ούτως αυτώ τότε επεισάγοι τα παρ' εαυτού, ούτω και ο Θεός εκέλευσε παρά την αρχήν έπεσθαι δια της κατά την κτίσιν καταλήψεως. Επειδή δε ουκ ηθέλησαν, δείξας δια της πείρας ότι ουκ αρκούσιν εαυτοίς, τότε αυτούς προς εαυτόν ετέρως πάλιν άγει· έδωκεν αντί δέλτου τον κόσμον. Ουδέ εν τούτοις εμελέτησαν οι φιλόσοφοι, ουδέ αυτώ πεισθήναι ηθέλησαν, ουδέ ταύτην ελθείν την οδόν προς αυτόν, ην αυτός εκέλευσεν. Εισήγαγεν ετέραν οδόν της προτέρας σαφεστέραν, πείθουσαν ότι ουκ αυτάρκης άνθρωπος αυτός εαυτώ μόνος. Τότε μεν γαρ και λογισμούς ην ανακινείν και τη έξωθεν κεχρήσθαι σοφία δια της κτίσεως χειραγωγουμένους· νυν δε αν μη τις γένηται μωρός, τουτέστιν αν μη πάντα λογισμόν και πάσαν κενώσει σοφίαν και τη πίστει εαυτόν παραδώ, αμήχανον σωθήναι… » (Ε. Π. Migne 61, 38 κ. ε.).

«Οι Τρεις Ιεράρχαι», φύλλον Φεβρουαρίου 1960.

Ε'

Συνεχίζει ο ιερός Πατήρ τους ελέγχους της έξω σοφίας: «Διο ειπών: Ος εγενήθη ημίν σοφία και δικαιοσύνη και αγιασμός και απολύτρωσις, επήγαγεν ίνα, καθώς γέγραπται, ο καυχώμενος εν Κυρίω καυχάσθω. Δια τούτο και σφοδρώς κατηνέχθη κατά της των Ελλήνων σοφίας, ίνα τούτω αυτώ πείσει τους ανθρώπους, ώσπερ ουν και εστί δίκαιον, εν Θεώ καυχάσθαι. Όταν γαρ παρ' εαυτών τα υπέρ εαυτούς ζητώμεν, ουδέν μωρότερον, ουδέν ασθενέστερον ημών γίνεται. Γλώτταν μεν γαρ έχειν ηκονημένην, δυνατόν, δόγματα δε ισχυρά, αμήχανον αλλά τοις των αραχνίων υφάσμασιν εοίκασιν οι λογισμοί καθ’ εαυτούς όντες. Εις τούτο γαρ τίνες παρήλασαν μανίας, ως μηδέν αληθές είναι λέγειν των όντων, αλλά πάντα εναντία διισχυρίζεσθαι των φαινομένων. Μηδέν τοίνυν είπης σαυτού, αλλ’ εν πάσιν εν θεώ καυχώ· μηδενί ανθρώπω τι ποτε λογίσει. Ει γαρ Παύλω ουδέν χρη λογίζεσθαι, πολλώ μάλλον ετέροις. Εγώ γαρ, φησίν, εφύτευσα· Απολλώς επότισεν, αλλ’ ο Θεός ηύξανεν. Ο μαθών εν Κυρίω καυχάσθαι, ουδέποτε επαρθήσεται, αλλ’ αεί και μετριάσει, και εν πάσιν έσται ευχάριστος. Αλλ’ ου τα των Ελλήνων τοιαύτα, αλλά πάντα εαυτοίς ανατιθέασι. Διό και από ανθρώπων ποιούσι θεούς· ούτως αυτούς η απόνοια εξετραχήλισεν. Ωρα δη λοιπόν εστί προς την τούτων εξελθείν μάχην. Που τοίνυν

κατελίπομεν τον λόγον τη πρότερα; Ελέγομεν, ότι ουκ ην δυνατόν κατά ανθρωπίνην ακολουθίαν περιγενέσθαι των φιλοσόφων τους αλιέας· αλλ’ όμως γέγονε δυνατόν όθεν δήλον, ότι χάριτι γέγονεν. Ελέγομεν, ότι ουκ ην δυνατόν ουδέ εννοήσαι αυτούς τοσαύτα κατορθώματα και εδείξαμεν, ότι ου μόνον ενενόησαν, αλλά και εις τέλος ήγαγον μετά πολλής της ευκολίας... -«Καγώ αδελφοί, ελθών προς υμάς, ήλθον ου καθ’ υπεροχήν λόγου ή σοφίας καταγγέλλων υμίν το μαρτύριον του Θεού. Ου γαρ έκρινα του ειδέναι τι εν υμίν ειμή Ιησούν Χριστόν και τούτον εσταυρωμένον» (Α' Κορινθίους β΄, 1, 2). Ουδέν της Παύλου ψυχής αγωνιστικότερον, μάλλον δε ου της εκείνου ψυχής· ου γαρ αυτός ταύτα εύρισκεν αλλ’ ουδέν της ενεργούσης εν αυτώ χάριτος ίσον πάντα νικώσης. Ικανά μεν γαρ και τα έμπροσθεν ειρημένα καταβαλείν τον τύφον των επί σοφία κομπαζόντων, μάλλον δε και μέρος των ειρημένων. Ώστε δε λαμπρά γενέσθαι τα νικητήρια και επαγωνίζεται τοις λεχθείσι, κειμένοις τοις εναντίοις επεμβαίνων. Σκόπει δε· Παρήγαγε την προφητείαν την λέγουσαν, ότι Απολλώ την σοφίαν των σοφών έδειξε του Θεού την σοφίαν, ότι δια της δοκούσης είναι μωρίας κατήργησε την έξωθεν φιλοσοφίαν, έδειξεν ότι το μωρόν του Θεού σοφότερον των ανθρώπων, έδειξεν ότι ου μόνον δια ιδιωτών εδίδαξεν, αλλά και ιδιώτας εκάλεσε· νυν δείκνυσιν ότι και αυτό το κηρυττόμενον, και ο τρόπος της, κηρύξεως ικανά θορυβήσαι ην, και ουκ εθορύβησεν. Ου γαρ δη μόνον οι μαθηταί, φησίν, ιδιώται, αλλά και εγώ ο κηρύττων. Δια τούτο φησί: και εγώ, αδελφοί (πάλιν το των αδελφών τίθησιν όνομα καταλεαίνων του λόγου την τραχύτητα), ήλθον ου καθ’ υπεροχήν λόγου καταγγέλλων υμίν το μαρτύριον του Θεού. Τι γαρ, είπε μοι, ει και εβούλου καθ’ υπεροχήν ελθείν, εδύνασο; Εγώ μεν ει εβουλόμην, ουκ αν εδυνήθην ο δε Χριστός ει εβουλήθη, εδύνατο. Αλλ’ ουκ εβουλήθη, ίνα λαμπρότερον ποιήσει το τρόπαιον. Δια και ανωτέρω δεικνύς, ότι αυτού γέγονεν έργον και αυτού βούλημα ην το ούτως ιδιωτικώς κηρυχθήναι τον λόγον, έλεγεν: Ου γαρ απέστειλε με Χριστός βαπτίζειν, αλλ’ ευαγγελίζεσθαι, ουκ εν σοφία λόγου. Πολύ δε μείζον και απείρως μείζον του Παύλον θελήσαι τούτο το τον Χριστόν θελήσαι. Ου τοίνυν ευγλωττίαν επιδεικνύμενος, φησίν, ουδέ τοις έξωθεν λόγοις οπλισμένος καταγγέλλω το μαρτύριον του Θεού. Και ουκ είπε, το κήρυγμα, αλλά, το μαρτύριον του Θεού, ό και αυτό ικανόν ην αποτρέψαι. Θάνατον γαρ περιήει κηρύττων δια τούτο και επήγαγεν: ου γαρ έκρινα του ειδέναι τι εν υμίν, ει μη Ιησούν Χριστόν, και τούτον εσταυρωμένον. Τούτο δε έλεγεν, ότι καθόλου της έξωθεν σοφίας εστίν άμοιρος, ώσπερ ουν και ανωτέρω έλεγεν: Ήλθον ου καθ’ υπεροχήν λόγου. Ότι γαρ ην δυνατόν και τούτο αυτόν έχειν, δήλον. Ου γαρ τα ιμάτια νεκρούς ανίστη και αι σκιαί νοσήματα ήλαυνον, πολλώ μάλλον ευγλωττίαν ηδύνατο δέξασθαι η ψυχή. Το μεν γαρ εστί μαθητών, το δε πάσαν υπερβαίνει τέχνην. Ο τοίνυν τα μείζονα της τέχνης ειδώς, πολλώ πλέον τα ελάσσονα ίσχυσεν αν. Αλλ’ ουκ αφήκεν ο Χριστός· ου γαρ συνέφερεν. Εικότως ουν λέγει· ου γαρ έκρινα τι ειδέναι· και γαρ και εγώ τούτο βούλομαι, όπερ και ο Χριστός. Εμοί δε δοκεί και ταπεινότερον αυτοίς διειλέχθαι μάλλον ή τοις άλλοις, τον τύφον αυτών καταστέλλων. Το τοίνυν, ουδέν έκρινα ειδέναι, προς αντιδιαστολήν της έξωθεν είρηται σοφίας. Ου γαρ ήλθον συλλογισμούς πλέκων ουδέ σοφίσματα, ουδέ άλλο τι λέγων υμίν, ή ότι ο Χριστός εσταυρώθη.

Εκείνοι μεν γαρ μυρία φασί, και περί μυρίων λέγουσι μακρούς ελίποντες διαύλους λόγων, κατασκευάζοντες λογισμούς και συλλογισμούς, μυρία συντιθέντες σοφίσματα· εγώ δε ήλθον προς υμάς μηδέν άλλο λέγων ή ότι ο Χριστός εσταυρώθη και πάντας εκείνους παρήλασα, ο της του κηρυττομένου δυνάμεως σημείον εστίν άφατον… Και ο λόγος μου και το κήρυγμά μου, ουκ εν πειθοίς ανθρώπινης σοφίας λόγοις. Τουτέστιν, ουκ έχων την έξωθεν σοφίαν. Ει τοίνυν και το κήρυγμα ουδέν είχε σεσοφισμένον και οι καλούμενοι ιδιώται, και ο κηρύττων τοιούτος, και διωγμός προσήν και τρόμος και φόβος, πως εκράτησαν, ειπέ μοι; Δια θείας δυνάμεως. Διόπερ ειπών, Ο λόγος μου και το κήρυγμα μου ουκ εν πειθοίς ανθρώπινης σοφίας λόγοις, επήγαγεν Αλλ’ εν αποδείξει Πνεύματος και δυνάμεως. Είδες πως το μωρόν του Θεού σοφότερον των ανθρώπων, και το ασθενές ισχυρότερον; Οι γαρ ιδιώται τοιαύτα κηρύττοντες, δεδεμένοι και ελαυνόμενοι, περιεγένοντο των ελαυνόντων. Πόθεν; Ουκ από του την δια Πνεύματος παρασχείν πίστιν; και γαρ και τούτο απόδειξις ομολογημένη. Τις γαρ, ειπέ μοι, όρων νεκρούς ανισταμένους και δαίμονας ελαυνομένοις, ουκ αν κατεδέξατο; Αλλ’ επειδή εισί και δυνάμεις απατηλαί, οίαι των γοήτων, και ταύτην ανείλε την υπόνοιαν. Ου γαρ απλώς, δυνάμεως, είπεν, αλλά πρότερον Πνεύματος, και τότε δυνάμεως· δεικνύς ότι πνευματικά ην τα γινόμενα. Ου τοίνυν ελάττωσίς εστί, το μη δια σοφίας κατηγγελμένον είναι το κήρυγμα, αλλά και μέγιστος κόσμος. Τούτο γουν μάλιστα δείκνυσιν αυτό θείον ον και τας ρίζας άνωθεν έχον εκ των ουρανών δια και επήγαγεν ίνα η πίστις υμών μη η εν σοφία ανθρώπων, αλλ’ εν δυνάμει Θεού. Είδες πως σαφώς δια πάντων απέδειξε πολύ της ιδιωτείας το κέρδος, και μέγα της σοφίας το βλάβος; αυτή μεν γαρ εκένου τον σταυρόν, εκείνη δε ανεκήρυττε του Θεού την δύναμιν αυτή προς τω μηδέν ευρίσκειν των δεόντων και εφ’ εαυτοίς καυχάσθαι παρεσκεύαζεν, εκείνη προς τω την αλήθειαν δέξασθαι και επί τω Θεώ καλλωπίζεσθαι εποίει. Πάλιν η σοφία ανθρώπινον υποπτεύειν το δόγμα πολλούς αν έπειθεν αυτή σαφώς απεδείκνυε θείον αν και εκ του ουρανού καταβάν. Όταν μεν ουν εν σοφία λόγων γένηται απόδειξις, πολλάκις και οι φαυλότεροι κρατούσι των επιεικέστερων, δεινότεροι λέγειν όντες, και το ψεύδος παρελαύνει την αλήθειαν. Ενταύθα δε ουχ ούτως· ούτε γαρ έπεισι το Πνεύμα το Αγιον ακαθάρτω ψυχή ούτε επελθόν δύναται ηπηθήναι ποτε, καν άπασα η των λόγων επίη δεινότης… Ουκ αναγκάζει δε το λόγω πείθεσθαι μόνω, τανύν εν σοφία είναι το κήρυγμα. Οι τε γαρ εξ αρχής τον λόγον σπείραντες ιδιώται ήσαν και αμαθείς, και ουδέν οίκοθεν έλεγον, αλλ’ άπερ εδέξαντο παρά του Θεού, ταύτα τη οικουμένη διέδωκαν ημείς τε αυτοί νυν ου τα παρ' εαυτών επεισφέρομεν, αλλ’ ο παρ' εκείνων ελάβομεν, ταύτα εις άπαντας λέγομεν. Και ουδέν νυν από συλλογισμών πείθομεν, αλλ’ από των θείων Γραφών και από των τότε σημείων την πίστιν ων λέγομεν παρεχόμεθα. Και ούτοι δε τότε ουχί σημείοις έπειθον μόνοις, αλλά και διαλεγόμενον τους δε λόγους ισχυρότερους εποίει φαίνεσθαι τα σημεία και αι εκ της Παλαιάς Γραφής μαρτυρίαι, ουχ η δεινότης των λεγομένων» (Ε. Π. Migne τόμ. 61, στ. 42-43, 47-51)

«Οι Τρεις Ιεράρχαι», φύλλον Μαρτίου 1960.

ΣΤ΄

Συνεχίζει ο θείος Πατήρ τους της έξω σοφίας ελέγχους: «Σοφίαν δε λαλούμεν εν τοις τελείοις· σοφίαν δε ου του αιώνος τούτου ουδέ των αρχόντων του αιώνος τούτου των καταργουμένων αλλά λαλούμεν Θεού σοφίαν εν μυστηρίω την αποκεκρυμμένην, ην προώρισεν ο Θεός προ των αιώνων εις δόξαν ημών» (Α' Κορινθίους β΄ 6, 7). Το σκότος του φωτός επιτηδειότερον είναι δοκεί τοις τας όψεις νοσούσιν δια και μάλλον εις συνεσκιασμένον δωμάτιον καταφεύγουσι. Τούτο και επί της σοφίας γέγονε της πνευματικής· η μεν του Θεού σοφία μωρία εδόκει είναι τοις έξωθεν η δε αυτών αληθώς ούσα μωρία, σοφία αυτοίς νενόμισται. Και ταυτόν συνέβαινεν, οίον αν ει τις σοφία κυβερνητική κεχρημένος, επηγγέλλετο πλοίου χωρίς και ιστίων πέλαγος άπειρον διαπεράν, είτα επειράτο λογισμοίς κατασκευάζειν ότι τούτο δυνατόν άλλος δε τις πάντων άπειρος, πλοίω και κυβερνήτη και ναύταις εγχειρίσας εαυτόν, ούτω μετά ασφαλείας έπλει. Και γαρ η δοκούσα είναι αμαθία τούτου, της εκείνου σοφίας σοφωτέρα.

Καλεί μεν γαρ η κυβερνητική, αλλ’ όταν μείζονα επαγγέλληται, μωρία τις εστί· και πάσα τέχνη, η μη αρκουμένη τοις όροις τοις εαυτής, τούτο αν είη. Ούτω και η έξωθεν σοφία ην αν σοφία, ει Πνεύματι εκέχρητο · επειδή δε εαυτή το παν επέτρεψε, και ουδέν ενόμισε δείσθαι της βοηθείας εκείνης, μωρία γέγονεν, ει και εδόκει σοφία είναι. Διο και πρότερον ελέγξας τα αυτής δια των πραγμάτων, τότε αυτήν εκάλεσε μωρίαν και πρότερον καλέσας μωρίαν την του Θεού σοφίαν κατά την εκείνων ψήφον, τότε δείκνυσιν αυτήν σοφίαν ούσαν (μετά γαρ τας αποδείξεις δυνατόν μάλιστα τους αντιλέγοντας εντέπειν) και φησιν: «Σοφίαν δε λαλούμεν εν τοις τελείοις». Όταν γαρ εγώ, νομιζόμενος μωρός και μωρά κηρύττειν, του σοφού περιγένωμαι, ου δια μωράς σοφίας περιεγενόμην, αλλά δια σοφίας τελειότερος, και τοσαύτης κα' ούτω μείζονος, ως εκείνην μωρίαν φαίνεσθαι. Δια τούτο πρότερον αύ την ούτω καλέσας, ως εκείνοι ονόμαζον τότε, και από των πραγμάτων την νίκην δείξας, και εκείνους αποφήνας σφόδρα μωρούς, το προσήκω αυτή λοιπόν απέδωκεν όνομα λέγων «Σοφίαν δε λαλούμεν εν τοις τελείοις». Σοφίαν δε λέγει το κήρυγμα και τον τρόπον της σωτηρίας, το δια του σταυρού σωθήναι· τελείους δε τους πεπιστευκότας. Και γαρ εκείνοι τέλειοι οι τα ανθρώπινα ειδότες ότι σφόδρα ασθενή, και υπεριδόντες αυτών ότι μηδέν αυτοίς συμβάλλεται πεπεισμένοι, οίοι γεγόνασιν οι πιστοί. «Σοφίαν δε ου του αιώνος τούτου».

Πού γαρ χρήσιμος η έξωθεν σοφία, ενταύθα καταστρέφουσα και περαιτέρω μη προϊούσα, και ουδέ ενταύθα δυναμένη τι τους έχοντας ωφελείν; άρχοντας δε αιώνος ενταύθα ου δαίμονας τινας λέγει, καθώς τίνες υποπτεύουσιν αλλά τους εν αξιώμασι, τους εν δυναστείαις, τους το πράγμα περιμάχητον είναι νομίζοντας, φιλοσόφους και ρήτορας και λογογράφους· και γαρ αυτοί εκράτουν και δημαγωγοί πολλάκις εγίνοντο. Του δε αιώνος τούτου εκάλεσεν άρχοντας, επειδή περαιτέρω του παρόντος αιώνος ου πρόεισιν αυτών η αρχή· δια και επήγαγε· «Των καταργουμένων»· οίκοθεν

τε αυτήν διαβάλλων και από των χρωμένων. Δείξας γαρ ότι ψευδής εστίν, ότι μωρά, ότι ουδέν δύναται ευρείν, ότι ασθενής, δείκνυσιν ότι και ολιγοχρόνιος... Οράς όσον το μέσον της σοφίας ταύτης κακείνης; άπερ άγγελοι ουκ έγνωσαν, ταύτα ημάς επαίδευσεν αυτή. Η δε έξωθεν τουναντίον εποίησεν μόνον ουκ επαίδευσεν, αλλά και εκώλυσε και διετείχισε. Και μετά το γενέσθαι επεσκίαζε τοις γεγενημένοις, τον σταυρόν κενούσα... . «Α και λαλούμεν, ουκ εν διδακτοίς ανθρώπινης σοφίας λόγοις· αλλ' εν διδακτοίς Πνεύματος Αγίου, πνευματικοίς πνευματικά συγκρίνοντες». Οράς που ημάς ανήγαγεν από της αξίας του διδασκάλου; Τοσούτον γαρ ημείς εκείνων σοφότεροι, όσον το μέσον Πλάτωνος τε και Πνεύματος Αγίου. Οι μεν γαρ τους έξωθεν ρήτορας έχουσι διδασκάλους, ημείς δε το Πνεύμα το Άγιον... Ούτω πνευματικοίς πνευματικά συγκρίνω, και ουδαμού χρείαν έχω της έξωθεν σοφίας, ουδέ λογισμών ουδέ παρασκευών. Εκείνοι γαρ και παρασαλεύουσι την ασθενή διάνοιαν και θορυβούσι, και αποδείξαι σαφώς ουδέν ων λέγουσιν έχουσιν, αλλά και τουναντίον ποιούσιν ταράττουσι μάλλον, και ζόφου πληρούσι και απορίας πολλής. Διό φησί «Πνευματικοίς πνευματικά συγκρίνοντες». Οράς πώς περιττήν αυτήν δείκνυσιν; ου μόνον δε περιττήν, αλλά και εναντίαν και βλαβεράν; Και γαρ τω ειπείν «ίνα μη κενωθεί ο σταυρός του Χριστού» και, «ίνα μη η εν σοφία ανθρώπων η πίστις ημών», τούτο εδήλωσεν. Ενταύθα δε δείκνυσιν, ότι αδύνατον θαρρούντας και το παν επιτρέποντας αυτή, μαθείν τι των χρησίμων... Οράς ως πανταχόθεν εξωθεί την σοφίαν την έξωθεν, και πλείονα ειδότα και μείζονα δείκνυσι τον πνευματικόν; Επειδή γαρ εκείναι αι αιτίαι (οίον το: «Ίνα μη καυχήσηται πάσα σαρξ» και ότι δια τούτο «εξελέξατο τα μωρά ίνα καταισχύνη τους σοφούς», και, «ίνα μη κενωθεί ο σταυρός του Χριστού») ου σφόδρα τοις απίστοις αξιόπιστοι είναι εδόκουν, ουδέ επαγωγοί και αναγκαίαι και χρήσιμοι, εξής λοιπόν τίθησι την κυριωτάτην αιτίαν, ότι τούτω μάλιστα τω τρόπω δυνάμεθα ιδείν, εξ ου και τα υψηλά και τα απόρρητα, και τα υπέρ ημάς μαθείν έξομεν. Και γαρ εκενούτο ο λόγος τω μη δύνασθαι ημάς καταλαβείν δια της έξωθεν σοφίας τα υπέρ ημάς. Οράς ότι και συνέφερεν ούτω μάλλον μαθείν παρά του Πνεύματος; και γαρ και ευκολωτάτη και σαφέστατη η διδασκαλία: «Ημείς δε νουν Χριστού έχομεν». Τουτέστι πνευματικόν, θείον, ουδέν ανθρώπινον έχοντα. Ου γαρ Πλάτωνος, ουδέ Πυθαγόρου, αλλ' ο Χριστός τα εαυτού τη ημετέρα ενέθηκεν διάνοια... Και γαρ ει και δέκα ετών μόνον, ου λέγω χρόνου τοσούτου, και ει ανθρώπων ολίγων, ου λέγω της οικουμένης απάσης, υπό συνήθειας προκατειλημμένων επήλθον ούτοι, και ούτω δύσκολος ην η μετάστασις· νυνί δε και σοφισταί και ρήτορες και πατέρες και πάπποι και επιπάπποι, και πολλοί των τούτων ανωτέρω, τη πλάνη ήσαν και θάλαττα και όρη και ναπαί και βαρβάρων πάντα τα γένη και Ελλήνων δήμοι πάντες, και σοφοί και ιδιώται, και «άρχοντες και αρχόμενοι, και γυναίκες και άνδρες, και νέοι και γέροντες, και δεσπόται και οικέται, και γηπόνοι και δημιουργοί, και οι τας πόλεις και οι τας χώρας οικούντες άπαντες. Και εικός ην τους κατηχουμένους λέγειν Τι ποτε τούτο εστί, πάντες οι την Οικουμένην οικούντες ηπάτηνται, και σοφισταί και ρήτορες, και φιλόσοφοι και συγγραφείς οι τε παρόντες οι τε προ τούτου γενόμενοι, οι περί Πυθαγόραν και Πλάτωνα, και στρατηγοί και ύπατοι και βασιλείς, και οι των πόλεων εξ αρχής

πολίται και οικισταί, και βάρβαροι και Έλληνες; Και οι δώδεκα αλιείς και σκηνοποιοί και τελώναι πάντων εκείνων εισί σοφότεροι; και τις αν ταύτα ανάσχοιτο; Αλλ’ όμως ουκ είπον ταύτα, ουκ ενενόησαν, αλλά ηνέσχοντο, και έγνωσαν ότι πάντων ήσαν σοφότεροι δια και πάντων εκράτησαν... «Μηδείς εαυτόν εξαπατάτω. Ει τις δοκεί σοφός είναι εν τω αιώνι τούτω, μωρός γενέσθω, ίνα γένηται σοφός. Η γαρ σοφία του κόσμου τούτου μωρία παρά τω Θεώ εστίν»... Ώσπερ νεκρόν τω κόσμω κελεύει γενέσθαι, και η νεκρότης αυτή ουδέν παραβλάπτει, αλλά και ωφελεί, ζωής αιτία γινομένη· ούτω και μωρόν κελεύει τω κόσμω τούτω γενέσθαι, σοφίαν εντεύθεν ημίν την αληθεί προξένων. Μωρός δε τω κόσμω γίνεται ο την έξωθεν ατιμάζων σοφίαν, και πεπεισμένος μηδέν αυτώ συντελείν προς την της πίστεως κατάληψιν. Ώσπερ ουν η πενία, η κατά Θεόν, πλούτου αιτία, και η ταπείνωσις ύψους, και το δόξης υπεροράν δόξης αίτιον γίνεται, ούτω και το μωρόν γενέσθαι σοφότερον πάντων ποιεί. Από γαρ των εναντίων τα παρ' ημίν. Και δια τι μη είπεν, «Αποθέσθω την σοφίαν», αλλά, «Γενέσθω μωρός»; ίνα μεθ' υπερβολής ατιμάσει την έξωθεν παίδευσιν. Ουδέ γαρ ην ίσον ειπείν απόθου σου την σοφίαν, και, Γενού μωρός· άλλως δε και παιδεύει μη επαισχύνεσθαι τη παρ' ημίν ιδιωτεία· πάνυ γαρ καταγελά των έξωθεν. Διόπερ ουδέ τα ονόματα δέδοικεν, επειδή θαρρεί τη των πραγμάτων δυνάμει. Ώσπερ ουν ο σταυρός, δοκών επονείδιστος είναι, μυρίων γέγονεν αίτιος αγαθών και δόξης υπόθεσις αφάτου και ρίζα· ούτω και η δοκούσα μωρία είναι, σοφίας ημίν αιτία κατέστη. Καθάπερ γαρ ο κακώς τι μεμαθηκώς, αν μη το παν απωθείται και λεάνη την ψυχήν και καθαράν παράσχει τω μέλλοντι γράφειν, ουδέν είσεται σαφές των υγιών ούτω και επί της έξωθεν σοφίας, αν μη το παν εξέλης, και σάρωσης σου την διάνοιαν, και εξ ίσης τω ιδιώτη παράσχης σαυτόν τη πίστει, ουδέν είση γεναίον ακριβώς. Και γαρ οι παραβλέποντες, αν μη μύσαντες εαυτούς ετέροις παραδώσιν, αλλά τη διεφθαρμένη των οφθαλμών όψει τα καθ’ εαυτούς επιτρέψωση, των ουχ ορώντων πολλώ πλείονα αμαρτήσονται» (Ε. Π. Migne τόμ. 61, στ. 53-55, 58-59, 62-63, 81-82).

«Οι Τρεις Ιεράρχαι», φύλλον Απριλίου 1960.

Ζ'

Συνεχίζει ο ιερός πατήρ τους ελέγχους της θύραθεν σοφίας:

«Γρηγορείτε, στήκετε εν τη πίστει (Α' Κορινθίους ιη', 13). Ουκ εν τη σοφία τη έξω· ου γαρ εστίν εκεί εστάναι, αλλά φέρεσθαι... «Μαραναθά». Τίνος ένεκεν τούτο είρηται; τι δήποτε και εβραΐδι φωνή; Επειδή πάντων των κακών ο τύφος αίτιος ην, τούτον δε τον τύφον η έξωθεν σοφία εποίει, και τούτο το κεφάλαιον των κακών ην ό μάλιστα την Κόρινθον διέσπασε· καταστέλλων αυτών τον τύφον, ουδέ Ελλάδι κέχρηται γλώσση, αλλά τη Εβραΐδι, δεικνύς ότι ου μόνον ουκ αισχύνεται την ιδιωτείαν, αλλά και μετά πολλής ασπάζεται της θερμότητος...

«Ουκ εν σοφία σαρκική» (Β΄ Κορινθίους α', 12). Τουτέστιν ουκ εν κακουργία ουδέ πονηρία, ουδέ εν δεινότητι λόγων η εν συμπλοκή σοφισμάτων ταύτην γαρ λέγει σοφίαν σαρκικήν. Και εφ’ ω μέγα εφρόνουν εκείνοι, τούτο ούτος αρνείται και διωθείται, δεικνύς εκ πολλού του περιόντος ουκ αν άξιον καυχήσεως τούτο, και ότι ου μόνον αυτό ου ζητεί, αλλά και διακρούεται και επαισχύνεται. «Αλλ’ εν χάριτι Θεού ανεστράφημεν εν τω κόσμω». Τι εστίν εν χάριτι Θεού; την παρ' αυτού σοφίαν, την παρ' αυτού δύναμιν, δεδομένην ημίν, ενδεικνύμενοι δια των σημείων, δια του περιγενέσθαι σοφών, ρητόρων, φιλοσόφων, βασιλέων, δήμων, ιδιώται τυγχάνοντες και μηδέν της έξωθεν σοφίας επιφερόμενοι…

«Ει δε και ιδιώτης τω λόγω, αλλ’ ου τη γνώση» (Β΄ Κορινθίους ια', 6). Επειδή γαρ τούτω εκείνοι επλεονέκτουν οι διαφθείροντες Κορινθίους, τω μη είναι ιδιώται, και τούτο τίθησι, δεικνύς ότι ουκ επαισχύνεται τούτω, αλλά και εγκαλλωπίζεται. Και ουκ είπεν, ει δε και ιδιώτης τω λόγω, αλλά κακείνοι· τούτο γαρ εδόκει διαβάλλοντος είναι κακείνους, και τούτους επαίροντος· αλλ’ αυτό καθαιρεί το πράγμα το της έξω σοφίας. Και εν μεν τη πρότερα επιστολή και σφόδρα αγωνίζεται περί τούτου λέγων, ότι ου μόνον ουδέν συντελεί προς το κήρυγμα τούτο, αλλά και επισκιάζει τη δόξη του σταυρού. Ήλθον γαρ, φησίν, ου καθ’ υπεροχήν λόγου η σοφίας προς υμάς, ίνα μη κενωθεί ο σταυρός του Χριστού και έτερα πολλά τοιαύτα· ότι τη γνώση ιδιώται ήσαν, ήπερ και έσχατη εστίν ιδιωτεία» (Ε. Π. Migne τόμ. 61, στήλαι 375, 377, 406, 556).

Ας ίδωμεν και άλλα αποσπάσματα του Αγίου Πατρός εκ της Ερμηνείας άλλων Επιστολών του θείου Παύλου. Ούτως εν τη α' ομιλία εις την Α' προς Τιμόθεον γράφει: «Τα μεν γαρ Ελλήνων εικότως ζητείταιτοιαύτα γαρ εστί μάχαι των λογισμών και αμφισβητήσεις και συμπεράσματα· τα δε ημέτερα τούτων απάντων κεχώρισται. Εκείνα μεν γαρ ανθρώπινη εύρε σοφία, ταύτα δε χάρις εδίδαξε πνευματική εκείνα, μωρίας και ανοίας, ταύτα της όντως σοφίας δόγματα» (Ε. Π. Migne 62, 507). Ερμηνεύων δε την προς Τίτον γράφει: «Ουχ οράς Παύλον τρεψάμενον την Οικουμένην άπασαν και μειζόνως ισχύσαντα και Πλάτωνος και των άλλων απάντων; Αλλ’ από των σημείων, φησίν. Ουκ από των σημείων μόνον ει γαρ επέλθοις τας Πράξεις των Αποστόλων, πολλαχού αυτόν ευρήσεις από της διδασκαλίας κρατούντα και προ των σημείων»… «Ουδέν γαρ της ανθρώπινης θηριωδίας χείρον ην προ της του Χριστού παρουσίας· ώσπερ γαρ εχθροί και πολέμιοι πάντες διέκειντο προς αλλήλους· τους παίδας έσφαζον οι εαυτών πατέρες και μητέρες παισίν επεμαίνοντο. Ουδέν ην εστηκός, ου φυσικός ου γραπτός νόμος, αλλ’ ανετέτραπτο άπαντα· μοιχείαι διηνεκείς, φόνοι και ει τι φόνων χαλεπότερον, κλοπαί (φησί δε τις των έξωθεν ότι και αρετής το πράγμα εδόκει είναι· και εικότως όπου γε και Θεόν τοιούτον έσεβον), χρησμοί συνεχείς τον δείνα αναιρείσθαι και τον δείνα κελεύοντες. Είπω τι των κατ' εκείνον τον χρόνον;

Ανδρόγεώς τις του Μίνωος Υιός ελθών εις Αθήνας και πάλην νικήσας δίκην εδίδου και ανηρέθη. Ο ουν Απόλλων κακώ το κακόν ιώμενος εκέλευσε δις επτά παίδας

απάγεσθαι υπέρ τούτου. Τι ταύτης της τυραννίδος ωμότερον;... Πύκτας προσεκύνουν και παλαιστάς. Πόλεμοι συνεχείς και επάλληλοι, κατά πόλιν, κατά κώμην, κατά οικίαν. Επαιδεράστουν και παρ' αυτοίς φιλόσοφος τις ενομοθέτει, δούλω εξείναι μήτε παιδεραστείν μήτε ξηραλοιφείν, ως ενάρετου του πράγματος όντος και πολλήν έχοντος τιμήν. Δια τούτο και επ' οικήματος ειστήκεισαν φανερώς τούτο ποιούντες. Και ει πάντα τις επέλθοι τα κατ' αυτούς, ευρήσει φανερώς ότι και εις την φύσιν αυτήν ενύβριζαν και ουδείς ο κωλύων ην αλλά τα δράματα αυτοίς πάντα φόνων γέμει, μοιχείας, ασέλγειας, διαφθοράς. Παννυχίδες εγένοντο μιαραί και γυναίκες εκαλούντο επί την θέαν. Ω της μιαρίας! Εν νυκτί, εν θεάτρω παννυχίς ην και παρθένος εκάθητο μεταξύ νέων μεμηνότων και μεθύοντος όχλου. Το σκότος ην η πανήγυρις και τα μυσαρά έργα τα υπ' αυτών τελούμενα. Δια τούτο φησίν: «Ήμέν ποτε και ημείς ανόητοι, απειθείς, πλανώμενοι, δουλεύοντες επιθυμίαις και ηδοναίς ποικίλαις» (Τίτ. γ', 3).

Ο δείνα της μητρυιάς ηράσθη, φησί, και η δείνα του προγόνου και απήγξατο. Τους γαρ των παίδων έρωτας, ώσπερ αυτοίς παιδικά καλείν έθος εστίν, ουδέ ειπείν ένι. Αλλά τι; Βούλει μητρογαμίας ιδείν; Εστι και τούτο παρ' αυτοίς... Ηράσθη η δείνα του δεινός· επανελθόντα τον άνδρα έσφαξε δια του μοιχού. Τάχα ίστε το διήγημα οι πολλοί. Τον μοιχόν ανείλεν ο παις του φονευθέντος, κακείνην επέθυσε· μετά ταύτα εμάνη και αυτός και ταις ερινύσιν ηλαύνετο. Είτα αυτός ούτος ο μανείς απελθών έσφαξεν έτερον, και την εκείνου γυναίκα λαμβάνει. Τι τούτων χείρον των συμφορών; Τούτου χάριν ταύτα λέγω από των έξωθεν, ίνα τους Έλληνας πείσω, πόσα κατείχε την Οικουμένην κακά»... «Αλλά τις πάλιν παρ' αυτοίς παρθένους γυμνάς εκέλευσε παλαίειν επ' όψεσιν ανθρώπων. Πολλά υμίν γένοιτο αγαθά ότι ουδέ το ρήμα ακούσαι φέρετε αυτό δε το πράγμα οι φιλόσοφοι ουκ ησχύνοντο. Έτερος δε τις φιλόσοφος, ο κορυφαίος αυτών, και εις πολέμους αυτάς εξάγει, και κοινάς είναι κελεύει, ως μαστροπός τις ων και προαγωγός». «Εν κακία και φθόνω διάγοντες», φησίν (Τίτ. γ', 3). Ει γαρ οι φιλοσοφούντες παρ' αυτοίς τοιαύτα ενομοθέτουν, τι αν είποιμεν περί των μη φιλοσοφησάντων; Ει οι το γένειον έχοντες βαθύ και τον τρίβωνα αναβεβλημένοι τοιαύτα λέγουσι, τι αν είποιμεν περί ετέρων; Ου δια τούτο γέγονεν η γυνή, άνθρωπε, ώστε κοινή πάσι προκείσθαι.

Ώ πάντα ανατρέποντες υμείς!... Τι δε ταύτα λέγω; εισάγουσί τινα παρ' αυτοίς γυναίκα και παίδας ανελούσαν και ουκ αισχύνομαι ουδέ εντρέπονται τοιαύτα μυσαρά διηγήματα εις τας των ανθρώπων ακροάς εμβάλλοντες» (Ε. Π. Migne, τόμ. 62,στήλαι 673, 692 - 694).

«Οι Τρεις Ιεράρχαι», φύλλον Μαΐου 1960

Η΄

Ας ίδωμεν και σήμερον τους μύδρους του θείου Πατρός κατά της θύραθεν σοφίας.

Λέγομεν, και σήμερον, διότι καιρός είναι πλέον να τελειώσωμεν. Δεν εξηντλήσαμεν βεβαίως τα συναφή χωρία του ιερού Πατρός, αλλά σκοπός ημών δεν ήτο ειμή να παρουσιάσωμεν απλά τινα δείγματα της ... Αγάπης του Αγίου Άνδρος προς τας «Ελληνοχριστιανικός» συνθέσεις!... Και ο σκοπός αυτός νομίζομεν ότι επετεύχθη δι' όσων ανεγράφησαν.

Εν τη ο ομιλία εις τας Πράξεις γράφει: «Και το θαυμαστόν ότι γυμνώ τω σώματι παρετάττοντο (οι Απόστολοι) προς οπλισμένους, προς άρχοντας κατά αυτών έχοντας εξουσίαν, άπειροι, άγλωττοι και ιδιωτικότερον διακείμενοι, προς γόητας, προς πλάνους, προς σοφιστών, προς ρητόρων, προς φιλοσόφων πλήθος, των κατασαπέντων εν Ακαδημία και Περιπάτοις, ενίσταντο τε και απεμάχοντο. Και ο περί λίμνας ησχολημένος (Πέτρος) ούτως αυτών εκράτησεν, ως ουδέ ει προς ιχθύς αγλώπους ο αγών ην αυτώ· καθάπερ γαρ όντως αλιεύς ιχθύων αφωνοτέρων, ούτω τούτων περιεγένετο. Και ο μεν πολλά ληρήσας Πλάτων, σεσίγηκεν ούτος δε φθέγγεται ουχί παρ' οικείοις μόνοις, αλλά και παρά Πάρθοις, παρά Μήδοις, παρά Ελαμίταις και εν Ινδία και πανταχού γης και εις τα πέρατα της οικουμένης. Πού νυν της Ελλάδος ο τύφος; πού των Αθηνών το όνομα; πού των φιλοσόφων ο λήρος; Ο από Γαλιλαίας, ο από Βηθσαϊδά, ο αγροίκος, πάντων εκείνων περιεγένετο... Τι ουν ουκ εις Πλάτωνα ενήρησεν ο Χριστός, ουδέ εις Πυθαγόραν, φησίν; Ότι πολλώ φίλοσοφωτέρα ην η Πέτρου ψυχή των ψυχών εκείνων. Εκείνοι μεν γαρ παίδες όντως ήσαν υπό της κενής δόξης περιτρεπόμενοι πανταχού ούτος δε ανήρ φιλόσοφος και δεκτικός της χάριτος. Ει δε γελάς ταύτα ακούων, ου θαυμαστόν, επεί και οι τότε εγέλων και γλεύκους αυτούς έλεγον είναι μεστούς... Βούλει δείξω τις εστί Πέτρος, τις δε Πλάτων; Τα γαρ ήθη τέως αυτών, ει δοκεί, εξετάσωμεν και ίδωμεν τίσιν επεχείρησαν εκάτεροι. Ούτος μεν ουν πάντα τον χρόνον ανήλωσε περί δόγματα στρεφόμενος ανόνητα και περιττά. Τι γαρ όφελος εκ του μαθείν ότι μυΐα η ψυχή του φιλοσόφου γίνεται; Όντως μυΐα, ουκ εις μυΐαν μετέπιπτεν, αλλ' επέβαινε τη εν Πλάτωνι οικούσι ψυχή. Ποίας ταύτα ου ματαιολογίας; πόθεν δη τοιαύτα ληρείν επεβάλλετο; Ειρωνείας μεστός ην ο ανήρ και ζηλοτύπως προς άπαντας διακείμενος. Ώσπερ ουν φιλονεικών, μήτε οίκοθεν, μήτε παρ' ετέρου χρήσιμόν τι εισαγαγείν ούτω παρά μεν ετέρου την μετεμψύχωσιν εδέξατο, παρά δε εαυτού την πολιτείαν εισήγαγεν, ένθα τα πολλής αισχρότητος γέμοντα ενομοθέτησε. Κοιναί, φησίν, αι γυναίκες έστωσαν και γεγυμνωμέναι παρθένοι επ' όψεσι των εραστών παλαιέτωσαν, και κοινοί πατέρες έστωσαν και οι τικτόμενοι παίδες. Ποίαν ουχ υπερβάλλει ταύτα άνοιαν; Αλλά τα μεν εκείνου τοιαύτα. Ενταύθα δε ουχ η φύσις ποιεί κοινούς πατέρας, αλλ' η Πέτρου φιλοσοφία, επεί εκείνο γε και ανήρει. Ουδέν γαρ έτερον εποίει, αλλ' ή τον όντα αγνοείσθαι μονονουχί και τον ουκ όντα εισάγεσθαι. Εις μέθην τινά και συρφετόν ενέβαλε την ψυχήν. Πάντες, φησίν, αδεώς, κεχρήσθωσαν ταις γυναιξί. Δια τούτο ουκ εξετάζω ποιητών δόγματα, ίνα μη με τις είποι μύθους εξετάζειν αλλ' έτερους λέγω μύθους εκείνων πολλώ καταγελαστοτέρους. Που τοιούτον τι ετερατεύσαντο ποιηταί; Αλλ' ο κορυφαίος των φιλοσόφων, ως εδόκει, και όπλα ταις γυναιξί περιτίθηση και κράνη και κνημίδας, και κυνών ουδέν διαφέρειν

λέγει το ανθρώπινον γένος. Επειδή γαρ η κύων η θήλεια, φησί, και ο άρρην κοινωνούσιν εν τοις έργοις, κοινωνείτωσαν και αι γυναίκες και πάντα ανατρεπέσθω. Αεί γαρ δι’ αυτών εσπούδασεν ο διάβολος, μηδέν εντιμότερον των άλογων το ημέτερον δείξαι γένος· όπου γε τίνες εις τούτο κενοδοξίας ήλθον, ως ειπείν ότι και τα άλογα λογικά τυγχάνει. Και δρα πως ποικίλως εβάκχευσεν εν ταις εκείνων ψυχαίς. Οι μεν γαρ κορυφαίοι αυτών έφησαν την ημετέραν ψυχήν εις μυίας και κύνας και άλογα μεθίστασθαν οι δε μετ' εκείνους τούτο αισχυνθέντες εις ετέραν αισχύνην κατέπεσον, πάσης λογικής επιστήμης μεταδόντες τοις αλόγοις και πανταχού δείξαντες ημών τα δι’ ημάς γενόμενα εντιμότερα. Ου τούτο δε μόνον, αλλά και προγνώσεις είναι παρ' αυτοίς και ευσέβειαν λέγουσιν. Ο κόραξ, φησίν, οίδε τον Θεόν, και η κορώνει, και προφητείας έχουσι χαρίσματα και τα μέλλοντα προλέγουσι και δικαιοσύνη παρ' αυτοίς και πολιτεία και νόμοι, και ζηλοί παρ' αυτοίς ο κύων κατά Πλάτωνα. Τάχα απιστείτε τοις λεγομένοις; Εικότως, άτε τοις υγιέσιν εντεθραμμένοι δόγμασιν επεί και ει τις τραφείη ταύτη τη τροφή, απιστήσειεν αν, ότι εστίν άνθρωπος κόπρου γευόμενος ηδέως. Όταν ουν λέγωμεν αυτοίς ότι μύθοι ταύτα και άνοιας μεστά, ουκ ενοήσατε, φάσι. Μηδέ νοήσωμεν ποτε τον τοιούτον υμών γέλωτα»! (Ε. Π. Migne 60, 47 κ. ε.).

Και όμως ο προς τους θύραθεν ανοικτίρμων ούτος Πατήρ, ο μέχρι υπερβολής ατιμάζων και καταβαραθρών την Ελληνικήν σοφίαν, προεβλήθη ως εις των νυμφαγωγών της συζεύξεως ελληνικής σοφίας και Χριστιανισμού!! Τι να είπης;...

Εν τη λς' ομιλία γράφει πάλιν: «Ώστε όσω αν ανόητος η ο πειθόμενος, πείθηται δε ταύτα, ο μηδέ φιλόσοφοι πείσαι ίσχυσαν τους φιλοσόφους, μείζον το θαύμα γίνεται, μάλιστα δε όταν και γυναίκες και δούλοι πείθονται και δια των έργων ταύτα επιδείκνυνται άπερ Πλάτωνες και πάντες εκείνοι ουδένα πείσαι ίσχυσαν. Και τι λέγω ότι ουδένα; Ουδέ εαυτούς! Ότι γαρ χρημάτων ου δει καταφρονείν Πλάτων έπεισε, τοσαύτην περιουσίαν και πλήθος χρημάτων και δακτυλίους χρυσούς και φιάλας περιποιησάμενος· ότι δε δόξης ου χρη καταφρονείν της παρά των πολλών Σωκράτης αυτοίς, καν μύρια φιλοσοφεί περί τούτου, δείκνυαν πάντα γαρ προς δόξαν ορών εποίει. Και ει γε των εκείνου λόγων έμπειροι ήτε, πολύν αν τον υπέρ τούτων εκίνησα λόγον και έδειξα πολλήν παρ' αυτοίς την ειρωνείαν, ει γε οις ο μαθητής αυτού λέγει πείθεσθαι χρη και πως από κενοδοξίας πάντα αυτώ τα γράμματα την υπόθεσιν έχει» (Ε. Π. Migne 60, 260 - 261).

4. Ο Ιερός Γρηγόριος και η Θύραθεν Σοφία

Α'

Εν τω φύλλω Νοεμβρίου 1959 των «Τριών Ιεραρχών» εγράφομεν: «Κατά το παρελθόν εέχομεν γράψει απλάς τινας σκέψεις ημών περί της στάσεως των μεγάλων Πατέρων έναντι της θύραθεν σοφίας. Και ελέγομεν ότι είναι αδύνατον να θεωρηθώσιν ούτοι

ως δημιουργοί Ελληνοχριστιανικών «συνθέσεων», όπως επιχειρείται εσχάτως. Επειδή δε αθωότατα τινα χωρία των Πατέρων, χαριζόμενα πως εις την θύραθεν σοφίαν και ευρίσκοντα ποιαν τινα αξίαν εις αυτήν, διατυμπανίζονται κατά κόρον υπό των οπαδών των «Ελληνοχριστιανικών συνθέσεων», και γίνονται σημαίαι και λάβαρα θριάμβου εν ταις χερσίν αυτών, αποσιωπώνται δε και παρακάμπτονται δριμύταται κατά της θύραθεν σοφίας εκφράσεις των Πατέρων, κρίνομεν σκόπιμον να στρατολογήσωμεν τοιαύτας τινάς εκφράσεις και να καταχωρίσωμεν αυτάς εν ταις στήλαις του αγαπητού τούτου περιοδικού. Εννοείται ότι ουδεμίαν αξίωσιν συστηματικής εργασίας έχει η δημοσίευσις αυτή. Πρόκειται περί απλούστατης αντιγραφής, άνευ τινός συστήματος και άνευ τινός τάξεως. Αρκούμεθα, δηλαδή εις απλήν μεταφοράν των Πατερικών φωνών. Κατ' αρχήν θα ακούσωμεν τον θείον Χρυσόστομον, τον μέγιστον των Πατέρων της Ορθοδόξου Εκκλησίας. Βραδύτερον ίσως ακούσωμεν και άλλους... ».

Και επί πολλούς μήνας τα κείμενα του Αγίου Πατρός επλήρουν τας στήλας του παρόντος περιοδικού... Ήδη θα ασχοληθώμεν περί τον θείον Γρηγόριον Ναζιανζηνόν, ούτινος χωρίον τι, ευμενές προς την θύραθεν σοφίαν, μετ' αλαλαγμών επικαλούνται καθ’ εκάστην οι των «Ελληνοχριστιανικών συνθέσεων» οπαδοί. (Εννοούμεν τα λεγόμενα υπό του ιερού Πατρός εν τω εις Μ. Βασίλειον επιταφίω αυτού, άτινα θα ίδωμεν, Θεού θέλοντος, εν προσέχει άρθρω).

Επειδή δε κατά την δημοσίευσιν των αποσπασμάτων του θείου Χρυσοστόμου αναγνώσται τίνες είχον εκφράσει παράπονον ότι δεν κατενόουν το αρχαίον κείμενον, εσκέφθημεν να καταχωρίσωμεν και βραχυτάτας περιλήψεις εις την ομιλουμένην, είτε προ του κειμένου είτε μετ' αυτό.

Εν τω Δ΄ λόγω αυτού (πρώτω κατά Ιουλιανού) λέγει ότι τας κακίας ο Ιουλιανός εδιδάχθη παρά των Ελλήνων φιλοσόφων, ους ειρωνεύεται και κατηγορεί ως κόλακας των αρχόντων, ως άθεους η αρνητάς της Προνοίας του Θεού, και οπαδούς της τύχης, ως αστρολάτρας, ως ηδονοφίλους, ως ευρισκομένους εν ζόφω πλάνης κ.τ.λ. Και επί λέξει: «Ταύτα Πλάτωνες αυτόν και Χρύσιπποι και ο λαμπρός Περίπατος και η σεμνή Στοά και οι τα κομψά λαρυγγίζοντες εξεπαίδευσαν ταύτα η της γεωμετρίας ισότης και οι περί δικαιοσύνης λόγοι και το χρήναι αδικείσθαι μάλλον αιρείσθαι η αδικείν ταύτα οι γενναίοι διδάσκαλοι και της βασιλείας συναγωνισταί τε και νομοθέται, ους εκ των τριόδων και των βαράθρων εαυτώ συνελέξατο· ων ου τον τρόπον επήνεσεν, αλλά την ευγλωττίαν εθαύμασε· και ουδέ ταύτην ίσως, αλλά ασέβειαν μόνην, ως σύμβουλον ικανήν και των πρακτέων και μη, διδάσκαλον.

Πώς δε ου θαυμάζειν άξιον τούτους, οι και λόγω πλάττουσι πόλεις, τας έργω συστήναι μη δυναμένας, και τας σεμνάς τυραννίδας μονονού προσκυνούσι, και τον οβολόν υπέρ τους θεούς άγουσι μετά της οφρύοςκαί οι μεν ουδέ είναι Θεόν το παράπαν, οι δε ου προνοείν των τήδε δογματίζουσιν, αλλ’ εική και ως έτυχε το παν

φέρεσθαι, οι δε αστράσιν άγεσθαι και σχηματισμοίς ανάγκης, ουκ οιδ' υπό τίνος αγομένοις και όθεν οι δε εις ηδονήν το παν φέρειν και τούτο είναι πέρας ζωής ανθρώπινης υπολαμβάνουσιν. Η αρετή δε αυτοίς άλλως όνομα ευπρεπές, και ουδέν του παρόντος βίου μακρότερον, ουδέ τις εξέτασις των ενταύθα βεβιωμένων ύστερον την αδικίαν συστέλλουσα. Η γαρ ου συνείδε τις ταύτα των παρ' εκείνοις σοφών, αλλά βαθεί βορβόρω, το δη λεγόμενον,και αφεγγεί ζόφω πλάνης και αγνοίας συνεκαλύφθη, μηδ' όσον προσβλέψαι ταις της αληθείας αυγαίς καθαρθείς την διάνοιαν, αλλά περί τα κάτω και την αίσθησιν ιλυσπώμενος και μηδέν υπέρ τους δαίμονας φαντασθήναι δυνηθείς και διαρθήναι του πεποιηκότος αξίωση ει τις διέβλεψεν και μικρόν, ως οδηγώ λόγω και μη θεώ χρώμενος, υπό του πιθανωτέρου παρεσύρη και του μάλλον τους πολλούς έλκοντος δι’ εγγύτητα» (Ε. Π. Migne 35, 568 - 569).

Ακολούθως ειρωνεύεται τον Ιουλιανόν, όστις ενόμιζεν ενδεχομένως ότι οι Χριστιανοί αντιμετώπιζαν τους κινδύνους χάριν δόξης. Και λέγει ότι τούτο έπραττον οι αρχαίοι φιλόσοφοι· οι δε Χριστιανοί κινδυνεύουσι χάριν της αληθείας και ουχί χάριν δόξης: «... Δόξης επιθυμία κινδυνεύειν ημάς, αλλά μη της αληθείας, υπέλαβε· ταύτα μεν παιζέτωσαν παρ' εκείνοις Εμπεδοκλής και Αρισταίοι και εμπεδότιμοι τίνες και Τροφώνιοι, και τοιούτων δυστυχών αριθμός· ων ο μεν τοις Σικελικοίς κρατήρσιν εαυτόν θεώσας, ως ώετο, και εις την κρείττονα λήξιν αφ' ημών αναπέμψας, τω φιλτάτω σανδάλω κατεμηνύθη παρά του πυρός εκβρασθέντι· και ου Θεός εδείχθη μετ' άνθρωπον, αλλ’ άνθρωπος κενόδοξος και αφιλόσοφος μετά θάνατον και ουδέ τα κοινά συνετός· οι δε αδύτοις τισίν εαυτούς εγκρύψαντες υπό της αυτής νόσου και φιλαυτίας, είτ' ελεγχθέντες, ου μάλλον εκ της κλοπής ετιμήθησαν η εκ του μη λαβείν καθυβρίσθησαν» (Αυτόθι, 581).

Ειρωνεύεται ο ακόμη αυτόν, διότι ενώ δεν ετίμα, αλλά κατεφρόνει, τους άθλους και τα κατορθώματα των Αγίων Αποστόλων και των Μαρτύρων της Χριστιανικής Πίστεως, εν τούτοις εθαύμαζεν ου μόνον ό,τι αξιόλογον, αλλά και ό,τι ανόητον η και φρικαλέον περιείχεν η Ελληνική Ιστορία η και η Μυθολογία: «Ταύτα ου σέβεις, αλλ’ ατιμάζεις, ο την Ηρακλέους θαυμάζων πυράν την εξ ατυχήματος και των περί γυναίκας αδικημάτων και την Πέλοπος κρεουργίαν, την φιλόξενον, η φιλόθεον, εξ ης επίσημοι Πελοπίδαι παρά των ώμων και του ελέφαντος· και τας Φρυγών εκτομάς, των υπ' αυλού κηλουμένων και μετά τον αυλόν υβριζομένων και τας εν Μίθρου βασάνους και καύσεις ένδικους τας μυστικός- και την εν Ταύροις ξενοκτονίαν και την επί Τροίας θυσίαν της βασιλικής κόρης· και το Μενοικέως υπέρ Θηβών αίμα και των Σκεδάσου θυγατέρων εν Λεύκτροις ύστερον ο τους Λακωνικούς επαινών έφηβους ξαινομένους ταις μάστιξη, και το επιβώμιον αίμα τέρπον θεάν αγνήν και παρθένον ο το Σωκράτους επαίρων κώνειον και το Επικτήτου σκέλος και τον Αναξάρχου θύλακον, ων αναγκαία μάλλον η εκούσιος η φιλοσοφία· και το Κλεομβρότου κήδημα του Αμβρακιώτου, τω περί ψυχής λόγω φιλοσοφηθέν και την υπέρ των κυάμων Πυθαγορικήν ένστασιν, και θανάτου περιφρόνηση» Θεανούς, ή ουκ οιδ' ούτινος των

τα εκείνου τετελεσμένων ή φιλοσοφησάντων» (Αυτόθι, 589 - 592).

«Οι Τρεις Ιεράρχαι», φύλλον Σεπτεμβρίου 1963.

Β΄

Συνεχίζων ο θείος Πατήρ, περιγράφει μετά πολλής δυνάμεως την έκπαγλον ηθικήν τελειότητα και τον πλήρη ηρωισμού βίον των Χριστιανών μοναχών. Και λέγει ότι αι αρεταί και τα κατορθώματα αυτών είναι κατά πολύ ανώτερα των πράξεων των αρχαίων φιλοσόφων: «Ταύτα μεν ήδη και πολλώ τιμιότερα της Σόλωνος απληστίας του σοφού τε και νομοθέτου, ην Κροίσος ήλεγξε τω Λυδίω χρυσώ και της Σωκράτους φιλοκαλίας· αιδούμαι γαρ ειπείν παιδεραστίας, καν σεμνοποιείται ταις επινοίαις· και της Πλάτωνος λιχνείας της Σικελικής, δι’ ην και πιπράσκεται και ούδ' υπό τίνος εξωνείται των αυτού μαθητών ή όλως Έλληνος και της Ξενοκράτους οψοφαγίας· και της Διογένους στωμυλίας, του τον πίθον οικούντος, υφ’ ης τους ξένους υπεξίστησι τοις τυράννοις εκ της τραγωδίας, τους ευτελείς άρτους τοις σησαμούσιν και της Επικούρου φιλοσοφίας, ουδέν υπέρ την ηδονήν αγαθόν οριζόμενης... » (Ε. Π. Migne 35, 593 - 596).

Ακολούθως ο άγιος Γρηγόριος λέγει ότι ο ασεβέστατος Ιουλιανός ονόμασε τους πιστούς Γαλιλαίους αντί Χριστιανών και ούτω διέταξε να καλώνται ούτοι παρά πάντων. Τούτο δε πράξας, λέγει ο θειος Πατήρ, ανεγνώρισεν εμπράκτως ότι το όνομα «Χριστιανός» είναι ένδοξον και τιμιώτατον ή έδειξεν ότι εφοβείτο την δύναμιν του ονόματος όπως οι δαίμονες. Αλλ’ ημείς, λέγει ο ιερός Πατήρ, δεν θα μιμηθώμεν αυτόν και δεν θα μεταβάλωμεν τα ονόματα της θρησκείας αυτού, διότι είναι τόσον αισχρά και γελοία, ώστε δεν είναι δυνατόν να εύρη τις γελοιότερα. Δεν φθονούμεν, λέγει, ούτε τα πράγματα της θρησκείας αυτών ούτε τα ονόματα. Ας απολαύωσιν οι άνθρωποι της εαυτών ηλιθιότητος και ας καυχώνται εις τας αισχρότητας: «Ημείς δε ου παρακινήσομεν αυτοίς τα ονόματα· ουδέ γαρ εστίν εις ό,τι μεταθείημεν αν άλλο γελοιότερον τους φαλλούς και τους ιθυφάλλους και τους μελαμπύγους και τους απύγους και τον τραγόπουν και τον σεμνόν Πάνα, τον εκ πάντων μνηστήρων ένα Θεόν, και όνομα λαβόντα την ύβριν, ώσπερ ην άξιον. Δει γαρ ή αδικείν εκείνοις εις πολλάς ένα και τον κράτιστον ή εκ πολλών γίνεσθαι και τον αίσχιστον. Ουκούν φθονήσομεν αυτοίς ούτε των πραγμάτων ούτε των ονομάτων αλλ’ απολαυέτωσαν της εαυτών ευηθείας και τοις αισχίστοις εγκαλλωπιζέσθωσαν. Ει βούλοιντο δε και τον Βουθοίναν (σημ.: ούτως ελέγετο ο Ηρακλής, ως φαγών ολόκληρον βουν!) παρήσομεν αυτοίς και τον Τριέσπερον (σημ. : και τούτο είναι επίθετον του Ηρακλέους, δοθέν εις αυτόν, διότι δια την σύλληψιν αυτού απητήθησαν τριών νυκτών όργια του Διός και της Αλκμήνης. Ετριπλασιάσθη δ’ η νυξ, διότι κατ' εντολήν του Διός δεν ανέτειλεν επί μίαν ημέραν ο ήλιος), ίνα και μάλλον αυτοίς χαρισώμεθα· τον και γεννώμενον ούτω και γεννώντα μεγαλοπρεπώς και άθλον ποιησάμενον τρισκαιδέκατον, εν μια νυκτί, τας θεστίου πεντήκοντα θυγατέρας, ιν' εκ τούτων ονομασθεί Θεός» (Αυτόθι 601 -

604).

Επειδή δ’ ο Ιουλιανός απηγόρευσε τοις Χριστιανοίς το «Ελληνίζειν», θεωρών αυτό ως ιδιοκτησίαν οιονεί των οπαδών της αρχαίας θρησκείας, ο άγιος Πατήρ εξανίσταται και απαντά ότι και τα γράμματα και αι επιστήμαι και αι τέχναι και οι αριθμοί και τα μέτρα και τα σταθμά δεν είναι ιδιοκτησία ουδενός. Πολλώ μάλλον δεν είναι ιδιοκτησία των Ελλήνων ειδωλολατρών, διότι ουχί υπ' αυτών, αλλ’ υπό διαφόρων λαών εφευρέθησαν: «Σον το Ελληνίζειν; είπε μοι· τι δε; ου Φοινίκων τα γράμματα; ως δε τίνες, Αιγυπτίων; ή των έτι τούτων σοφωτέρων Εβραίων; οί και πλαξί θεοχαράκτοις εγγραφήναι τον νόμον παρά Θεού πιστεύουσι; Σου το Αττικίζειν; Το πεττεύειν δε και αριθμείν και λογίζεσθαι δακτύλους, μέτρα τε και σταθμά και έτι προ τούτων τα τακτικά και πολεμικά, τίνος; ουκ Ευβοέων;... Θα τα ποιήματα; τι δε ου της γραός μάλλον εκείνης, ή τον ώμον σεισθείσα παρά τίνος συντόνως αντιπαριόντος, ως λόγος, ειτ' ενυβρίζουσα τω σφοδρώ της ορμής, έπος εφθέγξατο και τούτ' άρεσαν τω νεανία λίαν και φιλοπονότερον μετρηθέν, την θαυμασίαν σου ταύτην εδημιούργησε ποίησιν; Τι τ’ άλλα; Ει δε τοις όπλοις μέγα φρονείς, παρά τίνων σοι τα όπλα, γενναιότατε; Ου των Κυκλώπων, εξ ων το χαλκεύειν; Ει δε σοι μέγα και μέγιστον των όντων η αλουργίς, εξ ης σοφός συ και των τοιούτων νομοθέτης, τι; ουκ αποθήσει ταύτην Τυρίοις, παρ' ων η ποιμενική κύων, ή τη κόχλω βρωθείση και τα χείλη καθαιμαξάση, τω ποιμένι το άνθος γνωρίσασα και δια τούτων παραδούσα τοις βασιλεύσιν υμίν, το πένθιμον τοις κακοίς ράκος και υπερήφανον;... Αυτό δε πόθεν σοι το μυείσθαι και το μυείν και το θρησκεύειν; Ου παρά Θρακών, και η κλήσις πειθέτω σε; Το θύειν δε ου παρά Χαλδαίων ειτ' ουν Κυπρίων; Το αστονομείν δε ου Βαβυλώνιον; Το δε γεωμετρείν ουκ Αιγύπτιον;... Και ένα μη μακρολογώ, πόθεν σοι το καθ’ έκαστον; ουχ εν εξ έκαστων;... . » (Αυτόθι, 641 - 645).

Μετά ταύτα φέρει εις μέσον τους Έλληνας ποιητάς και αντλών υλικόν εξ αυτών, γελοιοποιεί τους πιστεύοντας εις τους αρχαίους θεούς: «Καλόν προσάδεσθαι την Ησιόδου θεογονίαν αυτοίς και τους εκεί πολέμους και κλόνους, τους Τιτάνας, τους Γίγαντας, μετά των φοβερών ονομάτων τε και πραγμάτων; Κότος, Βριάρεως, Γύγης, Εγκέλαδος, οι δρακοντόποδες υμών, οι κεραυνοφόροι θεοί, αι τούτοις επαφιέμεναι νήσοι, βέλη τε ομού και τάφοι τοις απαντήσασιν τα πικρά τούτων γεννήματα και προβλήματα, Ύδραι, Χίμαιραι, Κέρβεροι, Γοργόνες, φιλοτιμία παντός κακού. Ταύτα έστω των Ησιόδου καλών ταις ακροαίς προτιθέμενα» (Αυτόθι, 653). Και ταύτα μεν λέγει ο Ησίοδος. Ο δ’ Ορφεύς, θέλων να δείξει την γονιμότητα και μακροβιότητα του Διός, περιβάλλει αυτόν δια... κόπρου, όση υπάρχει τοιαύτη είτε εκ προβάτων είτε εξ ίππων είτε εξ ημιόνων: «Ορφεύς παρίτω μετά της κιθάρας και της πάντα ελκούσης ωδής, επιβρεμέτω Διί τα μεγάλα και υπερφυή της θεολογίας ρήματα και νοήματα· Ζευ κύδιστε, μέγιστε θεών, ειλυμένε κόπρω, όση τε μηλείη, όση τε ίππων, όση τε ημιόνων, ιν' εντεύθεν, οίμαι, δειχθεί το ζωογόνον του Θεού και φερέσβιον· ου γαρ άλλως οιόν τε ην. Και μηδέ της άλλης φείδεσθαι μεγαληγορίας· ως ειπούσα θεά δοιούς ανεσύρατο μηρούς, ίνα τελέσει τους εραστάς, ά και νυν έτι τελεί τοις σχήμασι...

Ταύτα επεισκυλείσθω τοις θαυμαστοίς της θεολογίας ακροαταίς, ειτ' επινοείσθω τούτοις αλλοηγορήματα και τερατεύματα· και των προκειμένων εκπίπτων ο λόγος εις βάραθρα χωρείτω και κρημνούς θεωρίας ουκ εχούσης το στάσιμον» (Αυτόθι). Αλλά και ο Όμηρος ουκ ολίγα γελοία και αισχρά περί θεών διαλαμβάνει: «Όμηρον δε που θήσεις, τον μέγαν των θεών σου κωμωδιογράφον ειτ' ουν τραγωδοποιόν; Αμφότερα γαρ ευρήσεις εν τοις θαυμασίοις αυτού ποιήμασιν τα μεν συμφοράς τα δε γέλωτος άξια. Και γαρ όντως ου μικράς της φροντίδος εκείνο ιδείν πως μεν Ωκεανός Τιθύϊ καταλλαγήσεται δι’ Ήρας πορνικώς κοσμουμένης· επειδή κίνδυνος τω παντί χρόνον τινά σωφρονούντων αυτών ειτ' ουν την ξηράν φύσιν και την υγράν καταλλάπεσθαι δέοι, μη τω πλεονασμώ του ετέρου το παν συγχεθεί είτε τι άλλο τούτων επινοείς ατοπότερον. Τις δε η θαυμάσια μίξις του νεφεληγερέτου και της σεμνής Ήρας, ηνίκα ασχημονείν αυτόν αναπείθει, μεσούσης ημέρας, καν οι ποιηταί μετά των μέτρων αυτόν κολακεύωσι, λωτόν υποστρωννύντες ερσήεντα και κρόκον αναφύοντες εκ της γης και υάκινθον; Πόθεν ταύτα και τις τούτων ο λόγος;... » (Αυτόθι).

«Οι Τρεις Ιεράρχαι», φύλλον Οκτωβρίου 1963.

Γ΄

Προχωρών ο ιερός Πατήρ, περιγράφει τους έρωτας και τας μοιχείας των αρχαίων θεών και επιλέγει: «Ταύτα ει μεν αληθεί, μήτ' αισχυνέσθωσαν και φιλοτιμείσθωσαν, ή, ότι μη αισχρά, πειθέτωσαν. Και τι δει καταφεύγειν αυτούς επί τον μύθον, ως της αισχύνης συγκάλυμμα; ου γαρ θαρρούντων, αλλ’ υποχωρούντων ο μύθος. Ει δε ψευδή, πρώτον μεν επιδεικνύτωσαν ημίν τους γυμνούς θεολόγους ιν' ή προς εκείνους ημίν ο λόγος· έπειτα λεγέτωσαν πως ουκ εύηθες, οις ως μυθικοίς αισχύνομαι, τούτοις ως ισχυροίς καλλωπίζεσθαν και ά τους πολλούς λανθάνειν δυνατόν ην, ου γαρ πάντων η παίδευσις, ταύτα δημοσιεύειν ταις απάντων όψεσιν εν πλάσμασί τε και σχήμασι, και το δεινότατον, μεθ' όσης της εις χρήματα ζημίας, εν τε ναοίς και βωμοίς και ιδρύμασι και αναθήμασι και θυσίαις πολυταλάντοις... ; Ει δε ταύτα μεν ποιητών είναι φήσουσι πλάσματα και ληρήματα, δύο τούτοις προσχρωμένων εις το τερπνόν της ποιήσεως, μέτρω και μύθω, και οίον καταγλυκαινόντων τούτοις την ακοήν, αυτοίς δε απορρητότερον είναι και βαθύτερον τον εναποκείμενον τούτοις νουν και διαβατόν ολίγοις των σοφωτέρων, σκοπείτε ως απλώς και δικαίως περί τούτων εγώ διαλέξομαι. Πρώτον μεν πως επαινούσι τους ων σέβουσιν υβριστάς και μικρού των ισοθέων αξιούσι τιμών, οις το μη δούναι δίκην της ασεβείας, κέρδος αυτάρκες ην; Ει γαρ τοις εις ένα Θεόν αυτών και ιδία και μικρά βλασφημήσαση, θάνατος ή ζημία παρά των νόμων, τι πάσχειν έδει τους πάσιν ομού και δημοσία και επί τοις αισχίστοις επαφιέντας την ποίησιν και μακρώ χρόνω παραδόντας την κωμωδίαν... ;» (Ε. Π. Migne 35, 656 - 657).

Δηλαδή: Εάν τα «κατορθώματα» ταύτα των θεών είναι αληθή, τότε ας μη εντρέπονται δι’ αυτά οι ειδωλολάτραι, και ας μη καταφεύγωσιν εις την δικαιολογίαν

ότι ταύτα είναι μυθικά. Εάν δε είναι ψευδή, τότε ας υποδείξωσιν ημίν τους σοβαρούς αυτών θεολόγους, ίνα στρέψωμεν προς εκείνους τον λόγον. Πώς δε και δημοσιεύουσι τα τοιαύτα δια πλασμάτων και σχημάτων, ώστε πάντες να λαμβάνωσι γνώσιν αυτών; Και, το χείριστον, πως δαπανώσι τόσα χρήματα δια ναούς και βωμούς και θυσίας; Εάν δε είπωσιν ότι ταύτα είναι των ποιητών φαντασιοκοπήματα, έχουσι δε αλληγορικήν έννοιαν, τότε, θα ερωτήσω, πώς επαινούσι και τιμώσι, σχεδόν ως θεούς, τους ποιητάς, οίτινες υβρίζουσι τους θεούς; Ικανόν δεν είναι ότι ούτοι απέφυγον την τιμωρίαν, καίτοι τόσον πολλάς και τόσον φοβέρας βλασφημίας εξήμεσαν κατά των θεών; Είναι και τιμών άξιοι;

Περί δε της ηθικής των ειδωλολατρών τι να είπω; λέγει ο ιερός ανήρ. Πώς θα δυνηθώσιν ούτοι να διδάξωση τας αρετάς; πώς θα διδάξωση την ομόνοιαν, όταν μεταξύ αυτών τούτων των θεών αυτών επικρατεί σύγχυσις και διχόνοια και οι πόλεμοι διαδέχονται αλλήλους; πώς θα διδάξωση την προς τους γονείς τιμήν, όταν οι θεοί επανίστανται κατά των γεννητόρων; πώς θα διδάξωση χρημάτων καταφρόνησιν, όταν τιμάται παρ' αυτοίς ο κλέπτης και φιλοχρήματος Ερμής; πώς θα διδάξωση σωφροσύνην, όταν οι θεοί και οι ημίθεοι ασελγαίνωσι συνεχώς;...

Και επί λέξει: «Τι δ’ αν είποις περί του ηθικού μέρους αυτών; Πόθεν και εκ τίνων ορμώμενοι και τίσι χρώμενοι λόγοις, πλάττειν αυτούς εις αρετήν δυνήσονται και πλείστου ποιείν άξιους ταις παραινέσεσιν; Αριστον ομόνοια και το συμφρονείν αλλήλοις πόλεις και δήμους και οικίας και τους καθ’ έκαστον, νόμω και τάξει φύσεως επόμενους, η πάντα διείλε τε και συνέδησε και το παν τούτο κόσμον ένα εκ πλειόνων πεποίηκε. Τίσι τούτο διδάξουσιν υποδείγμασιν; Άρα τους πολέμους λέγοντες των θεών και τας στάσεις και τας επαναστάσεις και των κακών το πλήθος, ων αυτοί τε έχουσι και αλλήλοις παρέχουσιν, ιδία τε και δημοσία, ων μικρού πάσα πεπλήρωται συγγραφή τε και ποίησις; θάττον μέντ' αν εξ ειρηνικών μάχιμους και παραπλήγας αντί σοφών, ή τουναντίον μετρίους και σώφρονας αντί θρασέων και απαίδευτων τοις τοιούτοις αν εργάσαιντο παραδείγμασιν. Ους γαρ και δίχα των εις το χείρον ελκόντων χαλεπόν μεταθείναι κακίας και προς την κρείσσω μεταστήσαι μοίραν από της χείρονος, τούτους τις αν πείσειεν ήμερους είναι και καθεκτούς, θεοίς χρωμένους οδηγοίς των παθών και προστάταις· ένθα το κακόν είναι και τίμιον, ως θεών τινα προϊστάμενον, ου το πάθος εστί βωμοίς τε και θυσίαις τιμώμενον και παρρησίαν ειληφός έννομον; Τούτο γαρ το δεινότατον, ότι ο τοις νόμοις κολάζεται, ταύτα ως θεία σέβεται· τοσαύτη τις υμίν της αδικίας η περιουσία. Δεύτερον αυτοίς προκείσθω γονέων αιδώς και τιμή, και το την πρώτην αιτίαν του είναι σέβειν μετά την πρώτην τούτο και λόγος εισηγείσθω και θεολογία πειθέτω. Πώς δε ου πείσει Κρόνος, ουρανόν εκτεμών, ίν' άγονος ή θεών, και δω κύμασιν αποτελέσαι Θεόν, αφρού γέννημα· και Κρόνω Ζεύς επανιστάμενος, κατά μίμησιν του πατρός ο γλυκύς λίθος και πικρός τυραννοκτόνος· είτε τι άλλο τοιούτον αυτοίς εις τιμήν των γεννησαμένων αι βίβλοι φέρουσι. Τρίτον αυτοίς έστω χρημάτων υπεροψία και το μη πανταχόθεν κερδαίνειν, μηδέ του δυστυχείν αρραβώνα, το κακώς κτάσθαι

λαμβάνειν. Πώς ουν ο Κερδώος αυτοίς σταθήσεται και το σακέλλιον προβληθήσεται και η κλεπτική του Θεού δύναμις τιμηθήσεται, και το άνευ χαλκού Φοίβον μη μαντεύεσθαι μηδέ είναί τι του οβολού τιμιότερον; Ταύτα γαρ αυτών τα σεμνά και σεβάσμια.

Τι έτι; Σωφροσύνην διδασκέτωσαν, εγκράτειαν εισηγείσθωσαν και ο πείθων εγγύς, πάντα γενόμενος δια τας γυναίκας, ο Ζεύς, και Φρυξί μειρακίσκοις αετός εραστής ο φίλτατος (ίν' ως ήδιστα συμποσιάζοιεν οι θεοί, τοις Διός οινοχοούμενοι παιδιοίς)· και ταις πεντήκοντα Θεστίου θυγατράσιν εναθλεύων Ηρακλής εν μια νυκτί ο Τριέσπερος, και τρισκαιδέκατον άθλον τούτον επιτελέσας, ουκ οιδ' όπως τοις άλλοις γε ου συναριθμούμενον. Επικοπτέτω τον θυμόν Άρης, μέθην Διόνυσος, μισοξενίαν Άρτεμις, απάτην ο λοξίας αυτών χρησμολόγος, γέλωτος αμετρίαν ο καταχολεύων Θεός, των θεών λυπουμένων και αραιαίς ταις κνήμαις επιρρωννύμενος· γαστριμαργίαν ο Ζευς επί δαίτα λιπαράν τρέχων μετ' αμύμονας Αιθιοπήας συν τοις λοιποίς δαίμοσιν ο Βουθοίνας, τον γεωργόν τυραννήσας και τον αρότην βουν λαφύξας και την κλήσιν λαβών εκ της πράξεως, και πάντες ταις κνίσσαις και ταις λοιβαίς επιτρέχοντες» (Αυτόθι, 660 - 661).

Αλλαχού προβαίνει εις συγκρίσεις τινάς Χριστιανισμού και αρχαίου κόσμου, ίνα δείξει την ασύλληπτον υπεροχήν του πρώτου, και είτα διακωμωδεί θαυμασιώτατα τους θεούς της ειδωλολατρίας: «Δος μοι τους λόγους σου τους βασιλικούς τε και σοφιστικούς, τους αφύκτους συλλογισμούς σου και τα ενθυμήματα· ίδωμεν οία και παρ' ημίν οι αλιείς και αγροίκοι φθέγγονται... Σιγάτω σος κήρυξ τα άτιμα· φθεγγέσθω κήρυξ εμός τα ένθεα. Παύσον σου τας γοητικάς και μαντικάς βίβλους· αι προφητικοί δε και Αποστολικαί μόναι ανελιττέσθωσαν. Επίσχες σου τας αισχράς και σκότους γεμούσας νύκτας· αντεγερώ τας ιεράς εγώ και λαμπράς παννυχίδας. Φράξον τα άδυτα σου και τας εις άδου φέρουσας οδούς· εγώ τας φανεράς και φέρουσας προς ουρανόν εξηγήσομαι... Κατάβαλε τους Τριπτολέμους σου και τους Κελεούς και τους μυστικούς δράκοντας· αισχύνθητί ποτε ταις του θεολόγου σου βίβλοις Ορφέως, δέξαι του καιρού το δώρον, την ασχημοσύνην σοι συγκαλύπτοντος. Ει δε ταύτα μύθοι και πλάσματα, εγώ σου τα της νυκτός αποκαλύψω μυστήρια. Ουκ έτι φθέγγεται δρυς, ουκ έτι λέβης μαντεύεται, ουκέτι Πυθία πληρούται, ουκ οιδ' ώντινων, πλην μύθων και ληρημάτων. Πάλιν η Κασταλία σεσίγηται και σιγά, και ύδωρ εστίν ου μαντευόμενον, αλλά γελώμενον πάλιν ανδριάς άφωνος ο Απόλλων, πάλιν η Δάφνη φυτόν εστί μύθω θρηνούμενον πάλιν ανδρόγυνος ο Διόνυσος και χορόν μεθυόντων εξηρτημένος, και το μέγα σου μυστήριον ο φαλλός, και Προσύμνω τω κακώ Θεός παθαινόμενος· πάλιν Σεμέλη κεραυνώ βάλλεται· πάλιν αμφιγυήεις Ήφαιστος, αλλά ταχύς εις μοιχών εύρεσιν, και Θεός κατηθαλωμένος, ει και κλυτοτέχνης, και Θερσίτης Ολύμπιος· πάλιν δεσμώτης Άρης δια μοιχείαν μετά του δείμου και του φόβου και των κυδοιμών, και τραυματίας δια θρασύτητα· πάλιν Αφροδίτη πόρνη γενομένη τε αισχρώς και γάμων αισχρών υπηρέτις· πάλιν Αθηνά παρθένος τε εστί και τίκτει δράκοντα· πάλιν Ηρακλής μαίνεται, μάλλον δε μαινόμενος πέπαυταν

πάλιν τα πάντα γίνεται δι’ ασέλγειαν και ακαθαρσίαν ο Ζεύς, ο των θεών μήστωρ και ύπατος, και μόνος μεν πάντας συν πάσι τοις ούσιν ανέλκων θεούς, αυτός δε υπό πάντων ου καθελκόμενος· πάλιν του Διός τάφος εν τη Κρήτη δείκνυται. Αν ίδω σου τον Κερδώον και τον Λόγιον και τον εναγώνιον, συγκρύπτω τους οφθαλμούς και παρατρέχω σου τον Θεόν, αΐδιοι του θεάματος· συ δε μοι προσκυνεί το σύντονον του λόγου και το σακέλλιον. Εν σου μόνον αιδέσιμον, αι παρ' Αιγυπτίοις δι’ ανδρογύνων τιμαί του Νείλου, αι τε Ίσιδες και οι Μενδήσιοι θεοί και οι Άπιδες, τάλλα τε, όσα πλάττεις ή γράφεις, θηρία σύνθετα και αλλόκοτα. Γελώ σου τον Πάνα και τον Πρίαπον και τον Ερμαφρόδιτον και τους υπό μανίας περικεκομμένους ή διεσπασμένους θεούς... » (Αυτόθι. 701-705).

«Οι Τρεις Ιεράρχαι», φύλλον Νοεμβρίου 1963.

Δ΄

Εν τω Ζ' Λόγω αυτού (επιταφίω εις τον εαυτού αδελφόν Καισάριον) λέγει ότι ο Καισάριος εκ των επιστημών, ας εσπούδασεν, εκράτησε μόνον το χρήσιμον μέρος και ειδικώς το συντελούν εις τον θαυμασμόν της θείας Πανσοφίας, διέφυγε δε το βλαβερόν: «Γεωμετρίας μεν γε και αστρονομίας και της επικινδύνου τοις άλλοις παιδεύσεως, όσον χρήσιμον εκλεξάμενος, τούτο δε ην εκ της των ουρανίων ευαρμοστίας και τάξεως τον Δημιουργόν θαυμάσαι, όσον βλαβερόν ταύτης διέφυγεν» (Ε. Π. Migne 35, 761).

Παρόμοια λέγει και περί των σπουδών του Μ. Βασιλείου εν τω μγ' Λόγω αυτού: «Αστρονομίας δε και γεωμετρίας και αριθμών αναλογίας τοσούτον λαβών, όσον μη κλονείσθαι τοις περί ταύτα κομψοίς, το περιττόν διέπτυσεν, ως άχρηστον τοις ευσεβείν εθέλουσιν» (Ε. Π. Migne 36, 528).

Περί δε της μητρός αυτού λέγει ότι αυτή προσείχε «μήποτε δεξιάν εμβληθήναι η χείλη μιγήναι χερσίν Ελληνικαίς ή χείλεσι,... Μηδέ διηγήμασιν Ελληνικοίς ή άσμασι θεατρικοίς καταμολυνθήναι την ακοήν ή την γλώσσαν την τα θεία δεχομένην ή φθεγγομένην ουδέν γαρ ιεροίς πρέπει ανίερον» (Λόγ. ιη', Ε. Π. Migne 35, 996).

Περί του Μ. Αθανασίου γράφει ότι ολίγον ησχολήθη περί την θύραθεν παίδευσιν, όσον ήρκει να λάβει μίαν ιδέαν ταύτης. Έπραξε δε ούτω, διότι δεν κατεδέχετο να ασχοληθεί περί πράγματα μάταια, ούτε να πάθη ό,τι άπειροι τινες αθληταί, οίτινες αντί να κτυπώσι τα σώματα των αντιπάλων, κτυπώσι τον αέρα και ούτως ηττώνται. Ιδού αυτούσιοι οι λόγοι του Αγίου ανδρός: «Εκείνος (ο Μ. Αθανάσιος) ετράφη μεν

ευθύς εν τοις θείοις ήθεσι και παιδεύμασιν, ολίγα των εγκυκλίων φιλοσοφήσας, του μη δοκείν παντάπαση των τοιούτων απείρως έχειν, μηδέ αγνοείν, ων υπεριδείν εδοκίμασεν. Ουδέ γαρ ηνέσχετο το της ψυχής ευγενές και φιλότιμον εν τοις ματαίοις ασχοληθήναι, ουδέ ταυτόν παθείν των αθλητών τοις απείροις, οι τον αέρα πλείω παίοντες η τα σώματα, των άθλων αποτυγχάνουσιν» (Λόγ. κα', Αυτόθι, 1088). Αήρ λοιπόν και μάταιον πράγμα η ελληνική φιλοσοφία κατά τον θείον Πατέρα!... Κατωτέρω, στρέφεται μετά νοσταλγίας προς το παρελθόν, ότε οι διδάσκαλοι των Χριστιανών εθεολόγουν μεθ' απλότητος, και οδύρεται δια την σύγχρονον αυτώ εποχήν, ότε οι Σέξτοι και οι Πύρρωνες και η φλυαρία της φιλοσοφίας εισήλασαν εις την Εκκλησίαν, και εδημιούργησαν το σκότος και τας συγχύσεις των αιρέσεων: «την ότε ήκμαζε τα ημέτερα και καλώς είχεν ηνίκα το μεν περιττόν τούτο και κατεγλωττισμένον της θεολογίας και έντεχνον ουδέ πάροδον είχεν εις τας θείας αυλάς, αλλά ταυτόν ην ψήφοις τε παίζειν την όψιν κλεπτούσαις τω τάχει της μεταθέσεως, ή κατορχείσθαι των θεατών παντοίους και ανδρογύνοις λυγίσμασι, και περί Θεού λέγειν τι και ακούειν καινότερον και περίεργον το δε απλούν τε και ευγενές του λόγου ευσέβεια ενομίζετο. Αφ' ου δε Σέξτοι και Πύρρωνες και η αντίθεος γλώσσα, ώσπερ τι νόσημα δεινόν και κακόηθες ταις Εκκλησίαις ημών εισεφθάρει, (τότε) και η φλυαρία παίδευσις έδοξε και, ό φησι περί Αθηναίων η βίβλος των Πράξεων, εις ουδέν άλλο ευκαιρούμεν ή λέγειν τι και ακούειν καινότερον. Ω, τις Ιερεμίας οδυρείται την ημετέραν σύγχυσιν και σκοτόμαιναν, ο μόνος ειδώς εξισούν θρήνους πάθεσιν; Ταύτης της λύσσης ήρξατο μεν Άρεως, ο της μανίας επώνυμος... Διαδεξάμενοι δε άλλοι την νόσον, τέχνην ασεβείας εδημιούργησαν...» (Αυτόθι, 1093-1096). Τι θα έλεγεν εάν έζη σήμερον ο ιερός Πατήρ, ότε αι «Ελληνοχριστιανικοί συζυγίαι» κατέκλυσαν την Εκκλησίαν του Χριστού!...

Εν δε τω κγ' Λόγω αυτού, μετά τινα διδασκαλίαν περί της Αγίας Τριάδος, επάγεται: «ταύτα ως εν βραχέσι πεφιλοσόφηται προς υμάς δογματικώς, αλλά ουκ αντιλογικώς· αλιευτικώς, αλλ’ ουκ Αριστοτελικώς· πνευματικώς, αλλ’ ου κακοπραγμονικώς· εκκλησιαστικώς, αλλ’ ουκ αγοραίως· ωφελίμως, αλλ’ ουκ επιδεικτικώς» (Αυτόθι, 1164).

Τον φιλόσοφον Ήρωνα επαινεί, διότι ουδέ καν διηρωτήθη ποίαν εκ των δύο φιλοσοφιών, Χριστιανικήν και θύραθεν, έπρεπε να προτίμηση, αλλ’ ασυζητητί προϋτίμησε την Χριστιανικήν: «Τούτο μεν ουδέ βουλής ηξίωσε, ποτέραν δει των φιλοσοφιών ελέσθαι μάλλον, την έξω και παίζουσαν τας της αληθείας σκιάς εν τω της φιλοσοφίας σχήματι και προβλήματι, ή την ημετέραν και ταπεινήν μεν τω φαινομένω, υψηλήν δε τω κρυπτομένω και προς Θεόν άγουσαν αλλά πάσαις ψήφοις αιρείται την ημετέραν, μηδέν όλως επί τα χείρω παρατραπείς την διάνοιαν, μηδέ υπό της των λόγων κομψείας παρασύρεις, ή μέγα φρονούσιν οι τα Ελλήνων φιλοσοφούντες» (Αυτόθι, 1204).

Και συνεχίζει: «Περιπάτους μεν και Ακαδημίας και την σεμνήν Στοάν και το

αυτόματον Επικούρου μετά των ατόμων και της ηδονής, ερίω στέψας, ως τις εκείνων τον ποιητήν, ως πορρωτάτω πέμπει και αποκρούεται. Κυνικής δε, το μεν άθεον διαπτύσας, το δε απέριττον επαινέσας, τούτο εστίν ο νυν οράτε, κύων κατά των όντως κυνών και φιλόσοφος κατά των ασόφων και Χριστιανός υπέρ πάντων, και νικών την μεν εκείνων αυθάδειαν τη του σχήματος ομοιότητι, των δε παρ' ημίν εστίν ων την απειροκαλίαν τη καινότητι του ενδύματος, δεικνύς ότι μη εν μικροίς το ευσεβές, μηδέ εν τω κατηφεί το φιλόσοφον, αλλ’ εν ψυχής στερρότητι και διανοίας καθαρότητι και γνησία τη προς το καλόν νεύσει… Ταύτης καρπός της φιλοσοφίας, ου λόγω πλαττόμεναι πόλεις (σκινδαψοί τίνες, ως αυτοί φάσι, και τραγέλαφοι, ά γλώσσα μόνη συντίθησιν)· ουδέ κατηγορίαι τινές και αναλύσεις και μίξεις· ουδέ συμβάματα και παρασυμβάματα και η τεχνολογουμένη σοφία· ουδέ γραμμαί τίνες ουδαμού κείμεναι, ουδέ αστέρων πλοκαί και σχήματα κατά της Προνοίας επινοούμενα. Ταύτα μεν γαρ αυτώ δευτέρου λόγου και πάρεργα και τοσούτον παιζόμενα, όσον μη παίζεσθαι παρά των ειδέναι προσποιούμενων. Τι δε το πρώτον και σπουδαζόμενον; Η προς άρχοντας δικαιολογία, η προς βασιλείς παρρησία,… Δήμων αλογίαν συστείλαι κυμαινόμενων, δυναστών εξουσίαν αγριαινόντων, οίκων αρρωστίαν στασιαζόντων… Ταύτα των συλλογισμών και των γραμμών και του κεχηνέναι προς τους αστέρας…… , αρ' ου μακρώ προτιμήσει τις εύ φρονών;… Ταύτα της Αντισθένους αλαζονείας και της Διογένους οψοφαγίας και της Κράτητος κοινογαμίας, τι χρη λέγειν όσω κρείττω και υψηλότερα;» (Αυτόθι, 1205-1208). Δηλαδή: Ο φιλόσοφος απέρριψε μακράν τα δόγματα του Αριστοτέλους και του Πλάτωνος και των Στωικών καθώς και των Κυνικών, ων επήνεσε μόνην την λιτότητα του βίου, εκράτησε δε μόνον το ένδυμα όπερ συνήθως έφερον οι φιλόσοφοι. Της τοιαύτης δ’ αυτού φιλοσοφίας καρπός υπήρξεν ουχί συγγραφαί περί ιδανικής πολιτείας, ουδέ συλλογισμοί και αναλύσεις και γραμμαί και τα τοιαύτα, άτινα είχεν ως πάρεργα, αλλ’ η ενώπιον βασιλέων και αρχόντων παρρησία, η κατάπαυσις των στάσεων του λαού και της αγριότητος των αρχόντων και άλλα παρόμοια. Ταύτα δεν είναι ανώτερα και υψηλότερα και ωφελιμότερα της απασχολήσεως περί συλλογισμούς και γραμμάς και αστέρων παρατηρήσεις;

Μετ' ολίγα, αναφέρεται εις την Ελλήνων δεισιδαιμονίαν και την «πολύθεον αυτών αθεϊαν και τους παλαιούς θεούς και τους νέους και τους αισχρούς μύθους και τας αισχροτέρας θυσίας, πηλώ πηλόν καθαιρόντων, ως αυτών τίνος λέγοντος ήκουσα, λέγω δη σώμασι σώματα, τοις των αλόγων ζώων τα εαυτών, και τα σεμνά πλάσματα και τα ασχήμονα τερατεύματα» (Αυτόθι, 1220).

Εν δε τω κστ' Λόγω βροντοφωνεί: «Απαίδευτον ονομάζουσι; Μίαν σοφίαν οίδα,το φοβείσθαι Θεόν. Αρχή τε γαρ σοφίας, φόβος Κυρίου· και τέλος λόγου, το παν άκουε, τον Θεόν φοβού. Ταύτα ο Σολομών ο σοφώτατος… » (Αυτόθι, 1245).

«Οι Τρεις Ιεράρχαι», φύλλον Δεκεμβρίου 1963.

Ε'

Εν τω κζ' Λόγω (Α' θεολογικώ) είναι αμείλικτος κατήγορος των θύραθεν φιλοσόφων, ους θεωρεί αλαζόνας, κενολόγους και τερατολόγους, άθεους, ηδονοφίλους κ. τ. τ. Δια και απορρίπτει πάντας: «Βάλλε μοι Πυθαγόρου την σιωπήν και τους κυάμους τους Ορφικούς και την περί το, Αυτός έφα, καινοτέραν αλαζονείαν. Βάλλε μοι Πλάτωνος τας ιδέας και τας μετενσωματώσεις και περιόδους των ημετέρων ψυχών και τας αναμνήσεις και τους ου καλούς δια των καλών σωμάτων επί ψυχήν έρωτας. Επικούρου την αθεΐαν και τας ατόμους και την αφιλόσοφον ηδονήν.

Αριστοτέλους την μικρολόγον Πρόνοιαν και το έντεχνον και τους θνητούς περί ψυχής λόγους και το ανθρωπικόν των δογμάτων. Της Στοάς την οφρύν, των κυνών (δηλαδή Των Κυνικών φιλοσόφων) το λίχνον τε και αγοραίον. Βάλλε μοι το κενόν, το πλήρες των ληρημάτων όσα περί θυσιών, περί ειδώλων, περί δαιμόνων αγαθοποιών τε και κακοποιών, όσα περί μαντείας, θεαγωγίας, ψυχαγωγίας, άστρων δυνάμεως, τερατεύονται. Ει δε συ (ο πιστός δηλαδή) ταύτα μεν απαξιοίς λόγου ως μικρά τε και πολλάκις ελεγμένα, περί δε τα σα (δηλαδή Τα του Χριστιανισμού) στρέφη και ζητείς το εν τούτοις φιλότιμον, εγώ σοι κανταύθα παρέξομαι πλατείας οδούς... » (Ε. Π. Migne, 36, 24-25).

Εν τω επομένω Λόγω διακωμωδεί τους Έλληνας φιλοσόφους δια την πίστιν αυτών. Άλλοι εξ αυτών, λέγει, εθεοποίησαν τον ήλιον, την σελήνην, τους αστέρας· άλλοι δε την γην, το ύδωρ, το πυρ, τον αέρα, επειδή ταύτα είναι αναγκαία στοιχεία δια την ανθρωπίνην ζωήν. Άλλοι, θαυμάζοντες τους δυνάστας ή τους ρωμαλέους ή τους ωραίους, κατέληξαν, συν τω χρόνω προϊόντι, εις την θεοποίησιν και λατρείαν αυτών. Οι εμπαθέστεροι δ’ αυτών εθεοποίησαν τα πάθη, οίον τον θυμόν, την κακουργίαν, την μέθην, την ασέλγειαν κ. τ. τ. . Εκ των θεών δε τούτων, άλλους ετοποθέτησαν εις την γην, άλλους εις τον ουρανόν και άλλους εις τα υποχθόνια· η τελευταία δε αυτή τοποθέτησις ήτο η μόνη ορθή πράξις αυτών. Ετίμησαν δε τους τοιούτους θεούς αυτών δια ιδρύσεως αγαλμάτων, δια ζωοθυσιών, δια πράξεων ασελγών, ακόμη δε και δι’ ανθρωποκτονιών. Ακόμη ετίμησαν ως θεούς διάφορα τετράποδα και ερπετά, γελοιοποιήσαντες ούτω δεινώς εαυτούς, ώστε να διερωτάται τις: ποίοι είναι άξιοι περισσοτέρας περιφρονήσεως, οι τοιούτοι θεοί ή οι των τοιούτων θεών προσκυνηταί; Μάλλον οι δεύτεροι, διότι, λογικής τυχόντες φύσεως, κατήντησαν εις τοιαύτην αλογίαν και εγένοντο παίγνια εις χείρας του Σατανά.

Και επί λέξει: «Εντεύθεν οι μεν ήλιον, οι δε σελήνην, οι δε αστέρων πλήθος, οι δε ουρανόν αυτόν άμα τούτοις, οις και το παν άγειν δεδώκασι κατά το ποιόν ή ποσόν της κινήσεως· οι δε τα στοιχεία, γην, ύδωρ, αέρα, πυρ, δια το χρειώδες, ων άνευ ουδέ συστήναι δυνατόν τον ανθρώπινον βίον οι δε, ό,τι τύχοιεν έκαστος των ορατών εσεβάσθησαν, ων εώρων τα κάλλιστα θεούς προστησάμενοι. Εισί δε οι και εικόνας και πλάσματα πρώτα μεν των οικείων οίγε περιπαθέστεροι και σωματικότεροι, και

τιμώντες τους απελθόντας τοις υπομνήμασιν έπειτα και των ξένων, οι μετ' εκείνους και μακράν απ’ εκείνων, αγνοία της πρώτης φύσεως και ακολουθία της παραδοθείσης τιμής, ως εννόμου και αναγκαίας· επειδή χρόνω το έθος βεβαιωθέν, ενομίσθη νόμος. Οίμαι δε και δυναστείαν τινές θεραπεύοντες και ρώμην επαινέσαντες και κάλλος θαυμάσαντες, θεόν εποίησαν τω χρόνω τον τιμώμενον, προσλαβόμενοι τινα και μύθον της εξαπάτης επίκουρον. Οι εμπαθέστεροι δε αυτών, και τα πάθη θεούς ενόμισαν η θεούς ετίμησαν, θυμόν και μιαιφονίαν και ασέλγειαν, και μέθην, και ουκ οιδ' ό,τι άλλο των τούτοις παραπλήσιων ου καλήν, ουδέ δικαίαν ταύτην απολογίαν ευράμενοι των οικείων αμαρτημάτων. Και τους μεν αφήκαν κάτω, τους δε υπό γην έκρυψαν, τούτο συνετώς μόνον τους δε ανήγαγον εις τον ουρανόν. Ω της γελοίας κληροδοσίας! Είτα εκάστω των πλασμάτων όνομά τι θεών η δαιμόνων επιφημίσαντες, κατά την εξουσίαν και αυτονομίαν της πλάνης, και αγάλματα ιδρυσάμενοι, ων και το πολυτελές δέλεαρ· αίμασι τε και κνίσσαις, εστί δε οίγε και πράξεσι λίαν αισχραίς, μανίαις τε και ανθρωποκτονίαις τιμάν τούτους ενόμισαν τοιαύτας γαρ έπρεπεν είναι θεών τοιούτων και τας τιμάς. Ήδη δε και κνωδάλοις και τετραπόδοις και ερπετοίς και τούτων τοις αισχίστοις τε και γελοιοτάτοις εαυτούς καθύβρισαν, και τούτοις φέροντες την του Θεού δόξαν προσέθηκαν, ως μη ράδιον είναι κρίναι, ποτέρων δει καταφρονείν μάλλον, των προσκυνούντων, ή των προσκυνουμένων τάχα δε και πολύ πλέον των λατρευόντων, ότι λογικής όντες φύσεως, και χάριν Θεού δεξάμενοι, το χείρον ως άμεινον προεστήσαντο· και τούτο του πονηρού το σόφισμα, τω καλώ καταχρησαμένου προς το κακόν, οία τα πολλά των εκείνου κακουργημάτων. Παραλαβών γαρ αυτών τον πόθον πλανώμενον κατά Θεού ζήτησιν, ιν' εις εαυτόν περισπάση το κράτος, και κλέψει την έφεσιν ώσπερ τυφλόν χειραγωγών οδού τίνος εφιέμενον, άλλους αλλαχού κατεκρήμνισε και διέσπειρεν εις εν τι θανάτου και απώλειας βάραθρον» (Αυτόθι, 44-45).

Κατωτέρω συγκρίνει, κατά την τέχνην, τας μέλισσας και τας αράχνας προς τους αρχαίους μαθηματικούς και καλλιτέχνας και ευρίσκει τους δεύτερους σφόδρα υπολειπόμενους των πρώτων:

«Ποίος Ευκλείδης εμιμήσατο ταύτα (δηλαδή τα των μελισσών και αραχνών τεχνουργήματα), γραμμαίς εμφιλοσοφών ταις ουκ ούσαις και κάμνων εν ταις αποδείξεσι; Τίνος Παλαμήδους τακτικά κινήματα τε και σχήματα γερανών, ως φάσι, και ταύτα παιδεύματα κινουμένων εν τάξει και μετά ποικίλης της πτήσεως; Ποίοι Φειδίαι και Ζεύξιδες και Πολύγνωτοι, Παρράσιοι τε τίνες και Αγλαοφώντες, κάλλη μεθ' υπερβολής γράφε εν και πλάττειν ειδότες; Τις Κνώσσιος Δαιδάλου χορός εναρμόνιος, νύμφη πονηθείς εις κάλλους περιουσίαν; η λαβύρινθος Κρητικός δυσδιέξοδος και δυσέλικτος, ποιητικώς ειπείν, και πολλάκις απάντων εαυτώ τοις της τέχνης σοφίσμασιν;» (Αυτόθι, 60-61).

Εν τω λβ' Λόγω ομιλεί περί ανθρώπου αμαθούς και ιδιώτου, αγνοούντος των Ελλήνων φιλοσόφων τας διδασκαλίας, ή μάλλον τας κακοδιδασκαλίας. Και λέγει ότι

ουδεμίαν ανάγκην έχει ούτος αυτών. Αρκεί προς σωτηρίαν αυτού η χάρις, ης ουδέν πλουσιότερον. «… Ο δε ολίγος εστί την διάνοιαν και πένης την γλώτταν και ουκ οίδε λόγων στροφάς, ρήσεις τε σοφών και αινίγματα, και τας Πύρρωνος ενστάσεις ή εφέξεις ή αντιθέσεις και των Χρυσίππου συλλογισμών τας διαλύσεις ή των Αριστοτέλους τεχνών την κακοτεχνίαν ή της Πλάτωνος ευγλωττίας τα γοητεύματα, οί κακώς εις την Εκκλησίαν ημών εισέφρησαν ώσπερ Αιγυπτιακαί τινες μάστιγες. [Ακουέτωσαν ταύτα οι ανακηρύσσοντες τον θείον Πατέρα «νυμφαγωγόν» των «Ελληνοχριστιανικών» συζεύξεων!…] Έχει και ούτος όθεν σωθεί. Και δια τίνων ρημάτων; Ουδέν της χάριτος πλουσιότερον… » (Αυτόθι, 201).

«Οι Τρεις Ιεράρχαι» φύλλον Ιανουαρίου 1964.

ΣΤ΄

Αξιομνημόνευτα είναι και τα όσα αναφέρει ο θείος Πατήρ εν τω λδ' Λόγω αυτού τω επιγραφομένω «εις τους Αιγύπτου επιδημήσαντας». Εν τη περικοπή, ην θα καταχωρίσωμεν, ο άγιος Γρηγόριος πρώτον μεν ανατρέχει εις το παρελθόν, ότε ο λαός της Αιγύπτου ηγνόει τον αληθινόν Θεόν και εδούλευε τη απαισιωτάτη ειδωλολατρία, τιμών τράγους και μόσχους, κνώδαλα και ερπετά, έως ου το κήρυγμα του ευαγγελίου εφώτισε τα σκότη και κατήργησε την τοιαύτην λατρείαν δεύτερον δε επαινεί και εγκωμιάζει μετά θερμότητος πολλής και στοργής βαθείας τον πιστόν ήδη λαόν της Αιγύπτου και επανειλημμένως λέγει περί αυτού την φράσιν «Λαός εμός»! είναι δε αξιομνημόνευτα τα λόγια ταύτα του Αγίου Πατρός, διότι αποδεικνύουσιν ότι ούτος ουδεμίαν διάκρισιν εποιείτο μεταξύ των διαφόρων λαών, ουδένα εθεώρει υπερέχοντα του άλλου λόγω περιφανείας προγόνων, ένδοξου, κατά κόσμον, παρελθόντος, αναδείξεως σπουδαίων εν επιστήμη ή φιλοσοφία ανδρών κ. τ. τ. . Δι’ αυτόν έν κριτήριον υπεροχής υπήρχε: το μέγεθος της πίστεως και της αρετής! Ας διεξέλθωσι μετά προσοχής τους λόγους του ιερού ανδρός όσοι γράφουσιν ότι οι Πατέρες είχον ειδικήν εύνοιαν και εκτίμησιν προς τους Έλληνας, ότι εθεώρουν αυτούς ως «περιούσιον λαόν του Θεού», ως «νέον Ισραήλ» κ.τ.λ. . Θα πεισθώσιν ότι κατά τους Πατέρας ο «νέος Ισραήλ» είναι ο εις Χριστόν πιστεύων κόσμος, καν αποτελείται εξ Ελλήνων, καν εξ Αιγυπτίων, καν εξ οιωνδήποτε άλλων.

Ιδού οι λόγοι του θείου Πατρός:

«Συ δε μοι τους τράγους επήνεις τους Μενδησίους, και τον Μεμφίτην Άπιν, μόσχον σιτευτόν τινα και πολύσαρκον, και τας Ίσιδος τελετάς, και τους Οσίριδος σπαραγμούς, και τον σεμνόν σου Σάραπιν, ξύλον προσκυνούμενον μετά μύθου και χρόνου και της των προσκυνούντων άνοιας, ως ύλην άγνωστον τινα και ουράνιον, πλην ύλην, καν βοηθείται τω ψεύδει και τα έτι τούτων αισχρότερα κνωδάλων τινών

και ερπετών πολυειδή πλάσματα, ων πάντων υπερήρε Χριστός και οι Χριστού κήρυκες· άλλοι τε άλλως κατά τους εαυτών έκαστοι χρόνους εκλάμψαντες· και δη και οι νυν μνημονευθέντες Πατέρες· αφ' ων συ (δηλαδή η Αίγυπτος) γινώσκει μάλλον, ω θαυμάσια, σήμερον, ή πάντων ομού πάντες, και παλαιών και νέων διηγημάτων. Δια ταυτά σε περιπτύσσομαι και ασπάζομαι, λαών άριστε και φιλοχριστότατε και θερμότατε την ευσέβειαν και των αγόντων άξιε· ου γαρ έχω τι τούτου μείζον ειπείν, ουδέ ω μάλλον αν υμάς ξενίσαιμι· και δεξιούμαι, ολίγα μεν γλώσση, τα πολλά δε διανοίας κινήμασι. Λαός εμός· εμόν γαρ ονομάζω τον ομόφρονα και ομόδοξον και παρά των αυτών Πατέρων, και της αυτής Τριάδος προσκυνητήν. Λαός εμός· εμός γαρ, καν μη δοκεί τοις βασκαίνουσιν και, ίνα πληγώσι μάλλον οι τούτο πάσχοντες, ιδού δίδωμι δεξιάς κοινωνίας επί τοσούτων μαρτύρων, ορατών τε και αοράτων, και απωθούμαι παλαιάν διαβολήν νέα χρηστότητι. Λαός εμός· εμός γαρ, ει και τον μέγιστον ο μικρότατος σφετερίζομαι. Τοιαύτη γαρ η του Πνεύματος χάρις· ομότιμους ποιεί τους ομόφρονας. Λαός εμός· εμός γαρ, ει και πόρρωθεν, ότι θεϊκώς συναπτόμεθα, και τρόπον άλλον, ή αν αι παχύτητες. Τα μεν γαρ σώματα τόπω συνάπτεται, ψυχαί δε Πνεύματι συναρμόζονται. Λαός εμός· ο πρότερον μεν φιλοσόφων το πάσχειν υπέρ Χριστού, νυν δε το μη ποιείν, εάν εμοί πείθησθε, αλλ’ αυτάρκες κέρδος τίθεσθαι την του ποιείν εξουσίαν, και ηγείσθαι Χριστώ λατρείαν εισφέρειν, ώσπερ τότε την καρτερίαν, ούτως εν τω παρόντι την επιείκειαν. Λαός, εφ ον παρατέτακται ο Κύριος του εύ ποιήσαι, ώσπερ του κακοποιήσαι τους εναντίους. Λαός, αν εξελέξατο εαυτώ Κύριος εκ πάντων ων προσεκαλέσατο. Λαός, ο επί των χειρών Κυρίου εζωγραφημένος, ώ, Συ γαρ ει θέλημα εμόν, λέγει Κύριος· και: Αι πύλαι σου γλύμμα· και όσα τοις σωζομένοις ύστερον. Λαός, και μη με θαυμάσητε της απληστίας, ει πολλάκις υμάς αναστρέφω· κατατρυφώ γαρ υμών τη συνεχεία της κλήσεως, ώσπερ οι θεαμάτων τινών, η ακουσμάτων απλήστως εμφορούμενοι» (Ε. Π. Migne 36, 245-248).

Ω, τι έμελλε να συμβεί εάν τα ανωτέρω εγκώμια είχον ως αντικείμενον τους Έλληνας!... Οι οπαδοί των «Ελληνοχριστιανικών συνθέσεων» θα εξαπέλυον ταύτα ως κεραυνούς κατά των αντιπάλων. Εάν νυν πειρώνται να μεταβάλωσιν εις κεραυνούς αθωότατα τινα φρασίδια, τι θα εγίνετο εάν είχον όπλα οία τα ανωτέρω!... ευτυχώς όμως, οι Αιγύπτιοι, παρά πάντα τα λεχθέντα δι’ αυτούς, δεν διενοήθησαν να ομιλήσωσι περί «Αιγυπτιακο-Χριστιανικών συνθέσεων»...

Εν τω Λόγω λη' («εις τα Θεοφάνια, είτουν Γενέθλια του Σωτήρος») λέγει ότι πάθη οία η μέθη, η τρυφή, η ακρασία κ. τ. τ. Δεν πρέπουσιν εις τους Χριστιανούς και τας εορτάς αυτών, αλλ’ εις τους Έλληνας και τας εκείνων πανηγύρεις: «Αλλά ταύτα μεν Έλλησι παρώμεν και Ελληνικοίς κόμποις και πανηγύρεσιν οί και θεούς ονομάζουσι, κνίσσαις χαίροντας και ακολούθως το θείον τη γαστρί θεραπεύουσιν πονηροί πονηρών δαιμόνων και πλάσται και μυσταγωγοί και μύσται τυγχάνοντες. Ημείς δε, οις Λόγος το προσκυνούμενον, καν τι δέη τρυφάν, εν λόγω τρυφήσωμεν και θείω νόμω και διηγήμασι τοις τε άλλοις και εξ ων η παρούσα πανήγυρις· ίν' οικείον ή το

τρυφάν και μη πόρρω του συγκαλέσαντος» (Αυτόθι, 316-317).

«Οι Τρεις Ιεράρχαι», φύλλον Φεβρουαρίου 1964.

Ζ'

Εν τω λη' λόγω αυτού «εις τα άγια Φώτα» άρχεται ούτω: «Πάλιν Ιησούς ο εμός και πάλιν μυστήριον· μυστήριον ουκ απατηλόν ούδ' άκοσμον, ουδέ της ελληνικής πλάνης και μέθης· (ούτω γαρ εγώ καλώ τα εκείνων σεμνά, οίμαι δε και των εύ φρονούντων έκαστος), αλλά μυστήριον υψηλόν τε και θείον και της άνω λαμπρότητος πρόξενον». Και μετ' ολίγα: «... Μη τι τοιούτο μυσταγωγούσιν Έλληνες; ων λήρος εμοί πάσα τελετή και μυστήριον, δαιμόνων εύρημα σκοτεινόν και διανοίας ανάπλασμα κακοδαίμονος, χρόνω βοηθούμενον και μύθω κλεπτόμενον. Ο γαρ ως αληθεί προσκυνούσιν, ως μυθικά συγκαλύπτουσι... Ου Διός ταύτα γοναί και κλοπαί... Ουδέ Φρυγών εκτομαί και αυλοί και κορύβαντες και όσα περί την Ρέαν άνθρωποι μαίνονται, τελούντες τη μητρί των θεών και τελούμενοι... Ουδέ κόρη τις ημίν αρπάζεται και Δημήτηρ πλανάται και Κελεούς τινας επεισάγει και Τριπτολέμους και δράκοντας, και τα μεν ποιεί, τα δε πάσχει. Αισχύνομαι γαρ ημέρα δούναι την νυκτός τελετήν και ποιείν την ασχημοσύνην μυστήριον... Ουδέ Διόνυσος ταύτα και μηρός, ωδίνων ατελές κύημα, ώσπερ άλλο τι κεφαλή πρότερον και Θεός ανδρόγυνος και χορός μεθυόντων και στρατός έκλυτος και Θηβαίων άνοια τούτον τιμώσα και Σεμέλης κεραυνός προσκυνούμενος. Ουδέ Αφροδίτης πορνικά μυστήρια, της αισχρώς, ως αυτοί λέγουσι, και γεννώμενης και τιμώμενης. Ουδέ φαλλοί τίνες και ιθύφαλλοι, αισχροί και τοις σχήμασι και τοις πράγμασιν... » (Ε. Π. Migne 36, 336-337). Όσοι σέβονται ταύτα είναι «βδελυκτοί της πλάνης, βδελυκτότεροι της ευτέλειας των προσκυνουμένων και σεβόμενων, ίνα και αυτών των τιμωμένων ώσιν αναισθητότεροι, τοσούτον υπερβάλλοντες ανοία, όσον ευτελείς τα προσκυνούμενα. Ταύτα μεν ουν παιζέτωσαν Ελλήνων παίδες και δαίμονες, παρ' ων εκείνοις η άνοια, την του Θεού τιμήν εις εαυτούς μεθελκόντων» (Αυτόθι, 341). Κατά τον θείον Γρηγόριον λοιπόν τα σεμνά και σεβάσμια των Ελλήνων είναι πλάνη και μέθη και παραλήρημα και σκοτεινόν εφεύρημα δαιμόνων αυτοί δε, σεβόμενοι τοιαύτα, είναι αναίσθητοι, βδελυκτοί και άφρονες!

Εν τω μα' Λόγω συγκρίνει την λατρείαν των Ιουδαίων, των Ελλήνων και των Χριστιανών. Και λέγει ότι οι μεν πρώτοι έχουσι λατρείαν τυπικήν, οι δε δεύτεροι λατρείαν εμπαθή και αμαρτωλόν μόνον δε των Χριστιανών η λατρεία είναι πνευματική: «Εορτάζει και Ιουδαίος, αλλά κατά το γράμμα... Εορτάζει και Έλλην, αλλά κατά το σώμα και τους εαυτού θεούς τε και δαίμονας, ων οι μεν εισί παθών δημιουργοί κατ' αυτούς εκείνους, οι δε εκ παθών ετιμήθησαν. Δια τούτο εμπαθές αυτών και το εορτάζειν ιν’ η τιμή Θεού το αμαρτάνειν, προς ον καταφεύγει το πάθος, ως σεμνολόγημα. Εορτάζομεν και ημείς, αλλ’ ως δοκεί τω Πνεύματι» (Αυτόθι, 429).

Εν τω μγ' Λόγω αυτού («Επιταφίω εις Μ. Βασίλειον»), αναφερόμενος εις την γνωστήν μυθικήν ιστορίαν της Ιφιγένειας, λέγει ότι αυτή όχι μόνον διδακτική δεν είναι, αλλά μάλλον αισχρά. Διότι τι το όφελος, όταν η θεά σώζει μεν εκ φιλανθρωπίας την Ιφιγένειαν εκ της σφαγής, αλλ’ οδηγεί αυτήν εις τους Ταύρους ίνα εκεί αυτή φονεύει πάντας τους ξένους; «Τοιαύτα τα εμά διηγήματα. Συ δε μοι λέγε τας ελαφηβόλους σου και τους Ωρίωνας και τους Ακταίωνας, τους κακοδαίμονας θηρευτός, ο εμός διώκτης, ο τους μύθους θαυμάζων και την αντιδοθείσαν έλαφον της παρθένου, είτι τοσούτον εις φιλοτιμίαν εστί σοι, καν δώμεν μη μύθον είναι το ιστορούμενον. Ως τα γε εξής του λόγου και λίαν αισχρά. Τι γαρ όφελος της αντιδόσεως, ει σώζει παρθένον, ίνα ξενοκτονείν διδαχθεί, απανθρωπίαν μαθούσα φιλανθρωπίας αντίδοσιν; Τούτο μεν ουν τοσούτον εκ πολλών έν και αντί πολλών, ως ο εμός λόγος» (Αυτόθι 504).

Και ήδη ερχόμεθα εις τους επαινετικούς πως της θύραθεν σοφίας λόγους του ιερού Ανδρός, οίτινες τόσης χρήσεως και καταχρήσεως έτυχον παρά των οπαδών της «Ελληνοχριστιανικής συζυγίας». Ιδού λοιπόν τι λέγει ο θείος Πατήρ: «Οίμαι δε πάσιν ανομολογείσθαι των νουν εχόντων, παίδευσιν των παρ' ημίν αγαθών είναι το πρώτον ου ταύτην μόνην την ευγενεστέραν και ημετέραν, ή παν το εν λόγοις κομψόν και φιλότιμον ατιμάζουσα, μόνης έχεται της σωτηρίας και του κάλλους των νοουμένων, αλλά και την έξωθεν, ην οι πολλοί Χριστιανών διαπτύουσιν ως επίβουλον και σφαλεράν και Θεού πόρρω βάλλουσαν, κακώς ειδότες. Ώσπερ γαρ ουρανόν και γην και αέρα και όσα τούτων, ουκ επειδή κακώς τίνες εξειλήφασιν, αντί Θεού τα του Θεού σέβοντες, δια τούτο περιφρονητέον αλλ’ όσον χρήσιμον αυτών καρπούμενοι προς τε ζωήν και απόλαυσιν, όσον επικίνδυνον διαφεύγομεν ου τω Κτίστη την κτίσιν επανιστάντες κατά τους άφρονας, αλλ’ εκ των δημιουργημάτων τον Δημιουργόν καταλαμβάνοντες, και, ό φησιν ο θείος Απόστολος, αιχμαλωτίζοντες παν νόημα εις Χριστόν ως δε και πυρός και τροφής και σιδήρου και των άλλων ουδέν καθ’ εαυτό χρησιμώτατον ίσμεν η βλαβερώτατον, αλλ’ όπως αν δοκεί τοις χρωμένοις· ήδη δε και των ερπυστικών θηρίων εστίν ο τοις προς σωτηρίαν φαρμάκοις συνεκεράσαμεν ούτω και τούτων, το μεν εξεταστικόν τε και θεωρητικόν, εδεξάμεθα όσον δε εις δαίμονας φέρει και πλάνην και απωλείας βυθόν, διεπτύσαμεν ότι μη καν τούτων προς θεοσέβειαν ωφελήμεθα, εκ του χείρονος το κρείττον καταμαθόντες, και την ασθένειαν εκείνων, ισχύν του καθ’ ημάς λόγου πεποιημένοι. Ούκουν ατιμαστέον την παίδευσιν, ότι τούτο δοκεί τισιν, αλλά σκαιούς και απαίδευτους υποληπτέον τους ούτως έχοντας, οί βούλοιντ' αν άπαντας είναι καθ’ εαυτούς, ιν’ εν τω κοινώ το κατ' αυτούς κρύπτηται, και τους της απαιδευσίας ελέγχους διαδιδράσκωσιν» (Αυτόθι, 508-509).

Το νόημα του ανωτέρω τμήματος είναι, νομίζομεν, το εξής:

Πας συνετός άνθρωπος θα ομολογήσει ότι μεταξύ των ανθρωπίνων αγαθών η παίδευσις, η μόρφωσις, έχει πρωτεύουσαν θέσιν. Ως τοιαύτη παίδευσις δεν πρέπει να

θεωρείται μόνη η Χριστιανική, αλλά και η θύραθεν. Η Χριστιανική παίδευσις, εν αντιθέσει προς την θύραθεν, αδιαφορεί δια την κομψότητα και το κάλλος της εκφράσεως και φροντίζει μόνον δια την σωτηρίαν της ψυχής. Πολλοί Χριστιανοί, κακώς ποιούντες, απορρίπτουσι τελείως την θύραθεν παίδευσιν, ως απομακρύνουσαν από του αληθινού Θεού.

Προς τούτους δεν συμφωνεί ο ιερός Πατήρ. Επειδή, λέγει, πολλοί ελάτρευσαν ως θεούς τον ήλιον, την γην, τον αέρα κ. τ. τ..... , πρέπει άραγε να περιφρονώμεν ημείς ταύτα, ή να λαμβάνωμεν εξ αυτών ό,τι είναι χρήσιμον προς συντήρησιν της ημετέρας ζωής, να αποφεύγωμεν δε ό,τι είναι επικίνδυνον; Αναμφιβόλως το δεύτερον! Αλλά και το πυρ και ο σίδηρος και αυτή ακόμη η τροφή είναι δυνατόν να αποβώσι χρησιμώτατα η βλαβερώτατα, αναλόγως της χρήσεως αυτών. Ακόμη δε και ορισμένα δηλητήρια, χρησιμοποιούμενα καταλλήλως, γίνονται φάρμακα σωτήρια. Η θύραθεν λοιπόν σοφία έχει και καλά και κακά στοιχεία. Τα πρώτα πρέπει να δεχώμεθα· τα δε άλλα, ως φέροντα εις δαίμονας και πλάνην και απωλείας βυθόν, πρέπει να διαπτύωμεν και να απορρίπτωμεν. Δυνάμεθα δε και αρνητικώς να ωφεληθώμεν εκ της θύραθεν σοφίας: Βλέποντες το χείρον, αντιλαμβανόμεθα την υπεροχήν της ημετέρας διδασκαλίας! Δεν πρέπει λοιπόν να απορρίπτωμεν ασυζητητί την θύραθεν σοφίαν, επειδή ούτω θέλουσί τίνες, αλλά μάλλον να θεωρώμεν αυτούς απαίδευτους. Φαίνεται δ’ ότι οι τοιούτοι επιθυμούσι να είναι πάντες απαίδευτοι, ως αυτοί, ίνα ούτω, εν μέσω γενικής απαιδευσίας, μη διακρίνηται η ιδία αυτών απαιδευσία.

Αυτό λοιπόν είναι το πολυθρύλητον χωρίον του Γρηγορίου Ναζιανζηνού! Πού υπάρχει εν αυτώ η «σύζευξις Ελληνικού και Χριστιανικού πνεύματος»; Πού αι «Ελληνοχριστιανικαί» συνθέσεις και συγκράσεις; Πού διακρίνεται, εις τους ανωτέρω λόγους, ο «μυσταγωγός» και «νυμφαγωγός» της «Ελληνοχριστιανικής συζυγίας»; Ναι! Δεν είναι έγκλημα να γνωρίζει τις τους θύραθεν συγγραφείς, δεν είναι βλασφημία η μελέτη της ελληνικής σοφίας· σύμφωνοι! Αλλά τι πέρα τούτου;;; Πού, επαναλαμβάνομεν, αι συγκράσεις και αι συνθέσεις και αι συζυγίαι; Ωραίον πράγμα η γνώσις του Πλάτωνος ή του Αριστοτέλους· τις αντιλέγει; Η μελέτη των θύραθεν οξύνει τον νουν, καλλιεργεί το ύφος, πλουτίζει το λεξιλόγιον, διδάσκει λογικήν, διαλεκτικήν, γραμματικήν, ιστορίαν, ρητορικήν και τόσας άλλας χρησίμους δια τον παρόντα βίον γνώσεις· τίς ο αρνούμενος τούτο; εις τους θύραθεν ευρίσκονται ψήγματα τινα χρυσού, λάμψεις τινές φωτός, μόρια τινα αληθείας· τίς ο αμφισβητών; Αλλ’ από του σημείου τούτου μέχρι των «Ελληνοχριστιανικών συνθέσεων» υπάρχει απόστασις όχι απλώς μεγάλη, αλλ’ αυτόχρημα αβυσσαλέα. Και αν παρίδωμεν τον όγκον της ιλύος, το ψηλαφητόν σκότος, το μέγεθος της πλάνης και του ψεύδους, εν οις εκυλίσθη η ανθρώπινη σοφία, και μείνωμεν μόνον εις τα ολίγα ψήγματα του χρυσού, τας αμυδράς λάμψεις του φωτός και τα ελάχιστα μόρια της αληθείας, και πάλιν ουδείς λόγος περί «συνθέσεων» χωρεί. Αληθώς! Τίς η χρεία να τεθώσι παρά τον ήλιον πέντε εξ λύχνοι ή πυγολαμπίδες; Τίς η ανάγκη εις ατελεύτητους οροσειράς

εκ χρυσού και αδαμάντων να ρίψωμεν ολίγα γραμμάρια χρυσοφόρου κόνεως; Τίς ο λόγος να ζητήσει η θεία αυτοαλήθεια και αυτοσοφία την βοήθειαν ορθών τινων ανθρωπίνων ιδεών;

Το συμπέρασμα είναι ότι ο άγιος Γρηγόριος, χωρίς να επιδοκιμάζει την υπό τινων ολοκληρωτικήν απόρριψιν της θύραθεν παιδεύσεως και χωρίς να αρνείται την σχετικήν αξίαν αυτής, ουδέ διενοήθη καν να φθάσει εις «Ελληνοχριστιανικάς συνθέσεις». Ουδέ πόρρωθεν, ουδέ κατ' ελάχιστον διακρίνεται τοιαύτη πρόθεσις του ιερού Ανδρός.

«Οι Τρεις Ιεράρχαι», φύλλον Μαρτίου 1964.

Η΄

Είπομεν προηγουμένως ότι ο θείος Γρηγόριος, καίτοι δεν επιδοκιμάζει την υπό τίνων Χριστιανών ολοκληρωτικήν απόρριψιν της θύραθεν σοφίας ουδέ αρνείται ποιαν τινα αξίαν εις αυτήν, εν τούτοις κρίνει αυτήν αφαντάστως κατωτέραν του Χριστιανισμού και ουδέ καν διανοείται την σύζευξιν και σύγκρασιν των δύο αυτών στοιχείων. Ότι τούτο είναι αληθές μαρτυρεί η συνέχεια του αυτού λόγου, δηλαδή του «Επιταφίου εις Μ. Βασίλειον»: «τω δε λόγοι μεν το πάρεργον ήσαν, τοσούτον εξ αυτών δρεπομένω όσον εις την καθ’ ημάς φιλοσοφίαν συνεργούς έχειν επειδή δει και της εν τούτοις δυνάμεως προς την των νοουμένων δήλωσιν… Φιλοσοφία δε η σπουδή και το ραγήναι κόσμου και μετά Θεού γενέσθαι, τοις κάτω τα άνω πραγματευόμενον και τοις αστάτοις και ρέουσι τα εστώτα και μένοντα κατακτώμενον» (Ε. Π. Migne 36, 512). Ώστε ο Μ. Βασίλειος την σπουδήν των λόγων είχεν ως πάρεργον και εξ αυτής εκαρπούτο μόνον όσον εβοήθει εις την Χριστιανικήν διδασκαλίαν, επειδή δια την ανάπτυξιν αυτής χρειάζεται ικανότης εις τους λόγους. Το κύριον όμως έργον του Βασιλείου, η αληθινή απασχόλησις αυτού, ήτο πώς θα αποχωρισθεί εκ του κόσμου και θα υψωθεί εις τα ουράνια, πως δια των φθαρτών θα κατάκτηση τα άφθαρτα.

Και προχωρεί ο ιερός Ανήρ: «Εντεύθεν επί το των λόγων έδαφος, τας Αθήνας, υπό του Θεού πέμπεται και της καλής περί την παίδευσιν απληστίας. Αθήνας, τας χρυσάς όντως εμοί και των καλών προξένους, είπερ τινί. Εκείναι γαρ μοι τον άνδρα τούτον εγνώρισαν τελεότερον, ουδέ πριν αγνοούμενον και λόγους επιζητών, ευδαιμονίαν εκομισάμην και τρόπον έτερον ταυτό πέπονθα τω Σαούλ, ος τας όνους του πατρός επιζητών, βασιλείαν εύρατο, μείζον του έργου το πάρεργον εμπορευσάμενος» (Αυτόθι, 513).

Ω! Πόσης παρερμηνείας (ηθελημένης άραγε ή αθέλητου; Ο Θεός οίδεν!) έχει τύχει η υπογραμμιζομένη ανωτέρω φράσις του Αγίου Πατρός! Πλειστάκις οι υμνηταί των «Ελληνοχριστιανικών συνθέσεων» επικαλούνται το ειρημένον χωρίον μετά πολλής αλαζονείας: «Αθήνας τας χρυσάς όντως εμοί και των καλών προξένους» -«ούτως

ονομάζει τας Αθήνας ο Γρηγόριος ο Ναζιανζηνός!» φθέγγονται και διαλαλούσιν. Ευλογημένοι άνθρωποι! ευθύς μετά την ανωτέρω φράσιν ο θείος Πατήρ αιτιολογεί διατί ονομάζει ούτω τας Αθήνας. Τόσον δύσκολον είναι να προχωρήσητε εις μίαν - δύο γραμμάς ακόμη; Αι Αθήναι λοιπόν είναι χρυσαί και προσφιλείς και καλών πρόξενοι εις τον άγιον Γρηγόριον, όχι διότι εκεί υπήρχον σοφισταί και ρήτορες και λογογράφον όχι διότι εκεί ήκμαζον τα γράμματα και αι τέχναι αλλά δι’ ένα άλλον λόγον: διότι εκεί εγνώρισε περισσότερον τον Μ. Βασίλειον και συνεδέθη στενότερον μετ' αυτού! Μάλιστα, φίλοι μου! Μόνον δι’ αυτό. «Εκείναι γαρ μοι τον άνδρα τούτον εγνώρισαν τελεότερον, ουδέ πριν αγοούμενον». Εγνώριζε και πριν τον Μ. Βασίλειον ο θείος Πατήρ, αλλ’ ολίγον εις τας Αθήνας όμως, ένθα ήδη ευρίσκετο ο Μ. Βασίλειος, ένεκα του προς μάθησιν ακόρεστου πόθου αυτού, εδόθη η ευκαιρία να γνωρισθώσι «τελεότερον» οι δύο Άνδρες. Και, έμπλεως χαράς και ευτυχίας ο Γρηγόριος δια το μέγα εύρημα, ευγνωμονεί την πόλιν εν ή εύρε τον θησαυρόν. «Λόγους επιζητών», λέγει, «ευδαιμονίαν εκομισάμην». Συγκρίνει μάλιστα εαυτόν προς τον Σαούλ, όστις, αναζητών τας όνους του πατρός αυτού, εύρε τον Προφήτην Σαμουήλ και εχρίσθη υπ' αυτού βασιλεύς. Χαρακτηριστικωτάτη αληθώς η σύγκρισις! «Όνοι» οι λόγοι των εν Αθήναις διδασκάλων και γενικώς η θύραθεν παίδευσις· «βασιλεία» (δηλαδή Βασιλικόν αξίωμα) ο σεμνός και ιεροπρεπής Βασίλειος!...

Συνεχίζει ο θεσπέσιος Πατήρ: «Είπω τι συντομότερον; Βλαβεραί μεν τοις άλλοις Αθήναι τα εις ψυχήν (ου γαρ φαύλως τούτο υπολαμβάνεται τοις ευσεβεστέροις·) και γαρ πλουτούσι τον κακόν πλούτον, είδωλα, μάλλον της άλλης Ελλάδος και χαλεπόν μη συναρπασθήναι τοις τούτων επαινέταις και συνηγόροις· ημίν δε ουδεμία παρά τούτων ζημία, την διάνοιαν πεπυκνωμένοις και πεφραγμένοις. Τουναντίον μεν ουν, ει τι χρη και παράδοξον ειπείν, εις την πίστιν εντεύθεν εβεβαιώθημεν, καταμαθόντες αυτών το απατηλόν και κίβδηλον, ενταύθα δαιμόνων καταφρονήσαντες, ου θαυμάζονται δαίμονες» (Αυτόθι, 524). Δηλαδή: Αι Αθήναι είναι βλαβεραί δια τας ψυχάς και δεν είναι άδικος η τοιαύτη περί αυτών γνώμη των ευσεβέστερων Χριστιανών. Είναι δε βλαβεραί, διότι τα είδωλα αφθονούσιν εν αυταίς περισσότερον της άλλης Ελλάδος και είναι δύσκολον να μη επηρεασθεί τις εκ των υμνητών και συνηγόρων των ειδώλων αυτών. Παρά τούτο όμως ημείς, έχοντες ωχυρωμένην την διάνοιαν, ουδαμώς εβλάβημεν, μάλλον δε εστερεώθημεν περισσότερον εις την πίστιν ημών, διότι κατενοήσαμεν πόσον απατηλή και κίβδηλος είναι η ειδωλολατρία· και εκεί ακριβώς όπου θαυμάζονται και λατρεύονται οι δαίμονες, εκεί ημείς κατεφρονήσαμεν των δαιμόνων! Αναμφιβόλως η γνώμη αυτή του ιερού Πατρός περί των Αθηνών παν άλλο η τιμητική είναι δι αυτάς...

Και ολίγον προ των ανωτέρω έλεγε: «Δύο μεν εγνωρίζοντο ημίν οδοί η μεν πρώτη και τιμιωτέρα, η δε δευτέρα και ου του ίσου λόγου· η τε προς τους ιερούς ημών οίκους και τους εκείσε διδασκάλους φέρουσα και η προς τους έξωθεν παιδευτάς. Τας άλλας δε τοις βουλομένοις παρήκαμεν, εορτάς, θέατρα, πανηγύρεις, συμπόσια. Ουδέν γαρ, οίμαι, τίμιον, ό μη προς αρετήν φέρει, μηδέ ποιεί βελτίους τους περί αυτό

σπουδάζοντας» (Αυτόθι, 524). Ώστε η προς τους Χριστιανικούς ναούς και τους διδασκάλους της Χριστιανικής Εκκλησίας φέρουσα οδός ήτο πρώτη και τιμιωτέρα δια τους δύο φίλους (Γρηγόριον και Βασίλειον)· η δε φέρουσα προς τους θύραθεν διδασκάλους ήτο δευτέρα και «ου του ίσου λόγου», ουχί της αυτής αξίας!

Τέλος ο αφού περιγράφει ο ιερός Πατήρ την βαθυτάτην και απαράμιλλον κατάρτισιν του Μ. Βασιλείου και λέγει ότι ουδείς ηδύνατο να παραβληθεί προς αυτόν κατά την ρητορικήν, την διαλεκτικήν, την φιλοσοφίαν, την γραμματικήν κ.τ.λ. - κ. τ. λ..... , έρχεται εις το ήθος αυτού: «Αλλά τι ταύτα, καίπερ τηλικαύτα τυγχάνοντα, προς την εν τω ήθει του ανδρός παίδευσιν; Λήρος, τοις του ανδρός πεπειραμένοις, ο Μίνως εκείνος και ο Ραδάμανθυς, ους ασφοδελών λειμώνων και Ηλυσίων πεδίων ηξίωσαν Έλληνες, εν φαντασία του καθ’ ημάς Παραδείσου γενόμενοι, εκ των Μωσαϊκών, οίμαι, βιβλίων και ημετέρων, ει και περί την κλήσιν τι διηνέχθησαν, εν άλλοις ονόμασι τούτο παραδηλώσαντες» (Αυτόθι, 528).

Το χωρίον τούτο του θείου Πατρός είναι χαρακτηριστικόν ουχί μόνον διότι και την πλέον μεγάλην επιστημονικήν κατάρτισιν θεωρεί ως μηδέν ενώπιον του ήθους και της αρετής, αλλά και διότι την περί Παραδείσου ιδέαν των Ελλήνων δεν νομίζει αυτοφυή, αλλά δάνειον. Την ιδέαν του Παραδείσου, λέγει, οι Έλληνες παρέλαβον εκ της Παλαιάς Διαθήκης· και δεν εχρησιμοποίησαν μεν την αυτήν λέξιν, εδήλωσαν όμως το αυτό πράγμα, έστω και δι’ άλλων λέξεων. Κατά πόσον δ’ η γνώμη αυτή του Ιερού Πατρός (ορθή ή πεπλανημένη, δεν εξετάζομεν) συνηγορεί υπέρ της ανακηρύξεως αυτού ως «νυμφαγωγού» της «ΕλληνοΧριστιανικής συζυγίας» είναι περιττόν να είπωμεν...

«Οι Τρεις Ιεράρχαι» Φύλλον Απριλίου 1964.

5. Ημείς ανοηταίνομεν και οι Νεοειδωλολάτραι επιτίθενται

Εν τω «Ορθοδόξω Παρατηρητή», επισήμω οργάνω της Ελληνικής Αρχιεπισκοπής Αμερικής, και εν τω φύλλω Νοεμβρίου παρελθόντος έτους, αναγινώσκομεν σχόλιον, λέγον τα εξής... Περισπούδαστα: Ότι ο άγιος Ιωάννης ο Χρυσόστομος είχεν «ανεπιφύλακτον θαυμασμόν προς την διωκομένην και κινδυνεύουσαν να εκλείψει Ελληνικήν φιλοσοφίαν», ήτις είναι «χειραγωγός εις Χριστόν», ότι ο «ανεπιφύλακτος ούτος θαυμασμός» του ιερού Χρυσοστόμου προς αυτήν «εξησφάλισε την επιβίωσίν της», ότι κατά τον 4ον αιώνα επετελέσθη «το θαύμα τούτο, η συμφιλίωσις Ελληνισμού και Χριστιανισμού και η δημιουργία Ελληνοχριστιανικού πνεύματος», ότι εις την «Κωνσταντινούπολιν εστηρίχθη η χρυσή γέφυρα μεταξύ Ελληνισμού και Χριστιανισμού» και τέλος ότι ο ιερός Πατήρ υπήρξεν «εις εκ των πρωτεργατών του ιστορικού τούτου γεγονότος»!!!

Τίνων δει και τίνων χρήζομεν; Δακρύων δια την διαστροφήν της πραγματικότητος ή

γελώτων δια τας τόσον «σπαρταριστός» παραδοξολογίας του μετά περισσής... εμβρίθειας αποφαινομένου σχολιαστού; Προκαλούμεν τον εμβριθέστατον συντάκτην του σχολίου να θεμελίωση τους ανωτέρω αυθαιρέτους ισχυρισμούς αυτού δια παραπομπών εις τα κείμενα του ιερού Πατρός. Πού είδε τον «ανεπιφύλακτον θαυμασμόν» του Χρυσοστόμου «προς την διωκομένην Ελληνικήν φιλοσοφίαν», ήτις ακριβώς υπό του Χρυσοστόμου κατεδιώχθη απηνώς και ανοικτιρμόνως; Πού είδε «το θαύμα της συμφιλιώσεως Ελληνισμού και Χριστιανισμού και της δημιουργίας Ελληνοχριστιανικού πνεύματος κατά τον 4ον μ. Χ. αιώνα»; Και πώς διεπίστωσεν ότι ο θείος Πατήρ υπήρξε «πρωτεργάτης» της συμφιλιώσεως και της δημιουργίας ταύτης; ενέκυψε ποτε ο συντάκτης εις την μελέτην των συγγραμμάτων του αθανάτου Πατρός ή επειδή ήκουσεν ότι «είναι της μόδας» αι αλχημείαι των Ελληνοχριστιανικών συνθέσεων, έκρινε καλόν να γράψει τι και αυτός περί του θέματος, ίνα μη θεωρηθεί καθυστερημένος και «έξω της εποχής»; Εν πάση περιπτώσει, ας διεξέλθει τας εις την Α' προς Κορινθίους ομιλίας του Αγίου Πατρός και τινας ακόμη (αποσπάσματα τινα αυτών εδημοσιεύσαμεν εν τω περιοδικώ τούτω από Νοεμβρίου 1959 έως Ιουνίου 1960), και εκεί θα ίδη οποίον ανηλεές καν βιαιότατον μαστίγωμα δέχεται η ελληνική φιλοσοφία παρά του ιερού Χρυσοστόμου.

Φαίνεται όμως ότι η μανία ημών να μείξωμεν τα άμεικτα, Ελληνισμόν και Χριστιανισμόν, και να ανυψώσωμεν ούτω την Ελληνικήν φιλοσοφίαν εις θέσιν ισοτιμίας σχεδόν προς τον Χριστιανισμόν, έδωκεν εις τους συγχρόνους ειδωλολάτρας πολύ θάρρος ή μάλλον απεθράσυνε και απεχαλίνωσεν αυτούς και ήδη, κατά το δη λεγόμενον, «ζητούν και ρέστα»! Τις πιστός ανέγνω άνευ φρίκης και αγανακτήσεως την θρασυτάτην και παν μέτρον ασεβείας υπερβαίνουσαν διατριβήν ενός τοιούτου Νεοειδωλολάτρου, δημοσιευθείσαν υπό τύπον επιστολής εις τα «Νέα» της 11ης Ιανουαρίου; Όχι! -φωνάζει- δεν δεχόμεθα να συνδέσωμεν την «Χριστιανικήν θολούρα» προς την «κατακάθαρη ελληνική σκέψη»!!! Και επιτίθεται μετά μανίας, τι λέγω; μετά λύσσης κατά του Χριστιανισμού και συγκεκριμένως κατ' αυτού του πανσέπτου και λατρευτού Προσώπου του Κυρίου Ιησού. Αλλ’ ας αντιγράψωμεν αυτούσια αποσπάσματα τινα της εν λόγω διατριβής:

«… Αυτά που αναφέρει (συγγραφεύς τις), ότι το κύτταρο του Χριστιανισμού, η πρώτη δηλαδή ηθική μονάδα του, υπήρχε δήθεν μέσα στην παγανιστική σκέψη, πολύ πριν ακουστεί στην Παλαιστίνη το ευαγγελικό κήρυγμα και ότι δήθεν η καθήλωσις του Προμηθέα επάνω στον Καύκασο αντιστοιχεί στην καθήλωση του Ναζωραίου…… . , όχι μόνον δεν είναι ιστορικώς ακριβή, αλλά κηλιδώνουν την κατακάθαρη και απηλλαγμένη από την Χριστιανική θολούρα ελληνική σκέψη. Δια να είμαι όμως ακριβέστερος, αφού γι’ αυτήν την ανίερο εκμετάλλευση του ελληνικού μύθου του Προμηθέως ως συνταυτιζομένην δήθεν προς τον Χριστιανισμό ο οποίος απέσπασε τον άνθρωπο από την ευτυχισμένη επίγεια ζωή του, όπως την συνέλαβε η ελληνική σκέψη, και τον μεταφέρει εις τους ουρανούς με διαφόρους ανόητες υποσχέσεις, εχρησιμοποιήθη η συμβολική παράστασις της σταυρώσεως του Ιησού (σημ.: δηλαδή η

σταύρωσις του Κυρίου δεν είναι καν γεγονός! κατά τον σπουδαίον επιστολογράφον), και των λοιπών μύθων της απαλλαγής μας από του προπατορικού αμαρτήματος, ιδού ποία είναι η ιστορική αλήθεια του μύθου του Προμηθέως…

Αυτά ήσαν τα δεήματα του Σωκράτη. Να ισορρόπηση η ζωή με τη φιλοσοφία. Ο θεϊκός κλήρος του ανθρώπου να φιλιώσει μέσα του τα αντίθετα. Να γίνει ευδαιμονική προσωπικότητα. Δεν κτυπιέται, δεν βογγάει όπως ο Χριστιανός προσευχητής, δεν μετανοεί για τα αμαρτήματα του και δεν επικαλείται την ουράνιον συγγνώμην. Ο κόσμος για την Ελληνικήν αντίληψη είναι αΐδιος, δεν τον εδημιούργησε κανένας Θεός, «αλλ’ ην αεί και εστί και έσται». Η αρχαία Ελλάδα προβάλλει στα γοητευμένα μάτια του κόσμου σαν χλωρό περιβόλι και η ζωή του λαού σαν πλούσια βλάστηση… -Ο καινούργιος αυτός άνθρωπος στάθηκε εμπρός στη φύση και τους όμοιούς του όρθιος, παρουσιαστικός, καθαρός, με την υπερήφανη στολή του ως οικοδόμος, με το χαμόγελο και το τραγούδι στα χείλη, σκορπώντας την ομορφιά με τον λόγο και την σμίλη. Έτσι οι Έλληνες είδαν το σύμπαν με ιδιαίτερο φως, έπλασαν τα αισθητικά και νοητικά πλαίσια εντός των οποίων κινείται και ζει η τέχνη και η επιστήμη. Πώς έπειτα από τ' ανωτέρω μερικοί ξένοι και δικοί μας ερμηνευταί του Ελληνικού πνεύματος μπόρεσαν να ανακαλύψουν στο ελληνικό φιλοσοφικό πνεύμα τα πρώτα σπέρματα του Χριστιανισμού και πώς δημιουργήθηκε αυτός ο ορισμός του Ελληνοχριστιανικού Πολιτισμού; Πως συνταυτίζεται με το καθαρό ελληνικό πνεύμα ο μονοθεϊστικός δήθεν Χριστιανισμός με τους άπειρους αγίους και τα ανόητα θαύματα και την ειδωλολατρική εξωτερική λατρεία;… » Ομολογώ, ότι αναγνούς την ανωτέρω υπερφίαλον και μεστήν «ύβρεως», βλασφημίας και ανοσιότητος διατριβήν, δεν ηδυνήθην, (παρ' όλην την αγανάκτησιν μου, αλλ’ εν ταύτω και τον πόνον μου δια την τοσαύτην πώρωσιν μιας ψυχής, υπέρ ης ο Χριστός απέθανε), να μη αναφωνήσω: «Καλά παθαίνομεν!» Εφ’ όσον έχομεν την ανοησίαν να είπωμεν εις τους κρώζοντας νυκτικόρακας και τους κολοιούς και τας γλαύκας και τας κορώνας ότι είναι γλυκύφθογγα και καλλικέλαδα πτηνά, φυσικόν ήτο να αξιώσωσιν όπως εξαφανίσωμεν τας αηδόνας και αντικαταστήσωμεν ταύτας δι’ αυτών. Δεν ήρκει εις ημάς ο Λυτρωτής Ιησούς και το ευαγγέλιον της σωτηρίου «μωρίας» του Σταυρού ηθέλομεν ως αναγκαίον συμπλήρωμα και την «σοφίαν» της αρχαίας Ελλάδος! Ας ακούωμεν λοιπόν νυν τα «εξ αμάξης»!

Αλλ’ ας μη ασχάλλη και τόσον ο κλασσικόπληκτος συντάκτης της διατριβής και οι ομόφρονες αυτώ. Ναι, καλοί μου άνθρωποι, μη πολύ πικραίνεσθε και μη οδυνάσθαι τη καρδία! δίκαιον έχετε· ας μη μειχθώσι τα ανόμοια, ας μη συνδεθώσι τα διαφέροντα. Και ας μείνει έκαστος εξ ημών εν τω εαυτού κόσμω. Ημείς κρατούμεν την «Χριστιανικήν θολούραν» της υψηλοτέρας και θειοτέρας και εξαισιωτέρας ηθικής. Υμείς κρατήσατε «την κατακάθαρη ελληνική σκέψη», ήτις, παρά τα ολίγα ορθά αυτής σημεία, διακηρύσσει ότι οι άνθρωποι διακρίνονται φύσει εις δούλους και εις ελευθέρους, διδάσκει την κοινοκτημοσύνην των γυναικών, εξυμνεί τους λεσβιακούς έρωτας και θαυμάζει τους παιδεραστάς και τους κιναίδους! Ημείς

κρατούμεν τον θεάνθρωπον Κύριον Ιησούν Χριστόν, τον Μονογενή υιόν του αληθινού και Ζώντος Θεού, τον «Ναζωραίον», όπως χλευαστικώς αποκαλείτε υμείς Αυτόν, εκπληρουμένης ούτως άπαξ έτι της προφητείας (Ματθαίος β΄, 23), τον αγαπήσαντα ημάς, ει και ενόχους, «αγάπησιν αιώνιον» και παραδόντα Εαυτόν εις θάνατον σταυρικόν υπέρ ημών και χαρισάμενον ημίν την άφεσιν και την καταλλαγήν και την υιοθεσίαν. Υμείς κρατήσατε τον Κρόνον και την Ρέαν, τον Δία και την Ήραν, τον Ερμήν και την Αφροδίτην, τον Διόνυσον, τον Βάκχον και την Σεμέλην, τους Σειλινούς, τους Σατύρους και τας Μαινάδας, τον Νάρκισσον, τον Αλκιβιάδη και τον Γανυμήδη, την Σαπφώ, την Φρύνην, την Λάμιαν και την Λαΐδα, και άπαντα τα υπόλοιπα μέλη του ευκλεούς «σκυλολογίου»... Χαριζόμεθα αυτούς εις υμάς από καρδίας. Ζήτωσαν λοιπόν και οδηγείτωσαν υμάς!...

Αδελφοί μου! Όσοι πιστοί εις τον Κύριον της δόξης, όσοι τετρωμένοι υπό της αγάπης του Ιησού, αρκεσθώμεν απολύτως εις Αυτόν και την διδασκαλίαν αυτού. Αμφότερα είναι πλήρη, είναι άρτια, είναι αυτάρκη, κείνται υπεράνω πάσης τελειότητος. Δεν χρήζουσιν ανθρωπίνων συμπληρωμάτων και «παραγεμισμάτων». Ουδείς συμβιβασμός, ουδεμία παραχώρησις προς τους ειδωλολάτρας, παλαιούς και συγχρόνους. Ανάγκη στοιχειώδους αμύνης της αληθείας, ην κατέχομεν, επιβάλλει να γενώμεθα αδιάλλακτοι. «Πάσσαλος πασσάλω εκκρούεται». Εφ' όσον ούτως επιθυμούσιν οι κύριοι νεοειδωλολάτραι, αλλά και εφ' όσον δεν απέχει της αληθείας, ας καταστήσωμεν σύνθημα ημών το περίφημον του αρχαίου απολογητού Τερτυλλιανού ρήμα: «Ουδέν κοινόν μεταξύ (ειδωλολάτρου) φιλοσόφου και Χριστιανού, μεταξύ μαθητών της (ειδωλολατρικής) Ελλάδος και του Ουρανού, μεταξύ Αθηνών και Ιερουσαλήμ, Ακαδημίας και Εκκλησίας».

«Οι Τρεις Ιεράρχαι» Φύλλον Απριλίου 1961.

6. Φιλική απάντησις εις φιλικήν επίκρισιν

Εν τω φύλλω Ιανουαρίου Φεβρουαρίου του «Δελτίου Τύπου», μηνιαίου οργάνου της εν Πειραιεί εδρευούσης «Εθνικής Κοινωνικής Δράσεως», επικρίνομαι δι' όσα έγραψα εν τω παρόντι περιοδικώ κατά τον π. Ιανουάριον εις αντίκρουσιν ασεβέστατης διατριβής Νεοειδωλολάτρου τινός. Καταδικάζει βεβαίως απροκαλύπτως το αγαπητόν «Δελτίον» τας θέσεις της διατριβής ταύτης, φρονεί όμως ότι και η εμή αναίρεσις κατήντησεν εις ακρότητας. Συγκεκριμένως γράφει:

«... Η άλλη αντίδραση (κατά της ανωτέρω διατριβής), στις στήλες εγκρίτου περιοδικού, προέρχεται από εκλεκτής μορφώσεως και ήθους κληρικό, ο οποίος αντικρούει την εν λόγω επιστολή, υποστηρίζοντας τα ακριβώς αντίθετα από εκείνη. Η διαλεκτική του εκφράζεται με τα ίδια τα λόγια, εννοείται αντεστραμμένα, ότι δηλαδή Η «ελληνική θολούρα» «κηλιδώνει» την κατακάθαρη Χριστιανική σκέψη. Έτσι τα δύο άκρα συναντώνται στην κοινήν προσπάθεια να καταστρέψουν το

εξαίσιο οικοδόμημα του Ελληνοχριστιανικού πολιτισμού, που εν τούτοις παρά πάσαν άποψη, αποτελεί ζωντανή ιστορική πραγματικότητα». Αλλά πού βλέπει ο συντάκτης των ανωτέρω αυτήν την «ζωντανή ιστορική πραγματικότητα» του πολυθρύλητου «Ελληνοχριστιανικού πολιτισμού»; εις ποία επίσημα και αυθενικά κείμενα του Χριστιανισμού υπάρχει η πραγμάτωσις «Ελληνοχριστιανικών συνθέσεων»; Μήπως εις τα ευαγγέλια, ων αι αλήθειαι, κατά την διακήρυξιν αυτού του Κυρίου Ιησού, απεκαλύφθησαν «νηπίοις» και απεκρύβησαν από «σοφών και συνετών»; Μήπως εις τας επιστολάς των Αποστόλων, οίτινες, άνευ περιστροφών, εχαρακτήρισαν ως «μωρανθείσαν» την θύραθεν σοφίαν και είδον τους προ Χριστού ανθρώπους ως «σκότος» (Εφεσίους ε’, 7), καίτοι ούτοι απέλαυον αφθόνως των «φώτων» της κοσμικής σοφίας και μάλιστα της ελληνικής; Ή μήπως εις τους Πατέρας της Εκκλησίας; Αλλ’ εις ποίους εκ τούτων;

-Εις τον Μ. Αθανάσιον; Αλλ’ ούτος, κατά την μαρτυρίαν του Ι. Γρηγορίου, «ετράφη μεν ευθύς εν τοις θείοις ήθεσι και παιδεύμασιν, ολίγα των εγκυκλίων φιλοσοφήσας, του μη δοκείν παντάπαση των τοιούτων απείρως έχειν, μηδέ αγνοείν ων υπεριδείν εδοκίμασεν. Ουδέ γαρ ηνέσχετο το της ψυχής ευγενές και φιλότιμον εν τοις ματαίοις ασχοληθήναι… » (Ε. Π. Migne 35, 1088).

-Εις τον Μ. Βασίλειον; Αλλ’ ούτος ομολογεί ότι «πολλά την ελεεινήν αυτού ζωήν απέκλαυσεν», επειδή «πολύν χρόνον προσηνάλωσε τη ματαιότητι και πάσαν σχεδόν την εαυτού νεότητα ενηφάνισε τη ματαιοπονία ην είχε προσδιατρίβων τη αναλήψει των μαθημάτων της παρά Θεού μωρανθείσης σοφίας», έως ου «απέβλεψε μεν προς το θαυμαστόν φως της αληθείας του ευαγγελίου, κατείδε δε το άχρηστον της σοφίας των αρχόντων του αιώνος τούτου των καταργουμένων» (Ε. Π. Migne 32, 824).

-Εις τον ιερόν Γρηγόριον; Αλλ’ ούτος διακωμωδεί οικτρώς, ιδία εν τω δ΄ και κε Λόγω αυτού, φιλοσοφίαν τε και φιλοσόφους, ων τας βίβλους αποκαλεί αλλαχού «αλμυράς και άπατους» (Ε. Π. Migne 37, 41) και ως μόνην χρήσιμον και επαινετήν σοφίαν ανακηρύσσει το έχειν βίον «Θεώ κεκαθαρμένον» και το «σοφίας υπεροράν της εν λόγω κειμένης και στροφαίς λέξεων και ταις κιβδήλοις και περιπαίς αντιθέσεσιν», κατά το παράδειγμα των Αποστόλων, οίτινες «τω συντετελεσμένω και συντετμημένω λόγω την καταργουμένην σοφίαν ενίκησαν» (Ε. Π. Migne 35, 936).

-Εις τον θείον Χρυσόστομον; Αλλά δι’ αυτού επληρώσαμεν πολλάς στήλας του περιοδικού τούτου από του Νοεμβρίου 1959 και εξής. Ουδείς αποκρούει την θύραθεν σοφίαν βιαιότερον αυτού, διακηρύσσοντος ότι «πολεμεί τω σταυρώ και μάχεται τοις ευαγγελίοις η σοφία αυτή» (Ε. Π. Migne 61, 26), ότι «όπου σοφία Θεού, ουκέτι χρεία ανθρώπινης», ότι είναι και των αραχνίων υφασμάτων «αχρηστότερα τω βίω» (Αυτόθι, στ. 32 κ. ε.) τα του Πλάτωνος ρήματα, όστις «πάντα τον χρόνον ανήλωσε περί δόγματα στρεφόμενος ανόνητα και περιττά» (Ομ. δ΄ εις Πράξεις). Και βροντοφωνεί: «Πού νυν της Ελλάδος ο τύφος; πού των Αθηνών το όνομα; πού των

φιλοσόφων ο λήρος; Ο από Γαλιλαίας, ο από Βηθσαϊδά, ο αγροίκος, πάντων εκείνων περιεγένετο... » (Αυτόθι).

-Εις τον ιερόν Δαμασκηνόν, τον πατέρα της Δογματικής; Αλλ’ ούτος «αποπτύει και αποβάλλεται» απολύτως «την αισχράν και μυσαράν και ακάθαρτον γραφήν την καταράτων Μανιχαίων τε και Ελλήνων, ... Ως ψευδή και μάταια περιέχουσαν και προς δόξαν του διαβόλου και των δαιμόνων αυτού και χαράν αυτών εφευρεθείσαν» (Ε. Π. Migne 94, 1293. Βλέπε και 1140-1141).

-Εις τον θείον Γρηγόριον τον Παλαμάν; Αλλά και ούτος δεν είναι περισσότερον των άλλων οικτίρμων προς την θύραθεν σοφίαν: «Τον ουρανόν φησίν οι των Ελλήνων σοφοί στρέφεσθαι τη φύσει της κοσμικής ψυχής· και το δίκαιον και τον λόγον διδάσκειν... Ματαιωθέντες εν τοις διαλογισμοίς αυτών... Και ταύτα τοιαύτα όντα δογματίζουσιν οι την σοφίαν και την θεολογίαν άκροι κατ' αυτούς· των κνώδαλα και λίθους θεοποιούντων ουδέν άμεινον, μάλλον δε πολλώ χείρον, περί το σέβας διακείμενοι... Ταύτα και τα τοιαύτα, εν οις εστίν η αληθής σοφία και η σωτήριος γνώσις, η της άνω μακαριότητος πρόξενος· τις δ’ Ευκλείδης, τις Μαρίνος, τις Πτολεμαίος συνιδείν ηδυνήθη; Τίνες Εμπεδοκλής και Σωκράται και Αριστοτέλεις και Πλάτωνες λογικαίς μεθόδοις ή μαθηματικαίς αποδείξεσι;... Όπερ οι καθ’ Έλληνας σοφοί μηδ' οπωσούν συνιδείν δυνηθέντες, ητίμωσαν την καθ’ ημάς φύσιν ησέβησαν εις Θεόν εσεβάσθησαν και ελάτρευσαν τη κτίση παρά τον κτίσαντα... Άρ' ουκ εκ των αισθητών ούτοι και της κατά ταύτα φιλοσοφίας, αίσχος και αδοξίαν και πενίαν εσχάτην ταις οικείαις ψυχαίς προσετρίψαντο και νοητόν όντως και κολαστήριον σκότος;» («Κεφάλαια φυσικά, θεολογικά κ.τ.λ. », γ', κε΄, κστ').

Λοιπόν τι έτι χρείαν έχομεν μαρτύρων; Αλλ’ εν τούτοις θα προσέλθει και είς ακόμη. Δεν είναι Πατήρ αυτός, αλλά χορός Πατέρων. Ολόκληρος Οικουμενική Σύνοδος, αυθεντικώς δια την Ορθόδοξον Εκκλησίαν αποφαινομένη και το εν προκειμένω φρόνημα των προ αυτής Πατέρων και Διδασκάλων εκφράζουσα άμα και επικυρούσα, διεκήρυξε τα εξής σαφή και απερίστροφα, άτινα κλείουσι στεγανώς την θύραν προς πάσαν απόπειραν «Ελληνοχριστιανικών συνθέσεων»:

«Τοις ευσεβείν μεν επαγγελομένοις, τα των Ελλήνων δε δυσσεβή δόγματα τη Ορθοδόξω και Καθολική Εκκλησία, περί τε ψυχών ανθρωπίνων και ουρανού και γης και των άλλων κτισμάτων, αναιδώς ή μάλλον ασεβώς επεισάγουσιν, ανάθεμα.

Τοις την μωράν των έξωθεν φιλοσόφων λεγομένην σοφίαν προτιμώσι και τοις καθηγηταίς αυτών επομένοις... (και πιστεύουσι μετεμψυχώσεις ή μη δεχομένοις ανάστασιν και ανταπόδοσιν), ανάθεμα.

Τοις τα Ελληνικά διεξιούσι μαθήματα και μη δια παίδευσιν μόνον ταύτα παιδευομένοις, αλλά και ταις δόξαις αυτών ταις ματαίαις επομένοις και ως αληθέσι

πιστεύουσι και ούτως αυταίς ως το βέβαιον εχούσαις εγκειμένοις, ώστε και ετέρους ποτέ μεν λάθρα ποτέ δε φανερώς ενάγειν αυταίς και διδάσκειν ανενδοιάστως, ανάθεμα.

Τοις μετά των άλλων μυθικών πλασμάτων, αφεαυτών και την καθ’ ημάς πλάσιν μεταπλάττουσι και τας Πλατωνικάς ιδέας ως αληθείς δεχομένοις..... . , ανάθεμα.

Τοις δεχομένοις και παραδιδούσι τα μάταια και Ελληνικά ρήματα... (περί προϋπάρξεως ψυχών, αϊδιότητος του κόσμου κ.τ.λ.), δια δε των τοιούτων λόγων εαυτούς τε απολλύουσι και ετέροις αιωνίας καταδίκης προξένους γινομένοις, ανάθεμα» («Συνοδικόν» της Αγίας Ζ' Οικ. Συνόδου).

Κατόπιν πάντων τούτων είναι δυνατόν να ομιλώμεν περί «Ελληνοχριστιανικών συνθέσεων», δημιουργηθεισών μάλιστα υπό των Πατέρων της Εκκλησίας;;;

«Οι Τρεις Ιεράρχαι», φύλλον Απριλίου 1961.

7. Φιλική απάντησις δευτέρα

Εις το φύλλον Ιανουαρίου των «Τριών Ιεραρχών» εδημοσιεύθη άρθρον μου επικρίνον νεοειδωλολατρικάς τινας ιδέας και διαμαρτυρόμενον κατά των βλεπόντων πανταχού «Ελληνοχριστιανικός συνθέσεις».

Περί το άρθρον εκείνο ησχολήθη το, υπό τον τίτλον «Μηνιαίον Δελτίον Τύπου», όργανον της εν Πειραιεί «Εθνικής Κοινωνικής Δράσεως» (τεύχος Ιαν. Φεβρ. 1961). Απαντήσας εις το φύλλον Απριλίου των «Τριών Ιεραρχών», εδεξάμην ανταπάντησιν εις το τεύχος Μαρτίου - Απριλίου του αγαπητού «Δελτίου»:

«Μία άποψη στο προηγούμενο Δελτίο μας σχετικά με τους εχθρούς της ΕλληνοΧριστιανικής συνθέσεως, αμφοτέρων των άκρων, είχε σαν επακόλουθο «φιλικήν απάντησιν εις φιλικήν επίκρισιν» από των στηλών εγκρίτου Εθνικο-θρησκευτικού περιοδικού... όμως υπάρχει μια βασική διαλεκτική διαφορά μεταξύ ημών και εκείνων. Ο συνομιλητής μας αντιπαρατάσσει τον ελληνισμό προς τον Χριστιανισμό και μάλιστα με διαφανή την a priori έκφραση του τελικού συμπεράσματος».

Αλλ’ ο αντιπαρατάσσων τον Ελληνισμόν προς τον Χριστιανισμόν δεν είναι ο αρθρογράφος των «Τριών Ιεραρχών»! Είναι πρώτος αυτός ο ουρανοβάμων Παύλος, όστις διεκήρυξεν: «Ιουδαίοι σημείον αιτούσι και Έλληνες σοφίαν ζητούσι, Ημείς δε (το δε, ως γνωστόν, είναι αντιθετικόν) κηρύσσομεν Χριστόν εσταυρωμένον, Ιουδαίοις μεν σκάνδαλον, Έλλησι δε μωρίαν... » (Α' Κορινθίους α', 22-23). Και ολίγον προηγουμένως: «Ουχί εμώρανεν ο Θεός την σοφίαν του κόσμου τούτου;

Επειδή γαρ εν τη σοφία του Θεού ουκ έγνω ο κόσμος δια της σοφίας τον Θεόν, ευδόκησεν ο Θεός δια της μωρίας του κηρύγματος σώσαι τους πιστεύοντας». Και κατωτέρω: «Καγώ ελθών προς υμάς, αδελφοί, ήλθον ου καθ' υπεροχήν λόγου ή σοφίας καταγγέλλων υμίν το μαρτύριον του Θεού. Ου γαρ έκρινα του ειδέναι τι εν υμίν ει μη Ιησούν Χριστόν και τούτον εσταυρωμένον».

Ώ μακάριε Παύλε! Διατί μόνον Χριστόν Εσταυρωμένον ήθελες να βλέπεις εις τους Έλληνας μαθητάς σου; Διατί παραπλεύρως αυτού ή, έστω, υποκάτω Αυτού, δεν ετοποθέτεις Πυθαγόρας, Ζήνωνας, Πλάτωνας, Σωκράτας, Αριστοτέλεις; Διατί απέρριπτες πάντας και ηρκείσο εις μόνον τον Ιησούν Σου; Ω πόσον φανατικός και αποκλειστικός και αδιάλλακτος ήσο!... Ημείς όμως, ευρύτερόν σου έχοντες πνεύμα και πλατυτέραν καρδίαν και καθαρωτέρας συλλήψεις και ανωτέραν γνώσιν, ανεμείξαμεν, ως άριστοι αλχημισταί, Χριστιανισμόν και θύραθεν σοφίαν και κατεσκευάσαμεν το αριστούργημα των αιώνων, όπερ καλείται «Ελληνοχριστιανικός πολιτισμός»!...

Μετά τον Παύλον, και τοις ίχνεσιν αυτού στοιχούσα, έπεται η ευκλεής των Πατέρων χορεία, ήτις και αυτή τίθησιν αντιμέτωπους αλλήλων Χριστιανισμόν και Ελληνισμόν (Μαρτυρίας περί τούτου έχομεν επανειλημμένως παρατάξει, δια και παρέλκει πάσα νέα παράθεσις).

Αδίκως λοιπόν λέγεται, ότι εγώ «αντιπαρατάσσω τον ελληνισμό προς τον Χριστιανισμό». Εγώ απλώς αντιγράφω. Συνεχίζει το «Δελτίον»: «Ημείς δεν χωρίζομε, αλλά εξετάζομε την ιστορική ενότητα που λέγεται Ελληνοχριστιανισμός. Ο συνομιλητής μας θαυμάζει, που βλέπομε αυτήν την ενότητα και υπό το πνεύμα αυτό αγνοεί εντελώς ό,τι σχετικό στο σχόλιό μας αναφέραμε». Όχι μόνον θαυμάζω, αλλά και καταπλήττομαι, όταν ακούω τοιαύτας «ενότητας». Επί έτη ήδη «εβραγχίασεν ο λάρυγξ μου» από του ζητείν με εν και μόνον Πατερικόν χωρίον ομιλούν ρητώς περί «Ελληνοχριστιανικών συνθέσεων» και απόκρισιν δεν λαμβάνω.

Οι μεγάλοι Πατέρες ανακηρύσσονται «νυμφαγωγοί» των τοιούτων συνθέσεων, αλλ' ούτε έν στήριγμα της γνώμης ταύτης προσάγεται. Στρατολογούνται χωρία τινά, ευρίσκοντα ποιαν τινα αξίαν εις την θύραθεν σοφίαν, εξεταζόμενης ταύτης αυτοτελώς και ουχί εν σχέσει και συγκρίσει προς τον Χριστιανισμόν (οπότε αυτή αποκαλείται «σκότος και ολίσθημα» και «εφεύρημα δαιμόνων»), και ούτω νομίζεται ότι το θέμα εκλείσθη! Τι να είπης; Συνεχίζει το «Δελτίον»:

«Ερωτούμε συνεπώς και πάλι: Βρίσκει απλώς τυχαίο το γεγονός ότι η μοναδική ερμηνεία του Χριστιανισμού γεννάται και ολοκληρώνεται στον καθαρά ελληνικό χώρο και από Έλληνες διδασκάλους στη μορφή της Ορθοδοξίας;» Αντερωτώμεν όμως και ημείς τον αγαπητόν αρθρογράφον: ευρίσκει τυχαίον το γεγονός ότι η μοναδική διατύπωσις του Χριστιανισμού συνετελέσθη υπό Ιουδαίων; ευρίσκει τυχαίον το

γεγονός ότι ο Κύριος εγεννήθη και ανετράφη ουχί εν Αθήναις ουδέ εν Εφέσω ή εν Κορίνθω ή εν Ρώμη, αλλ’ εν τη Βηθλεέμ και τη κακοφήμω Ναζαρέτ; ευρίσκει τυχαίον το γεγονός ότι ο Κύριος δεν εξελέξατο ως Μαθητάς και Αποστόλους ρήτορας και φιλοσόφους της Ρώμης ή της Ελλάδος, αλλ’ αγράμματους αλιείς της Ιουδαίας; Διατί μόνον όσα συμφέρουσιν ημίν βλέπομεν και τονίζομεν;

Δεύτερον: Ποίους συγκεκριμένους Πατέρας θεωρεί Έλληνας ο αρθρογράφος του «Δελτίου»; Πριν απαντήσω τι επ’ αυτού, πρέπει να έχω μίαν διασάφησιν, διότι πολλάκις και Σύροι και Αιγύπτιοι Πατέρες ανακηρύσσονται... Έλληνες!...

Λέγει ακόμη το «Δελτίο»:

«Και πώς ερμηνεύει ο συνομιλητής μας το γεγονός ότι μόνος ο Ελληνισμός, ελλαδικός ή της διασποράς, εκπροσωπεί σήμερα τη ζωντανή επιβίωση της Χριστιανικής αληθείας; Και μόνο αυτά τα γεγονότα δεν μαρτυρούν τη βαθύτερη εσωτερική συγγένεια του Ελληνικού προς το Χριστιανικό στοιχείο;» ομολογώ ότι δεν ανέμενον τοιούτους ισχυρισμούς. Είναι λυπηρόν ότι ο αρθρογράφος, παρ' όλον τον εν Χριστώ καταρτισμόν αυτού, δεν κατώρθωσε να απαλλαγή του εθνικιστικού σάρακος... Ώστε λοιπόν μόνον ημείς εκπροσωπούμεν σήμερον «την ζωντανήν επιβίωση της Χριστιανικής αληθείας»; Ε, τότε, «ζήτω σε μας!». Δεν πρέπει να αγνοεί όμως ο φίλος αρθρογράφος, ότι ζωντανή εκπροσώπησις της Χριστιανικής αληθείας δεν είναι τόσον η επιφάνεια, όσον το βάθος. Δεν είναι τόσον τα κηρύγματα και τα περιοδικά και τα βιβλία, όσον η αρετή και η πνευματικότης, πράγματα δηλαδή μη διακρινόμενα ευκόλως, και υπέρ πάντα, ο προς Χριστόν φλογερός έρως, ο και αιμάτων ροαίς πορφυρούμενος... Ας μη καυχώμεθα και ας μη κομπάζωμεν. Ίσως εις άλλας χώρας (ένθα στυγναί και τερατώδεις δικτατωρείται απλούται και αντίχριστα τέρατα άρχουσι), ψυχαί τίνες, αγαπώσαι τον Κύριον Ιησούν, να διώκονται δια την αγάπην αυτού και καθημερινώς να οδηγώνται εις το μαρτύριον. Και το αίμα αυτών θα ή αναμφιβόλως ζωντανή εκπροσώπησις της Χριστιανικής αληθείας πολλώ μάλλον ή αι ημέτεραι εν ανέσει και ελευθερία λογοκοπίαι... Μάθωμεν λοιπόν μη φυσιούσθαι υπό σωβινιστικού πνεύματος, μηδέ «υπερφρονείν παρ' ό δει φρονείν, αλλά φρονείν εις το σωφρονείν» (Ρωμαίους ιβ', 3).

«Οι Τρεις Ιεράρχαι», φύλλον Αυγούστου 1961.

8. Φιλική απάντησις τρίτη

Το αγαπητόν «Μηνιαίον Δελτίον Τύπου» (φύλλον Ιουλίου - Οκτωβρίου 1961) της εν Πειραιεί «Εθνικής Κοινωνικής Δράσεως» απαντά εις όσα εγράψαμεν προ μηνών εν τω παρόντι Περιοδικώ. Οφείλομεν μίαν ανταπάντησιν, έστω και καθυστερημένην:

Εις το πλήθος των Πατερικών μαρτυριών, ας κατά καιρούς ενεφανίσαμεν,

αντιτάσσει τα ακόλουθα:

«Θα μας επιτραπεί να παρατηρήσωμε εν τούτοις ότι η προσφυγή στις μαρτυρίες αυτές και μόνες, μπορεί να οδηγήσει σε σειρά παρανοήσεων για δυο βασικούς λόγους:

Πρώτον, από κακή κατανόηση των όρων «Έλληνν» και «εθνικός» που στους πρώτους αιώνες της Χριστιανικής γραμματείας είναι ταυτόσημοι με την έννοια «ειδωλολάτρης».

Δεύτερον, γιατί δίδοντας την εύκολη εντύπωση επιχειρήματος, αποτρέπει τον μελετητή από την βαθύτερη ανάλυση του ελληνισμού που προϋποθέτει την στοιχειώδη τουλάχιστον γνωριμία των Κλασσικών».

Απαντώμεν εις αμφότερα:

Πρώτον φαίνεται ότι ο συντάκτης των ανωτέρω δεν ανέγνω (ή ανέγνω, αλλ' ουκ έγνω) τα υφ' ημών παρατεθέντα Πατερικά κείμενα. Διότι εάν ανεγίνωσκε ταύτα, θα έβλεπεν, ότι οι Πατέρες δεν ομιλούσι συγκεχυμένος και αορίστως περί προσώπων και πραγμάτων «ελληνικών» ή «εθνικών», αλλά σαφώς και συγκεκριμένως επιτίθενται κατά της «θύραθεν σοφίας» ή «κοσμικής σοφίας» ή «μωρανθείσης σοφίας», καθαπτόμενοι μάλιστα και ονομαστί των αρχαίων φιλοσόφων. Δεν χωρεί λοιπόν παρερμηνεία. Οι Πατέρες οσάκις βλέπωσι την αρχαίαν φιλοσοφίαν και τους δημιουργούς ταύτης εν συγκρίσει και αντιπαραβολή προς τον Χριστιανισμόν, ου μόνον δεν διανοούνται συνθέσεις, αλλ' αποβαίνουσιν ανηλεείς μαστιγωταί.

Δεύτερον στοιχειώδη τουλάχιστον γνώσιν των αρχαίων νομίζομεν ότι έχομεν και ημείς, αλλά το θέμα δεν είναι τούτο. Είναι άλλο: Η «βαθύτερη ανάλυση του Ελληνισμού» θα ήτο απαραίτητος μόνον αν η σύνθεσις Ελληνισμού και Χριστιανισμού ενεφανίζετο ως τι δέον γενέσθαι. Τότε όντως θα απητείτο βαθύτατη γνώσις αμφοτέρων, ίνα δυνηθεί τις να είπη αν η τοιαύτη σύνθεσις είναι φυσικώς δυνατή και πρέπει να γένηται. Η σύνθεσις όμως δεν εμφανίζεται, υπό των θιασωτών αυτής, ως τι δέον γενέσθαι, αλλ' ως ιστορικόν γεγονός τετελεσμένον. Και πρωτεργάται του γεγονότος αυτού ανακηρύσσονται οι μεγάλοι Πατέρες. Τι λοιπόν απαιτείται ίνα δυνηθεί τις να βεβαιωθεί περί της αληθείας του ανωτέρω ισχυρισμού; Έν και μόνον: Έρευνα των Πατέρων! Ουδέν έτερον! Αλλ' ο ερευνών τους Πατέρας και βλέπων τους μύδρους αυτών κατά της «μωρανθείσης κοσμικής σοφίας» και τους κλαυθμούς δια τα έτη άπερ εδαπάνησαν μελετώντες αυτήν, διερωτάται αν οι ισχυριζόμενοι ότι οι Πατέρες επραγματοποίησαν «Ελληνοχριστιανικάς συνθέσεις», είναι εγρηγορότες και νήφοντες ή υπνούντες και ονειρευόμενοι. Άλλο βεβαίως ζήτημα αν οι οπαδοί των συνθέσεων διακηρύξωσιν ευθέως, ότι κακώς και εσφαλμένως οι Πατέρες απέρριψαν την θύραθεν σοφίαν και απηξίωσαν να

συγκεράσωσιν αυτήν μετά του Χριστιανισμού, διό και πρέπει να πράξωμεν ημείς τούτο σήμερον. Ο ισχυρισμός όμως ότι οι Πατέρες εδημιούργησαν τοιαύτας συνθέσεις, είναι ουχί απλώς ανακριβής, αλλ’ αυτόχρημα τερατώδης.

Ακολούθως το «Δελτίον», θέλον να ικανοποίηση το αίτημα μου περί παραθέσεως ενός έστω Πατερικού χωρίου, ομιλούντος ρητώς και απεριφράστως περί «Ελληνοχριστιανικών συνθέσεων», καταχωρίζει απόσπασμα εκ του ποιητού Φωκυλίδου («Παρθενίην τηρείν, αγάπην δ’ εν πάσι φυλάσσειν… Πληρώσας σέο χειρ' έλεον χρήζοντι παράσχου. Άστεγον εις οίκον δέξαι και τυφλόν οδήγει… Χείρα πεσόντι δίδου· σώσον δ’ απερίστατον άνδρα»), ωραιότατον όντως και «Χριστιανικώτατον». Αλλά, επί τέλους, όχι τόση ηθελημένη παρανόησις! Μη ομοιάσωμεν προς εκείνον τον οπωροπώλην του Ανεκδότου, όστις εις ερώτησιν πελάτου «έχετε μπανάνες;», απήντησε: «Ναι, έχομε! Δηλαδή ακριβώς δεν έχομε μπανάνες, έχομε όμως πατάτες!… ».

Εγώ, φίλοι μου, εζήτησα χωρίον Πατερικόν (και μάλιστα των μεγάλων Πατέρων, οίτινες επεσημάνθησαν ως οι δημιουργοί των συνθέσεων), αναφερόμενον εις την σύνθεσιν και επιδοκιμάζον ταύτην. Προς τι με παραπέμπετε εις χωρία αρχαίων ποιητών; (*) Ούτε αγνοώ ούτε αμφισβητώ ότι εις τους αρχαίους ευρίσκονται ψήγματα τινα αληθείας, χωρία τινά «Χριστιανικού» όντως περιεχομένου. Αλλ’ εκ τούτου τι έπεται; Ότι απεδείχθη το γεγονός της συνθέσεως; Πολλού γε και δει! Τοιαύτα ψήγματα δεν ευρίσκονται μόνον εις τους Έλληνας, αλλά και εις τους Λατίνους, θα ομιλήσωμεν λοιπόν και περί «Λατινο-Χριστιανικού πολιτισμού»; Ανευρίσκονται και εις τον … Κομφούκιον! Και ιδού έν: «Εφ’ όσον έχω ολίγην κοινήν όρυζαν ως τροφήν, ολίγον ύδωρ ως ποτόν και τον βραχίονα μου ως προσκεφάλαιον, θεωρώ εμαυτόν ευτυχή. Ο πλούτος και η δόξα φαίνονται εις εμέ ως παρερχόμενα νέφη, μακρινά και αδιόρατα». Δεν είναι «Χριστιανικώτατον» το χωρίον τούτο; Δεν θα ηδύνατο κάλλιστα να έχει γραφή υπό του Μ. Βασιλείου ή υπό του Ι. Χρυσοστόμου ή και υπ' αυτού του θείου Παύλου; Λοιπόν; θα ομιλήσωμεν και περί «Κινεζο-Χριστιανικών συνθέσεων»;;;!!!

Και ο Λάο Τσε γράφει πού: «Το μέγιστον των σφαλμάτων είναι το να υποκύπτωμεν εις τας ημετέρας επιθυμίας. Το μέγιστον των κακών είναι το να μη ελέγχωμεν εαυτούς. Η μεγίστη δυστυχία είναι το να θελγώμεθα υπό του κέρδους». Δεν είναι και τούτο «Χριστιανικώτατον»; θα προβώμεν λοιπόν και εις άλλας συνθέσεις;

-Ανάγκη να εννοήσωμεν ότι ο Χριστιανισμός είναι τι το πλήρες, το τέλειον, το αυτάρκες, το απόλυτον. Και δεν χρήζει συμπληρώσεων και τελειοποιήσεων. Ό,τι τυχόν καλόν είχεν ο αρχαίος κόσμος, τούτο υπάρχει και εν τω Χριστιανισμώ, ουχί ως δάνειον, αλλ’ εγγενές, και εις τον ύψιστον βαθμόν. Ας αρκώμεθα λοιπόν εις μόνον αυτόν και ας αφώμεν την αλχημείαν των συγκράσεων και των συνθέσεων, ίνα μη υφ’ ημών «κενωθεί ο λόγος του Σταυρού».

«Οι Τρεις Ιεράρχαι» φύλλον Μαρτίου 1962.

(Πηγή ηλ. κειμένου: oodegr.co)